

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-учбовий центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА, ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

*10–11 лютого 2017 р.
м. Київ*

У 2-х частинах

Частина друга

Київ
Інститут інноваційної освіти
2017

УДК 340.34.01 (Укр)
ББК 67.412(я43)
А43

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

А43 **Актуальні питання права, економіки та управління : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10–11 лютого 2017 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України. У 2-х частинах. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. — ч. 2. — 172 с.**

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науковим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 340.34.01 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2017
© Інститут інноваційної освіти, 2017
© Друк ФОП Москвін А.А., 2017

Підписано до друку 15.02.2017. Формат 60х84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 10.

Зам. № 1502-2. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ., пол.

Виготовник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».

69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-067-259-11-89.

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки

Науково-учбового центру прикладної інформатики НАН України

03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

К.В. АГАФОНОВ,

студент Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Актуальність. Активізація глобальних процесів у світі розвивається на основі масової інформатизації. У процесі її поширення нова суспільно значуща інформація проникає в усі сфери суспільного життя, стає глобальним товаром з новими економічними властивостями необмеженого відтворення та накопичення, набуває особливо важливого значення як джерело суспільного розвитку. Виробництво та використання цього товару значною мірою визначає місце держави, нації в сучасній світовій ієрархії міжнародних відносин. У зв'язку з цим організація безпеки вітчизняних інформаційних ресурсів як інформаційна основа національного розвитку набуває особливого значення.

Правові проблеми організації інформаційної безпеки набули першорядного значення в забезпеченні життєздатності сучасних націй і держав з переходом цивілізації до інформаційного етапу її розвитку. Цей етап характеризується зростаючою роллю інформаційних ресурсів, і особливо їх найвищого рівня організації — наукової інформації, до рівня одного з найважливіших факторів життєздатності соціальних структур нинішнього високотехнологічного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Як показує наявний міжнародний досвід, найбільш рельєфно ці процеси проявляються в економічній сфері суспільного життя. Дана обставина пояснюється тим, що з розвитком процесів глобалізації у великих економічних структурах зростала зацікавленість у застосуванні найновіших інформаційних технологій для реалізації бізнесових планів, що, у свою чергу, сприяло організації оперативного, гнучкого фінансування цих процесів. І тому, як показує досвід, інформаційні процеси в економічних структурах можуть бути одним з важливих індикаторів еволюції інформаційної сфери. Поступово індустрія інформації перетворилась в особливу, якісно нову галузь світової економіки з найбільш динамічними темпами розвитку. «Сучасний етап розвитку суспільства характеризується високою роллю інформаційних процесів, в яких товар-

ним продуктом є не матеріальні об'єкти, а інформація; при цьому факт, що наука стала виробничою силою, вимагає якнайінтенсивніше вводити в оборот цей продукт.

Нова епоха, нові можливості доступу до інформації дають потенційну змогу пом'якшити, а в майбутньому і ліквідувати соціальні болячки людства, характерні для минулих епох і сучасності, торувати дорогу в майбутнє через розвиток демократичних процесів на основі загальносуспільної інформатизації. Мобілізація глобальних інформаційних ресурсів, а також власних інформаційних ресурсів кожної нації, держави в принципі створює можливості для формування оптимального економічного укладу, оптимальної суспільної організації в поєднанні специфіки кожної людської спільності і загальносуспільних інтересів.

Дослідники фіксують стрімко зростаючу тенденцію впливу на суспільство в цілому і на кожного з його членів зокрема засобів масової інформації, зростання проблеми, пов'язаної із можливостями маніпулювання інформацією. Їх побоювання викликає небезпека розриву між «інформаційною елітою» (людьми, що займаються розробкою інформаційних технологій) та людьми, що не мають ніякого, або майже ніякого впливу на виготовлення інформаційного продукту. Вони сьогодні з тривогою вказують на олігархічне домінування мультимедіаімперій з їх основним продуктом — масовою культурою і руйнацію автентичних культур народів, відчуження права на комунікацію, загрозу екології культури в цілому.

У глобалізованому світі інформаційні ресурси загально цивілізаційного призначення, відповідні масштабам розвитку цивілізації, є фактично сплавом національних, трансформованих під нові глобальні завдання. Тому в стратегічному вимірі національні інформаційні ресурси є фактично джерелом розвитку інформаційної бази людства. І спроби сучасних глобалізаторів, що намагаються утверджувати короткотермінові економічні, політичні та інші інтереси через інформаційну уніфікацію, фактично звужують стратегічну джерельну базу розвитку людства.

При цьому в глобальній організації виробництва якраз людські спільності, утворені за національною ознакою, можуть знаходити додаткові аргументи і перспективи в міжнародному поділі праці, спираючись на використання особливих якостей властивої їм ментальності. У зв'язку з цим, перспективи розвитку націй у процесі переходу до інформаційної епохи пов'язані з рядом обов'язкових факторів.

По-перше, вони мають зробити свій внесок у розвиток загальноцивілізаційної інформаційної бази, для цього створити конкурентно спроможні механізми з творення нової і використання наявної інформації, розвинути систему підготовки відповідних спеціалістів, удосконалювати різноманітні форми залучення все більшої кількості представників даної людської спільності до процесу інфотворення.

По-друге, враховуючи процеси глобалізації, вони вже сьогодні мають визначати основні напрями можливої спеціалізації в міжнародному поділі праці, зробити їх пріоритетними в дальшому розвитку, налагоджувати механізми ефек-

тивного використання культурних надбань, традицій минулих поколінь, ментальних властивостей у розв'язанні актуальних проблем сьогодення [1, с. 68].

По-третє, використовуючи наявні можливості, відповідний міжнародний досвід, вони мають виробити ефективну систему можливих і потрібних заходів інформаційної безпеки, нейтралізації проявів інформаційної агресії, олігархічне домінування «інформаційно багатих» і руйнування автентичних культур народів, нівелювання їх національної своєрідності.

По-четверте, для України, країн колишньої СНД в їх нинішньому економічному становищі і на нинішньому рівні державотворчого процесу дуже важливою є організація оперативного інформаційного супроводу діяльності управлінських структур в їх становленні, створення ефективних механізмів ув'язування сучасних інформаційних технологій з виробництвом, налагодження швидкого впровадження інноваційних технологій [2, с. 17].

Серйозна внутрішня проблема для національного інформаційного простору України пов'язана із слабкою правовою базою при забезпеченні широкої відкритості українського суспільства. При цьому створилися умови, за яких на внутрішньому інформаційному ринку разом з українськими виробниками інформаційної продукції (газет, журналів, книг, технічної літератури та документації, рекламної продукції, комп'ютерних видань, сайтів, баз, пошукових систем, програмного забезпечення, радіо і телепрограм, компакт-дисків, інформації на інших носіях, засобів тиражування інформації, зберігання й розповсюдження) успішно конкурують зарубіжні виробники інформації. У зв'язку з цим постійно посилюється негативна для українського суспільства тенденція: не маючи у своєму розпорядженні належних фінансових ресурсів, воно не виконує дуже важливої умови входження в інформаційну епоху — при використанні, як правило, пропонованої йому зовні інформації генерує дуже мало власної інформації, тим самим недостатньо турбуючись про свої ринки, свої можливості входження у глобальний інформаційний простір [3, с. 165].

Висновки. Збереження національно-культурної своєрідності, реалізація власного потенціалу суспільного розвитку для нашої країни, як і для всіх інших, в умовах глобалізації потребує також розробки і впровадження системи організаційно-правових заходів для захисту національних інформаційних ресурсів від шкідливих впливів зовні і забезпечення їх розвитку відповідно до зростаючих суспільних потреб. В умовах активізації процесів глобалізації, входження України в систему міжнародних інформаційних зв'язків, ці заходи мають забезпечити нейтралізацію можливих загроз її існуванню і розвитку, сприяти захисту економічного й політичного суверенітету, власної соціокультурної ідентичності на шляху досягнення балансу між відкритістю інформації, що є вимогою сучасного демократичного суспільства, та суспільно виправданими необхідними обмеженнями на її поширення.

Слід підкреслити також те, що при всіх політичних суперечностях лише позитивні здобутки нашого суспільства були і є базою розвитку української державності і вони мають стати основним українським аргументом в інформаційному протистоянні у нинішній період розвитку нашого суспільства. Значення викорис-

тання позитивних аргументів в інформаційній діяльності є навіть глибшим. Воно може бути, за умови існування всіх політичних протистоянь у нашому суспільстві, важливим об'єднуючим фактором, джерелом забезпечення загальноукраїнських духовно-ціннісних орієнтирів, патріотичного виховання нових поколінь нашого народу.

Література

1. Горовий В. Інфотворче середовище України в контексті прояву національних ментальних особливостей/ В. Горовий// Україна: події, факти, коментарі. — 2013. — № 23. — с. 67—69.
2. Геец В. М. Социально-экономические трансформации при переходе к экономике знаний/ В. М. Геец // Социально-экономические проблемы информационного общества. — Сумы: Университетская книга, 2005. — С. 17.
3. Довгань О.Д. Пріоритети забезпечення інформаційної безпеки України в контексті глобалізаційних процесів /О.Д.Довгань/ Порівняльно-аналітичне право. —2015. — №1. — С. 164—166.

М.В. БЄЛАН,

студентка Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТУ ПРАВОВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Важко переоцінити ту роль, яку відіграє у розвитку сучасного суспільства інформація. Можна без перебільшення сказати, що сучасне суспільство є суспільством інформації, її ерою. Ця ера настала з ХХ століття.

Основним об'єктом правовідносин у інформаційному суспільстві є інформація. Відображаючи реальну дійсність, вона інтегрується у всі напрямки діяльності держави, суспільства, громадянина. З появою нових інформаційних технологій, основою яких є впровадження засобів обчислювальної техніки, зв'язку, систем телекомунікації, інформація стає постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організацій та громадян. Від її якості та достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, що приймаються на різних рівнях — від глави держави до громадянина.

Інформаційний вплив на державу, суспільство, громадянина зараз є ефективнішим, ніж політичний, економічний і навіть військовий. Інформація стає реальною, майже фізично відчутною силою [1, с. 2].

Розглядаючи інформацію як предмет правовідносин у правовій системі, предмет взаємовідносин між державою та юридичними і фізичними особами, доводиться повертатися до вихідних визначень інформації. Прикладом може стати визначення, яке запропонував С.І. Ожегов. На його думку, інформація — це:

- ✓ відомості про навколишній світ і процеси, що в ньому відбуваються;
- ✓ повідомлення про стан справ, про стан чого-небудь [2, с. 22].

І це вірно, адже більшість суспільних відносин виникає саме з приводу інформації як відомостей і повідомлень під час її створення, розповсюдження, перетворення та споживання.

Якщо розглядати інформацію в контексті інформаційного суспільства, то вона (інформація) разом із знаннями виступає головним продуктом і основою його функціонування. Функціонування інформаційного суспільства забезпечується розвитком інформаційної інфраструктури, одним з основних елементів якої є інформаційні ресурси. Інформаційні ресурси становлять собою документи та масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, базах даних, музейних сховищах та ін.); тобто, вони виступають джерелами інформації.

Різноманітність прояву категорії «інформація» у цивільному обігу потребує серйозного наукового дослідження.

Для того, щоб окреслити інформацію у правовому контексті, ми повинні виділити такі юридично значимі ознаки, які зумовлюють специфіку інформації як об'єкта правового регулювання. До таких ознак найчастіше відносять:

- нематеріальний характер (“самостійність відносно носія”, тобто цінність інформації полягає в її суті, а не в матеріальному носії, на якому вона зафіксована);
- суб'єктивний характер (“інформація виникає в результаті діяльності суб'єкта, який наділений свідомістю”, тобто вона є результатом інтелектуальної діяльності);
- необхідність об'єктивації для включення у правовий обіг;
- кількісна визначеність;
- неспоживчість, можливість багаторазового використання;
- зберігання інформації у суб'єкта, який її передає;
- здатність до відтворення, копіювання, збереження і накопичення [3, с. 51–55.].

Інформаційне суспільство у правовому відношенні функціонує на основі нормативних актів, які регламентують інформаційні відносини й процеси, в тому числі відносини власності на інформаційні ресурси та авторські права, доступ до публічної інформації, захисту інформації, права на інтелектуальну власність, використання інформаційних технологій у державному управлінні тощо.

Сьогодні особливої актуальності набули проблеми формування інформаційного суспільства, стрімко зросла кількість спеціалістів, зайнятих в цій сфері: у суспільстві виникають процеси трансформації багатьох державно-правових інститутів у зв'язку з підвищенням соціальної ролі інформації і розвитком глобальних мереж. Постають нові правові проблеми, пов'язані з використанням глобальних інформаційно-комунікативних систем в інфраструктурі ресурсів економіки, політики, інших соціальних сфер. Під впливом цих факторів формується особлива, комплексна галузь права — інформаційне право. Це не лише виділення особливої структури в системі комплексних галузей, а й відображення процесу значних змін в уже сформованих галузях права і законодавства, зокрема й у цивільному.

Таким чином, інформація виступає об'єктом інформаційних правовідносин, які пов'язані з реалізацією права на інформацію та інформаційною діяльністю у галузі створення, збирання, отримання, використання, поширення та зберігання інформації. З точки зору функціонування інформаційного суспільства цікавим є питання дотримання балансу між використанням інформації (задоволення інформаційних потреб суб'єктів інформаційних відносин), доступом до неї та збереженням таємниць.

У Резолюції ООН 59 (I) 1946 р. відмічається, що свобода інформації є основним правом людини і являє собою критерій усіх видів свободи, захисту яких Об'єднані Нації себе присвятили. [4].

Функціонування інформаційного суспільства можливе лише за умов існування демократичної, правової держави, де панує принцип верховенства права і максимально забезпечується реалізація інформаційних прав людини.

Це право повинно забезпечуватися, в першу чергу, наявністю відповідного ефективного законодавства, що є правовою підставою забезпечення здійснення конституційного права людини на свободу інформації, а також наявністю реальних механізмів здійснення цього права.

Практично вся суспільна взаємодія заснована на обміні інформацією, що пояснює певні труднощі у формуванні особливих прав на неї, оскільки суспільство зацікавлене у вільному обігу інформації [5, с. 49–50].

Чинне законодавство України не відповідає сучасному рівню розвитку інформаційних відносин та не в змозі адекватно вирішувати проблеми, що виникають. Більшість чинних законів та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання інформаційних відносин, були прийняті до набрання чинності Конституцією, і навіть із значними змінами і доповненнями непридатні для задоволення потреб сьогодення. Здебільшого вони або наводять терміни, або декларують певні положення без вказівок на шляхи їх реалізації, або мають місце “посилання на посилання”, або посилання на такі норми окремих законів, які до сфери інформаційних відносин неможливо застосувати без врахування специфіки об'єкта.

Вирішивши проблему неефективного законодавства на етапі становлення інформаційного суспільства в Україні, передбачивши механізми його реалізації, можна буде забезпечити реальне здійснення передбаченого Конституцією України права людини на свободу інформації, оскільки для України настав час, коли цим питанням буде надано комплексного та дієвого характеру.

М.М.Малеіною про те, що «у... Цивільному Кодексі закріплено принцип безперешкодного здійснення цивільних прав. Фізичні особи на свій розсуд здійснюють належні їм права. У більшості випадків її суб'єкт, здійснюючи своє право, може обрати один з варіантів поведінки у межах, передбачених законом» [6].

Щодо проблеми меж здійснення суб'єктивних цивільних прав, то в літературі висловлено судження про те, що межі здійснення суб'єктивного цивільного права — це сукупність критеріїв, які чітко обмежують обсяг дозволеної особі поведінки, які не регламентують детально різні варіанти здійснення даного права [7].

Література

1. Черешкин Д.С. Оружие, которое может быть опаснее ядерного // Независимая газета. — 1995. — № 123.
2. Копылов В.А. Информационное право // Юрист — Москва, 1997. — 472 с.
3. Антокольський А.А. Правове регулювання інформаційних об'єктів// Пробл. інформатизації. - 1999. - № 3. — 158 с.
4. United Nations General Assembly Resolution 13(I) 13 February 1946. (Резолюція А/RES/13(I) 1-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, 13 лютого 1946 р) [Електронний ресурс]. — Режим доступу :<http://www.un.org/documents/ga/res/1/ares1.htm>.
5. Копылов В. А. Информационное право: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 2003. — 193 с.
6. Малеина М.Н. Содержание и осуществление личных неимущественных прав граждан: проблемы теории и законодательства. // Государство и право. — 2000. — № 2.
7. Тужилова Е.М. Осуществление права собственности граждан в Российской Федерации на современном этапе. Автореф. дисс... канд. юр. наук. — Саратов, 1994.

С.В. ДЗЮБА,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

В.А. БАБИЧ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ

Адміністративне затримання особи є одним із найпоширеніших заходів адміністративного примусу, що належить до групи заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Застосування цього заходу посадовими особами вповноважених державних органів є досить поширеним. Так, наприклад, лише за аналітичними матеріалами адміністративно-деліктної практики органів поліції, адміністративне затримання особи застосовували в 60 % випадків притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Актуальність дослідження даної теми дедалі частіше привертають увагу закордонних науковців таких, як І.І. Веремеєнка, Д.М. Бахраха, М.І. Єропкина, О.П. Ключніченка, В.М. Манохіна, М.Я. Масленнікова, О.П. Коренева, О.П. Шергіна, В.М. Манохіна, В.А. Юсупова, О.М. Якуби та ін. Це стосується також праць провідних вітчизняних вчених-адміністративістів, таких як О.М. Бандурки, Є.В. Додіна, А.С. Васильєв, В.К. Колпакова, Ю.П. Битяк, С.Т. Гончарука, М.М. Дорогих, І.П. Голосніченка, Л.В. Ковалю, О.І. Остапенка, В.К. Колпакова, М.М. Тищенко.

Як вважає Т. Ф. Весельська під адміністративним затриманням розуміє примусове, як правило, короткочасне обмеження свободи дій і пересування особи, що вчинила адміністративне правопорушення, яке застосовується з метою

припинення адміністративного правопорушення, коли вичерпані інші заходи впливу щодо порушника [1, с. 245].

Відповідно до п.8 ч.1 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію», поліція відповідно до покладених на неї завдань, у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання [2, ст. 23].

Здійснення адміністративного затримання є поліцейським заходом. Частина 2 ст. 29 ЗУ «Про Національну поліцію» визначає, що поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним [2, ст. 29].

Адміністративне затримання може застосовуватися поліцією не за будь-яке адміністративне правопорушення, а лише за деякі з них, що перераховані у ст. 262 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), — при вчиненні дрібного хуліганства, недотриманні порядку організації і проведення зібрань, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, при розповсюдженні брехливих чуток, вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі працівника міліції, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог працівника міліції, при прояві неповаги до суду, при порушенні правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконному продажу товарів або інших предметів, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, а також в інших випадках, прямо передбачених законами України. Перелік цих правопорушень можна визначити як підстави для застосування адміністративного затримання [2, с. 781].

Безперечно, адміністративне затримання суттєво обмежує права громадян, у зв'язку з чим важливе точне додержання його строків. Як правило, воно не може перевищувати трьох годин, за винятком: особи, підозрювані у вчиненні злочину, можуть бути затримані на сімдесят дві години; особи, які підозрюються у вчиненні правопорушень, — на строк від двадцяти чотирьох до двохсот сорока годин виключно за рішенням суду.

Строк адміністративного затримання визначають з моменту доставлення порушника для складення протоколу, а особи, яка була в стані сп'яніння, — з часу її витвердження. Особливий порядок визначення строку адміністративного затримання встановлено для правопорушників, які перебувають у стані сп'яніння. Ураховуючи результати анкетування серед працівників правоохоронних органів, доходимо висновку, що не завжди дотримують цих норм. Понад 30 % опитаних вказали, що строк адміністративного затримання такої особи визначають з моменту доставлення незалежно від стану. Проте, очевидно, що час їх перебування до витвердження в закладах охорони здоров'я, органі внутрішніх справ у термін адміністративного затримання не слід зараховувати. Виявляється, що стан сп'яніння правопорушника має бути підтверджено актом наявності стану сп'яніння, складеним працівником органу охорони здоров'я за участю двох

понятих або принаймні зафіксований у протоколі про адміністративне затримання [3, с. 584].

Існують певні процесуальні проблеми щодо визначення моменту початку строку адміністративного затримання. Так, А. Т. Комзюк зазначає, що закон не встановлює порядок обчислення строку адміністративного затримання у випадках, коли особа спочатку доставляється у штаб громадського формування з охорони громадського порядку чи в інше приміщення, а вже потім — у поліцію [4, с. 107].

Строк адміністративного затримання особи органом внутрішніх справ повинен бути чітко визначений в КУпАП і залежати, по-перше, від ступеня суспільної шкідливості адміністративного правопорушення та виду адміністративного стягнення за його вчинення; по-друге, від процесуальної доцільності провадження у справі про адміністративне правопорушення. При цьому повинні чітко визначатись на законодавчому рівні підстави та процедури його встановлення та подовження.

На мою думку, моментом початку строку адміністративного затримання слід вважати час виявлення адміністративного правопорушення, що стало підставою адміністративного затримання. Процесуальною фіксацією початку часу адміністративного затримання має стати зазначення його у протоколі адміністративного затримання.

Таким чином, причинами адміністративного затримання є: необхідність забезпечення своєчасного, всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин кожної справи, вирішення її у точній відповідності із законом; забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, згідно з переліком, який визначений у ст. 262 КУпАП. Строк адміністративного затримання громадян України залежить від ступеня суспільної шкідливості адміністративного правопорушення та виду адміністративного стягнення за його вчинення, а також від процесуальної доцільності провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Література

1. Весельська, Т. Ф. Адміністративне затримання особи: українські реалії та міжнародний досвід [Текст] / Т. Ф. Весельська // Право України. — 2012. — № 2. — С. 245–248.
2. Закон України «Про Національну поліцію», (Відомості Верховної Ради України (ВВР); Закон від 02.07.2015р. № 580-VIII.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / [Р. А. Калужний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін.]. — К. : Правова єдність, 2013. — 781 с.
4. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України : академічний курс : у 2 т. / Авер'янов В. Б. — К. : Юрид. думка, 2004. — Т. 1 : Загальна частина. — 2010. — 584 с.
5. Комзюк А.Т. Заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення: система та компетенція поліції щодо їх застосування // Вісник Університету внутрішніх справ. Вип.13. — Х.: Ун-т внутр. справ, 2015. — С. 107–113.

Т.В. МОТРУК,

аспірант кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Ужгородського національного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: ГЕНЕЗА І СУЧАСНІСТЬ

Анотація. Статтю присвячено аналізу правових актів регулювання адміністративних процедур в Республіці Польща, а також особливостям розвитку даного правового інституту від моменту утворення в польському адміністративному праві.

Ключові слова: адміністративна процедура, Республіка Польща, публічна адміністрація, адміністративне провадження, Кодекс адміністративного провадження.

Annotation. The article is devoted to the analysis of legal acts regulating administrative procedures in Poland and the peculiarities of this legal institution from the inception of the Polish administrative law.

Keywords: administrative procedure, Poland, public administration, administrative proceedings, the Code of administrative proceedings.

Аннотация. Статья посвящена анализу правовых актов регулирования административных процедур в Республике Польша, а также особенностям развития данного правового института с момента образования в польском административном праве.

Ключевые слова: административная процедура, Республика Польша, публичная администрация, административное производство, Кодекс административного производства.

Сучасна Україна, як держава яка задекларувала чіткий курс на європейську інтеграцію, в останні два десятиріччя демонструє поступову реалізацію правових реформ, в тому числі і в адміністративній сфері. Одним з першочергових завдань в цьому напрямку має бути створення якісно нової нормативно-правової бази для регулювання відносин між особою та владним суб'єктом, що в результаті дасть можливість створення повноцінної публічної адміністрації з «сервісним» спрямуванням за європейським зразком.

Тут, в першу чергу йдеться про прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акту з приписами щодо адміністративних процедур. Адже створення відповідних актів правового регулювання дозволить виокремити адміністративні процедури в самостійну правову інституцію, чітко визначити права та обов'язки учасників адміністративно-процедурних відносин, а в кінцевому результаті гарантувати можливість реалізації особою своїх прав та задоволення законних інтересів в цих відносинах.

Враховуючи відсутність відповідних правових традицій та досвіду в-правотворенні, корисним та ефективним є вивчення та запозичення досвіду правового регулювання цієї сфери у зарубіжних країнах, в тому числі Польщі, а саме, стосовно розробки та прийняття положень адміністративно-процедурного кодексу. Наведене зумовлює необхідність прослідкувати основні етапи розвитку правового регулювання адміністративних процедур, проаналізувати найбільші проблеми, які виникали у процесі правового врегулювання відповідного інституту в Республіці Польща та шляхи і напрямки їх правового вирішення. Також дуже

важливим було б відмітити важливість польського Кодексу адміністративного провадження, та інших нормативно-правовими актами, які регулюють різні види адміністративних процедур.

Варто відзначити, дана сфера була та продовжує бути предметом наукового інтересу таких польських вчених-адміністративістів як: Я. Борковський, З. Кмечак, Л. Жуковський, Р. Савула, В. Федерчик, М. Клімашевський, Р. Кендзьора.

Основна мета наукової статті полягає в аналізі історії розвитку та сучасного стану правового регулювання адміністративних процедур в Республіці Польща.

Польська адміністративна процедура в своїх правових конструкціях відсилається до рішень, прийнятих в системі процесуального права Австрії. В 1923 р. польський законодавець прийняв спеціальний адміністративно-процедурний закон беручи за основу австрійські нормативні моделі, які містилися в майже аналогічному австрійському законі від 12 травня 1896 року. Тим самим була врегульована процедура верифікації висновків, виданих в першій інстанції органами державної влади.

Перша повна польська кодифікація адміністративного процесуального права мала місце 22 березня 1928 року у вигляді трьох розпоряджень з юридичною силою закону, виданих Президентом Республіки Польща. Це були розпорядження: про адміністративне провадження, про примусове провадження в адміністрації, і також про карно-адміністративне провадження [2, с. 4].

Фактично, з точки зору хронології, польська систематизація була серед першої хвилі кодифікованих законодавчих актів прийнятих в зарубіжних країнах, разом з Австрією (1925 р.) та Чехословаччиною (1928 р.) [1, с. 14].

Розпорядження Президента Республіки про адміністративне провадження від 1928 р. формально мали юридичну силу і надалі, по закінченні Другої світової війни. Проте все ж значення цих актів ослаблялося явищем декодифікації загальної адміністративної процедури, що виражалося в правовому ігноруванні норм, що містились в перерахованих розпорядженнях через наділення процесуальними положеннями інших законів, що теж реалізовували норми матеріального адміністративного права. На підставі принципу «*legis specialis*» ці положення отримали вищу юридичну силу відносно загальних розпорядчих норм від 1928 року. Іншим яскравим прикладом фактичної деградації цих норм було застосування спільної ухвали Державної Ради і Ради Міністрів від 14.12.1950 р. щодо розгляду і вирішення скарг і листів населення, а також критики з боку преси. Передбачена в цьому законі, конструкція скарг і заяв, ґрунтована на конструкції «*actio popularis*» була перейнята до польського права з радянського і узаконена Конституцією Польської Народної Республіки 1952 року. Однак, положення закону від 1950 року не були узгоджені з положеннями про адміністративне провадження, що створювало можливість дворазового оскарження адміністративних рішень навіть всупереч принципу «стабільності адміністративного рішення».

При такій правовій ситуації розпочалися роботи над гармонізацією приписів про адміністративне провадження. Її результатом було ухвалення 14 червня 1960 року Кодексу адміністративного провадження [2, с. 5].

На сьогоднішній день в Польщі адміністративні процедури регулюються нормами вищезгаданого Кодексу адміністративного провадження та декількох інших спеціалізованих нормативних актів. В цих актах містяться процесуальні норми, спрямовані на встановлення юридичних правил, які створюють зобов'язання та регулюють відносини, що виникають між органами публічної адміністрації, реалізуючими свої повноваження, і відносно точно визначеним колом інших суб'єктів (тобто адресатів їх діяльності) [4, с. 13].

Положення, що регламентують адміністративні процедури, можна згрупувати наступним чином:

- Положення так званого загального адміністративного провадження, тобто провадження щодо видання і контролю правомірності адміністративного акту; ці приписи на сьогоднішній день містяться в Кодексі адміністративного провадження;

- Положення щодо виконання адміністративних актів та інших обов'язків, які виникають з юридичної сили закону, тобто так званого «адміністративного виконання»; ці положення містяться в Законі про виконавче провадження в адміністрації;

- Положення податкового провадження, що містяться в Податковому статуті;

- Положення карно-адміністративного провадження, яке тепер називається провадженням в справах про порушення. Ці положення, які містяться в Кодексі провадження в справах про порушення, в Польщі трактуються скоріше як частина кримінального права, з огляду на значну подібність цього провадження до кримінального провадження. Не менше положень надають органам адміністрації розширені повноваження для накладення штрафів. Такі повноваження має, наприклад Комісія Фінансового Нагляду, органи, що займаються охороною навколишнього середовища, органи дорожнього управління, і т.п. Прийняття рішень в цих справах на сьогоднішній день здійснюється в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного провадження, через відсутність спеціального провадження, в якому б органи адміністрації мали б право накладення грошових стягнень;

- Положення про провадження в адміністративних судах. Вони розглядається разом з приписами загального адміністративного провадження як його натуральне продовження, яке полягає на перевірці правомірності адміністративного рішення через адміністративний суд. Положення щодо провадження в адміністративних судах містяться в законі від 30 серпня 2002 р. під назвою «Право про провадження в адміністративних судах» [3, с. 4].

Отже, аналіз всього вищевказаного дає підстави дійти до декількох висновків. Правове регулювання інституту адміністративних процедур в Польщі має досить довгу та насичену історію. Перші кроки в цьому напрямку були зроблені в двадцятих роках минулого сторіччя і полягали в запозиченні австрійського досвіду в цій сфері. Пізніше, правове регулювання адміністративних процедур розвивалося самостійно, що характеризувалося прийняттям трьох власних спеціалізованих нормативних актів, першими спробами кодифікації. Після Дру-

гої Світової війни настав так званий період «декодіфікації», під час якого Польща як і Україна, зазнавала серйозного впливу радянського праворозуміння, правових традицій та безпосередньої дії радянських адміністративно-процедурних норм, які згодом були узаконені в польському національному законодавстві. Досить часто новоприйняті «радянські» нормативні акти не узгоджувалися з власне польськими, та навіть суперечили їм. Це призводило до правових колізій та можливості дворазового оскарження адміністративного рішення. На сьогоднішній день в Республіці Польща існують дуже ефективні акти правового регулювання адміністративних процедур, яка складається з Кодексу адміністративного провадження, прийнятого ще в 1960 році, який присвячений так званий «загальній адміністративній процедурі», а також декілька окремих нормативно-правових актів з юридичною силою закону, які регулюють окремі «специфічні» види адміністративних процедур, наприклад податкові провадження або провадження в справах про адміністративні правопорушення. Отже, стає очевидним, що Республіка Польща є підходящим об'єктом для запозичення досвіду розробки та використання ефективно діючих актів правового регулювання адміністративно-процедурних відносин. Це хороший приклад держави яка стикалася з знайомими для України проблемами впливу радянського праворозуміння та відсутності повноцінного законодавчого регулювання сфери діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, але зуміла створити відповідне ефективно діюче адміністративно-процедурне законодавство.

Література

1. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В.П.Тимошук. — К.: Факт, 2003. — 496 с.
2. Kędziora R. Ogólne postępowanie administracyjne / Robert Kędziora., 2015. — 540 с. — (4).
3. Wierzbowski M. Postępowanie administracyjne - ogólne, podatkowe, egzekucyjne i przed sądami administracyjnymi / M. Wierzbowski, M. Szubiakowski, A. Wiktorowska., 2015. — 504 с. — (17).
4. Żukowski L. Postępowanie administracyjne / L. Żukowski, R. Sawuła. — Przemyśl—Rzeszów, 2012. — 467 с. — (3).

Д.О. НАГРА,

студент Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О.Є. КУЩ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
адміністративного права та процесу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОРУПЦІЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Корупція — це негативне соціальне явище, що є джерелом різноманітних ризиків для українського соціуму, зокрема, економічних, політичних та соціальних.

На даний момент, корупція є однією з найактуальніших соціально-політичних проблем. Крім активного негативного впливу на розвиток економіки, вона завдає значних «пошкоджень» і системі державного управління.

Різні шляхи подолання даної проблеми досліджували такі українські науковці: І.І. Зозуля, А.І. Комарова, В.А. Кулікова, О.Я. Прохоренко, С.Д. Дубенко, С.М. Серьогін, М.І. Мельник, Н.Р. Нижник, В.М. Олуйко, О.Я. Прохоренко, С.О. Кохан та багато інших.

З часом корупція охоплює все більше сфер і, тому виникає необхідність пошуку шляхів для її вирішення. Саме тому українське суспільство приділяє значну увагу цій проблематиці. Адже, корупція, відповідно до ланцюжкового ефекту, спочатку впливає на діяльність у одній сфері, а, згодом, поширюється і на інші [1]. Тож, зважаючи на динаміку поширення корупції, виникає загроза національній безпеці, демократичному розвитку держави та суспільства; підриву авторитета країни; негативного впливу на функціонування державного апарату; обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина; сприяння знищенню важливості принципу верховенства права та встановленому порядку здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектору; руйнації моральних та суспільних цінностей. Також, корупційні діяння можуть похитнути місце держави на міжнародній арені.

Можна виділити низку причин та чинників, які впливають на здійснення корупції. Першою причиною є те, що держава встановлює мізерні посадові оклади, чим несвідомо змушує державного службовця розраховувати на «приховані можливості» своєї посади [2, с. 59]. Особливість цієї причини в тому, що використання службового становища у власних цілях характерне не лише для посадовців, що займають нижчі посади у сфері державного управління, а й ті посадові особи, які виконують функції державного управління на більш вищих рівнях [3]. Звісно, кожен державний службовець має право бути соціально та матеріально забезпеченим. Але підвищення заробітної плати не зрушить із місця цю проблему, адже, як показує практика, коли у 2005 році було підвищено рівень заробітної плати, рівень вчинення корупційних діянь у сфері державного управління не

знизився. У даному випадку можна говорити про проблеми у законодавстві, необхідність запровадження більш жорстких заходів щодо подолання корупції у державному управлінні.

Наступною причиною є «радянська спадщина». Побережний В.В. зазначає, що таке твердження не суперечить дійсності. У певних аспектах корупція стимулюється саме залишками старої командитно-адміністративної системи з надзвичайними повноваженнями у більшості сфер життя та переважанням у складі такої системи державних службовців, які продовжують втілювати ті цілі та засоби, які використовувались раніше, тобто таким особам характерна консервативна психологія [3]. Необхідність статичності у державному управлінні є відносно логічною, але час не стоїть на місці і, тому потрібно адаптуватись до сучасних умов розвитку суспільства та держави, а також використовувати досвід іноземних країн.

Виділяють також і чинники, що впливають на формування корупції. Серед них можна виокремити такі:

1. життя українців за принципом пошуку індивідуального вирішення своїх проблем, наслідком чого є недовіра до держави, діяльність якої здійснюється уповноваженими на те органами;

2. недотримання «черги», в результаті цієї умови має місце незначна корупція. Сутність полягає у тому, що внаслідок активного попиту на певні продукти, речі та послуги, не всі бажають діяти за принципом черговості, а, тому здатні до корупційних вчинків, щоб якомога ближчим часом отримати такі речі, послуги і т.д.;

3. громадське ставлення до неї. У сучасному суспільстві склався стереотип, що нічого не може бути зроблене без підкупу. Наприклад, керівники підприємств, задля пом'якшення тиску, схильні до оплати чиновникам та рекетирам певної суми коштів.

На основі причин та умов можна виділити шляхи подолання корупції у сфері державного управління. Виділяють низку шляхів та способів подолання корупції. Вважаю, за доцільне навести саме такі:

– базування державної служби на особистих професійних заслугах. Тут має включатися діяльність комісії, завданням якої є систематична перевірка ефективності діяльності осіб. Просування по службі має здійснюватися на основі власних заслуг, а також при дотриманні Загальних правил поведінки;

– реформування системи державної служби повинно здійснюватися на основі якісної, неформальної атестації її посад, забезпечення “вертикальної” ротації (змінюваності) кадрів у системі, при якій повинен домінувати принцип відбору спеціалістів за освітнім фаховим рівнем (перевага має надаватися випускникам вищих навчальних закладів, що готують спеціалістів з державного управління та державної служби);

– більш чітке регламентування у законодавстві, а саме принципів та процедур прийняття виважених рішень, які ґрунтуються не на власних суб'єктивних думках, а на виважених рішеннях відповідно до законодавства [2, с. 60]. Приве-

дення антикорупційного законодавства повинно базуватися на міжнародно-правовому досвіді інших країн [4, с. 117];

- обмеження щодо використання службового становища. Службовцям заборонено використовувати своє становище задля досягнення та реалізації певних цілей, сприяти призначенню на посаду певної особи;

- несумісництво із іншими видами діяльності. Забороняється займатися іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської практики із спорту), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

- обмеження щодо роботи близьких. Тобто, неможливість мати у своєму підпорядкуванні або бути підпорядкованим відносно осіб, які є близькими конкретній особі. У випадку, коли при призначенні на певну посаду трапляється такий казус, то особа негайно має повідомити про це керівництво;

- заборона працювати в державних організаціях, внаслідок вчинення корупції, а також втрата всіх соціальних пільг, які надає державна служба, зокрема, пенсійне і соціальне обслуговування.

Такий шлях покарання за корумповану діяльність виділяє Чемерис І.В [4, с. 112]. Даний підхід до подальшого усунення корупції, на мою думку, найбільш виважений, адже, інші особи, під страхом звільнення з посади, на основі усунення від діяльності інших за такі ж дії, поступово перестануть схилятися до корупції.

Отже, зважаючи на те, що корупція — явище соціальне, яке, негативно впливаючи на одну сферу, поступово переходить і на інші, складність її подолання полягає у тому, що у вчиненні протиправних діянь зацікавлені не лише посадовці органів державної влади, а й бізнесмени та пересічні громадяни, у яких склався стереотип, що без підкупу неможливо реалізувати будь-яку ціль. Основними причинами та умовами корупції є ставлення громадськості до її існування та сприяння її розвитку; відсутність жорсткого регламентування покарання в разі вчинення таких дій; відсутність належного механізму здійснення ротачії кадрів; низький рівень оплати праці та надання соціальних послуг.

Для того, щоб подолати корупцію необхідно здійснювати кадрове забезпечення на основі власних професійних якостей; більш чітко закріпити у національному законодавстві принципи та процедуру прийняття виважених рішень, обмеження щодо використання службового становища у суб'єктивних цілях; щодо неможливості займатися іншою оплачуваною роботою; заборона бути підпорядкованим особам, з якими дані суб'єкти є у близьких стосунках і навпаки; і вразі вчинення корумпованих дій, заборона займати посади у органах державної влади.

Звісно, деякі із зазначених заходів та шляхів подолання корупції у сфері державного управління вже реалізовані, але все ж постає потреба у їх подальшому удосконаленні задля підвищення рівня праці державних службовців через посилення заходів протидії корупції.

Література

1. Щегорцова В. М. Шляхи запобігання і протидії корупції в органах публічного управління України / В. М. Щегорцова. // Державне будівництво. — 2012. — № 2. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2012_2_40.pdf
2. Бачинська І.С. Державне управління та діяльність кадрів: причини недостатнього рівня оцінювання та корупції на місцях / Р 34 Результативно-орієнтовані підходи, інструменти та технології в публічному управлінні: матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю, м. Дніпропетровськ, 26 жовтня 2012р. / за заг. ред. Ю.П. Шарова. — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2012. — с. 135. — с. 59–61.
3. Побережний В.В. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади. [Електронний ресурс] / Побережний В. В. — Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10pvvodv.pdf>
4. Чемерис І.В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління / І.В. Чемерис // Стратегічні пріоритети. — 2009. — №3 (12). — С. 110–118.

О.С. САВАЛЮК,

студент Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

ЗАГРОЗИ ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

До сфери інформаційної безпеки держави віднесені конкретні дії щодо забезпечення безпечних умов існуючих інформаційних процесів, та забезпечення безпечного розвитку таких процесів у майбутньому. Це охоплює регулювання питань захисту самої інформації, захисту інформаційної інфраструктури держави, захисту інформаційного ринку та створення безпечних умов розвитку інформаційних процесів. Все це досягається проведенням необхідної державної політики інформаційної безпеки та створенням необхідних правових та організаційних засад.

Загрози інформаційній безпеці — сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері. Основні загрози інформаційній безпеці можна розділити на три групи:

- загрози впливу неякісної інформації (недостовірної, фальшивої, дезінформації) на особистість, суспільство, державу;
- загрози несанкціонованого і неправомірного впливу сторонніх осіб на інформацію і інформаційні ресурси (на виробництво інформації, інформаційні ресурси, на системи їхнього формування і використання);
- загрози інформаційним правам і свободам особистості (праву на виробництво, розповсюдження, пошук, одержання, передавання і використання інформації; праву на інтелектуальну власність на інформацію і речову власність на документовану інформацію; праву на особисту таємницю; праву на захист честі і достоїнства і т. ін.).

Фактори загроз за видовою ознакою поділяються на політичні, економічні та організаційно-технічні [10, с. 51].

Під політичними факторами загроз інформаційній безпеці розуміють:

- зміни геополітичної обстановки внаслідок фундаментальних змін у різноманітних регіонах світу, зведення до мінімуму ймовірності світової ядерної війни;
- інформаційна експансія розвинених країн, які здійснюють глобальний моніторинг світових політичних, економічних, воєнних, екологічних та інших процесів, та розповсюджують інформацію з метою здобуття односторонніх переваг;
- становлення нової державності в пострадянських країнах на основі принципів демократії, законності, інформаційної відкритості;
- знищення колишньої командно-адміністративної системи державного управління, а також системи забезпечення безпеки;
- порушення інформаційних зв'язків унаслідок утворення на території колишнього СРСР нових держав;
- прагнення пострадянських країн до більш тісного співробітництва із закордонними країнами в процесі проведення реформ на основі максимальної відкритості сторін;
- низька загальна правова та інформаційна культура сторін [13, с. 2].

Основними економічними факторами загроз безпеці інформації є:

- перехід на ринкові відносини в економіці, поява на ринку великої кількості вітчизняних та зарубіжних комерційних структур - виробників та споживачів інформації, засобів інформатизації та захисту інформації, включення інформаційної продукції в систему товарних відносин;
- критичний стан вітчизняних галузей промисловості, яка виробляє засоби інформатизації та захисту інформації;
- розширення кооперації із зарубіжними країнами в розвитку інформаційної інфраструктури [68, с. 139].

Основними організаційно-технічними факторами загроз інформаційній безпеці є:

- недостатня нормативно-правова база у сфері інформаційних відносин, у тому числі в галузі забезпечення інформаційної безпеки;
- недостатнє регулювання державою процесів функціонування та розвитку ринку засобів інформатизації, інформаційних продуктів та послуг;
- широке використання у сфері державного управління та кредитно-фінансової сфери незахищених від витоку інформації імпортованих технічних та програмних засобів для зберігання, обробки та передавання інформації;
- зростання обсягів інформації, яка передається відкритими каналами зв'язку;
- загострення криміногенної обстановки, зростання числа комп'ютерних злочинів, особливо в кредитно-фінансовій сфері [46, с. 167].

Ієрархічна класифікація загроз інформаційній безпеці.

Глобальні фактори загроз інформаційній безпеці:

- недружня політика іноземних держав у галузі глобального інформаційного моніторингу, розповсюдження інформації, розповсюдження інформації та нових інформаційних технологій;
- діяльність іноземних розвідувальних та спеціальних служб;

- діяльність іноземних політичних та економічних структур, спрямована проти інтересів держави;

- злочинні дії міжнародних груп, формувань та окремих осіб.

Регіональні фактори загроз інформаційній безпеці:

- використання інформаційної інфраструктури колишнього СРСР для передавання конфіденційної інформації;

- невідповідність інформаційного забезпечення державних та суспільних інститутів сучасним вимогам управління економічними, політичними та соціальними процесами;

- відставання від розвинених країн світу з темпів та масштабів розробки та впровадження нових інформаційних технологій;

- недопустимо високий рівень технологічної залежності держави від зарубіжних держав у зв'язку з широким використанням імпортованих засобів обчислювальної техніки, систем телекомунікації, зв'язку та інформаційних технологій;

- розвиток зарубіжних технічних засобів розвідки, та промислового шпигунства, що дозволяє одержати несанкціонований доступ до конфіденційної інформації, у тому числі такої що складає державну таємницю;

- зростання злочинності в інформаційній сфері;

- використання старих методів та засобів захисту національних інформаційних мереж, широке розповсюдження комп'ютерних вірусів, призначених для ураження систем управління та зв'язку;

- відсутність ефективної системи забезпечення цілісності, незмінності та схоронності нетаємної інформації, у тому числі такої, що є інтелектуальною власністю.

Локальні фактори загроз інформаційній безпеці:

- перехоплення електронних випромінювань;

- застосування підслуховуючих пристроїв або закладок;

- дистанційне фотографування;

- розкрадання носіїв інформації та промислових відходів;

- копіювання носіїв інформації з подоланням заходів захисту;

- незаконне приєднання до апаратури та ліній зв'язку;

- упровадження та використання комп'ютерних вірусів і т. ін. [31, с. 211].

Виходячи з визначення загроз інформаційній безпеці, можна виділити декілька основних джерел загроз, які можуть торкатися інтересів особистості, суспільства і держави.

Джерела загроз інформаційній безпеці особистості. Інтереси особистості, які необхідно охороняти в інформаційному суспільстві, полягають насамперед у реальному забезпеченні конституційних прав і свобод людини і громадянина на доступ до відкритої інформації, на використання інформації в інтересах здійснення не забороненої законом діяльності, а також у захисту інформації, що забезпечує особисту безпеку, духовний та інтелектуальний розвиток.

Література

1. Інформаційне право: навчальний посібник // В.А. Буржинський, В.Я. Горбачевський, І.В. Мартиненко, Б.Л. Раціборинський, В.М. Смаглюк, В.Г. Хахановський, М.Я. Швець; за заг. ред. В.В. Дурдинця. — К.: ДП “Друкарня МВС України”, 2009 р. — 218 с.
2. Інформаційне суспільство. Дефініції. / В.М. Брижко, А.А. Орехов, В.С. Цимбалюк, О.Н. Гальченко, А.М. Чорнобров; За ред.: Р.А. Калюжного, М.Я. Швеця. — К.: Інтеграл, 2002. — 220 с.

Ю.О. СТАСИШИН,

студент Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

Т.Ю. ТКАЧУК,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри організації захисту інформації з обмеженим доступом
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії служби безпеки України

ВПЛИВ НЕДОСКОНАЛОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА НА СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Вивчаючи та аналізуючи вітчизняне законодавство, можна відмітити той факт, що воно містить багато неточних, суперечних та недосконалих моментів. Зокрема, сфера інформаційного права займає одне з лідируючих місць в необхідності доопрацювання.

Важливість дослідження питання впливу недосконалості інформаційного права на суб'єкти господарювання стає дедалі важливішим, у зв'язку із переходом в інформаційне суспільство, де інформація відіграє головну роль. А оскільки об'єктом інформаційного права є інформація, то інформаційна галузь права, в даному випадку, повинна досконало вирішувати суспільні відносини.

Більш конкретним об'єктом права можна виділити «інформаційну безпеку». З аналізу чинного законодавства та підзаконних нормативних актів можна зробити узагальнення, що в Україні є національна система правового регулювання захисту інформації в автоматизованих системах. Правову основу забезпечення захисту інформації в Україні як інституції права становлять Конституція України, Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, закони України "Про інформацію", "Про захист інформації в автоматизованих системах", "Про державну таємницю", "Про науково-технічну інформацію", інші нормативно-правові акти, в тому числі міжнародні договори України (які відповідним чином ратифіковані Україною), що стосуються сфери інформаційних відносин [1].

Інформаційне законодавство повинне дати основу та ефективний механізм урегулювання сфери інформаційного суспільства. Недосконалість інформаційного права призводить до наступних ситуацій:

- суперечність і невідповідність законодавства країни, або взагалі відсутність нормативно-правових документів для урегулювання інформаційних питань;
- поява реальної загрози руйнуванню приватного життя осіб та секретної діяльності організацій внаслідок впливу проникаючих інформаційних технологій;
- виникнення проблем оцінки достовірності інформації;
- відсутність механізму виявлення винних осіб чи злочинців та їх покарання;
- збільшення загрози маніпулювання свідомістю людей внаслідок посилення одночасного впливу різноманітних форм засобів масової інформації, особливо її електронної форми [2, с. 536—537].

Інформаційне право повинне бути відповідним до специфіки українського суспільства, але, в той же час, корелювати з міжнародними законодавчими актами та документами. В інформаційному суспільстві поширення інформації може здійснюватися в лічені секунди незалежно від фізичної відстані операторів передачі і прийому інформації. Тому, інформаційне право повинне вирішуватися на глобальному рівні.

Швидкий розвиток процесів автоматизації виробництва, використання комп'ютерів і мереж у всіх сферах сучасного життя, крім безперечних переваг, спричинило появу низки дуже специфічних проблем. Одна з них - необхідність забезпечення ефективного захисту інформації. Виходячи з цього дано поштовх створенню правових норм, що закріплюють права і обов'язки громадян, колективів і держави на інформацію. Захист інформації стають найважливішим аспектом інформаційної політики держави, а в економічній сфері, - специфічним і відповідальним видом діяльності.

На думку фахівців даної сфери, ліквідація систем захисту інформації з комп'ютерних мереж призведе до руйнування 20-25% невеликих компаній протягом декількох годин, 30-40% середніх і 10-15% великих компаній зазнають краху через кілька днів, 30-40% банків будуть змушені закритися за декілька годин, а ще близько половини банків - через лічені дні. Найбільш потужні і сучасні світові корпорації вже прийняли власні концепції інформаційної безпеки. Інші суб'єкти великого, середнього і іноді навіть дрібного бізнесу, не оформляючи власну концепцію інформаційної безпеки окремим документом, змушені приділяти цій проблемі особливу увагу, так як це рівнозначно життєздатності цього підприємства або бізнес-структури [3].

В організації процесу вирішення питання недосконалості інформаційного права повинен бути розроблений відповідний дисциплінарний процес, що проводиться відносно порушників безпеки і передбачає розслідування, ліквідацію наслідків інцидентів і адекватні заходи впливу.

При визначенні запобіжних заходів слід орієнтуватися на положення чинного законодавства. Відносини між працівником і роботодавцем і відповідальність за порушення інформаційної безпеки організації регулюються перш за все Трудовим кодексом. У певних випадках можливе застосування положень Кримінального кодексу [4].

Література

1. Стан правового регулювання охорони та захисту інформації // [Електронний ресурс]. — Режим доступу до статті: <http://buklib.net/books/33509/>
2. Актуальные проблемы теории государства и права: Учеб. пособ. / Отв. ред. Р. В. Шагинева. — М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. — 576 с.
3. Утечка информации на современном предприятии и обеспечение информационной безопасности // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.razgovorodele.ru/>
4. Эдуард Гордеев, Александр Астахов Как предотвратить утечку конфиденциальной информации / Журнал Директор информационной службы, 2005, №9// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.osp.ru/cio/2005/09/379564/>

А.В. СУХОДОЛА,

студент Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

ОСНОВИ КЛАСИФІКАЦІЇ СКЛАДУ ТА НАПРЯМІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Аналіз теоретичних і практичних аспектів інформаційної безпеки України дозволяє перш за все відзначити важливу роль яку має державна діяльність в цій сфері для розбудови і зміцнення незалежної української держави та українського народу. Забезпечення інформаційної безпеки є одним з ключових національних інтересів України. Захист інформаційної безпеки повинен здійснюватись шляхом проведення виваженої і збалансованої політики держави в інформаційній сфері, що спрямована за двома векторами: захист інформаційної безпеки людини та суспільства, і захист інформаційної безпеки держави. Змістовний аспект політики інформаційної безпеки, як і державної політики в цілому, визначається її організаційним та регулятивно-контрольним спрямуванням. Маючи в своєму розпорядженні великий арсенал засобів, ця політика, майже за Аристотелем, є певним способом досягнення цілей держави. Політика інформаційної безпеки держави реалізується в процесі діяльності як органів державної влади, так і недержавних інституцій. Ми можемо стверджувати, що політика інформаційної безпеки визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів щодо регулювання інформаційних правовідносин і процесів. На сьогоднішній день значення інформаційної діяльності держави значно розширилось, навіть важко перелічити ті сфери суспільного і державного життя, на які мають вплив результати цієї діяльності: це і права людини, військова та державна безпека, економіка, культура, внутрішня та зовнішня політика тощо. Коли йдеться про геополітичні інтереси, про сфери впливу і т. д., то ці аспекти діяльності державного апарату виходять далеко за межі території окремої держави. Інформаційна безпека згідно в національному законодавстві розглядається як системне явище. Так, Законом України „Про основи національної безпеки України” визнається, що всі напрямки цієї безпеки побудовано на основі декіль-

кох елементів. Це дає нам змогу визначити основні способи реалізації політики інформаційної безпеки [1].

По-перше, вищезгаданим Законом передбачено існування правової основи інформаційної безпеки, яка складається із відповідних законів, концепцій та доктрин. Таким чином одним із способів захисту інформаційної безпеки є створення нормативно-правових актів що регулюють відповідні інформаційні відносини та процеси, права та обов'язки їх суб'єктів.

По-друге, ст. 3 цього Закону передбачає наявність системи суб'єктів захисту інформаційної безпеки. Тобто ще одним способом захисту інформаційної безпеки є створення відповідних державних інституцій, або введення до компетенції вже існуючих завдань щодо підтримання інформаційної безпеки.

І, нарешті, третім способом можна назвати застосування в процесі діяльності державних та недержавних інституцій визначених правовими нормами засобів і шляхів державного впливу на інформаційну сферу. Основні принципи такої діяльності визначено у нормах ст. 5 Закону України „Про основи національної безпеки України”.

Разом з тим, сама по собі політика є надправовою категорією і звідси регулюється правовими нормами лише у своєму зовнішньому, формалізованому виразі. Але конкретний зміст державної політики представляє собою волю держави, спрямовану на досягнення конкретної мети. Ця воля держави закріплюється у правових нормах, здійснюється за їх допомогою у процесі діяльності державних органів та інститутів. Таким чином, з правової точки зору існує певний механізм формування і реалізації державної політики, в сфері інформаційної безпеки — це державно-правовий механізм інформаційної безпеки [2].

Державно-правовий механізм інформаційної безпеки - це впорядкована сукупність інститутів держави, задіяних у процесі формування

ання і впровадження політики інформаційної безпеки, внутрішні та зовнішні ролі і відносини якої регулюються системою правових норм та принципів [3].

Цей державно-правовий механізм, у відповідності з означеними нами напрямками реалізації політики інформаційної безпеки, складається з трьох взаємопов'язаних елементів.

По-перше, це сукупність державних інституцій задіяних у процесі формування і впровадження політики інформаційної безпеки, тобто інституціональний механізм інформаційної безпеки.

По-друге, це сукупність ролей та відносин, яка включає правові відносини що виникають при проведенні політики інформаційної безпеки та специфічні ролі, форми і методи діяльності суб'єктів проведення політики інформаційної безпеки.

По-третє, це ієрархічна сукупність правових норм та принципів, що регулюють зміст та процес проведення політики інформаційної безпеки, тобто правовий механізм інформаційної безпеки.

Література

1. Аверьянов В.Б. Аппарат государственного управления: содержание деятельности и организационные структуры. — К.: Наукова думка, 1990. — 147 с.
2. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні. — К.: ІнЮре, 1997. — 48 с.
3. Адміністративна реформа в Україні: чи вдасться розірвати замкнуте коло? Аналітична доповідь Українського центру економічних і політичних досліджень // Національна безпека і оборона. — 2000. — № 5. — С. 12—13.

О.С. ЧИРВОН,

студент Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Подальший розвиток України як суверенної, демократичної, соціальної, правової держави та її інтеграція до Європейського Союзу залежить від успіху модернізації усіх сфер державного управління в країні.

Як складова частина державного управління, державна служба спрямована на задоволення потреб суспільства, забезпечення захисту основних прав і свобод людини і громадянина, послідовного і сталого розвитку країни та поступового входження її до європейської спільноти [2, с. 8]. Державна служба в Україні є важливим інститутом у справі формування і розвитку державності, від якого залежить функціонування суспільно-політичної системи та вирішення різноманітних завдань і функцій сучасної держави. Державна служба є основою сучасного державного будівництва, здійснює свій вплив на всі найважливіші конституційно-правові формування.

Визначення поняття «державна служба» закріплене в чинному Законі України «Про державну службу» 10.12.2015 № 889-VIII [3] у ст. 1 якого зазначено, що державна служба — це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави.

Сьогодні, після подій соціально-політичного характеру, які відбулись нещодавно в Україні, рух до Європейської інтеграції є завданням та викликом не тільки для держави та її механізму, а й для суспільства. Видається очевидним, що в даному контексті постановка стратегічно правильних задач як для України в цілому, так й для ефективного функціонування державної служби є відданість принципам, задекларованим сторонами при підписанні Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [6]. Так, ст. 3 вищезгаданої Угоди передбачає: Сторони визнають, що принципи вільної ринкової економіки становлять основу для їхніх відносин. Верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом, сприяння сталому розвитку і ефективній багатосторонності є головними принципами для посилення відносин між Сторонами.

У країнах із розвинутими демократичними системами зміцнення зв'язків державної служби із громадянами дає змогу [4]: – підвищувати якість демократії, надаючи можливості органам влади використати додаткові джерела інформації, перспективи та потенційні рішення для того, щоб вирішувати нагальні потреби державної політики за умов підвищення складності умов, взаємної пов'язаності напрямів державної політики і в умовах обмеженого часу; – забезпечувати потреби інформаційного суспільства, підготуватися до прискореного та ширшого спілкування із громадянами та забезпечення свідомого управління; – інтегрувати інформацію та пропозиції, які надходять від громадян, до процесу вироблення державних рішень для виправдання очікувань громадян на те, що їх голос буде почуто, а їх думки - взято до уваги; – реагувати на потреби щодо вищого ступеня прозорості та відповідальності органів влади – одночасно із посиленням уваги з боку суспільства та засобів масової інформації до діяльності органів влади, підвищуються та систематизуються стандарти суспільного життя; – посилювати довіру до органів влади з боку суспільства, відвернути поступову «ерозію» довіри до головних державних інституцій [5].

Про важливість державної служби з метою належного функціонування Української держави та забезпечення прав та свобод її громадян вказує й національне законодавство. Зокрема, Конституція України закріплює в ч. 2 ст. 38 положення про те, що громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. А п. 12 ч. 1 ст. 92 Конституції України передбачає положення про те, що виключність регулювання саме законами питань організації і діяльності органів виконавчої влади та основ державної служби. Саме у цих статтях прямо згадується державна служба.

Однак більшість положень Конституції України опосередковано стосуються такого інституту як державна служба. Отже, важливими для функціонування державної служби є, зокрема, конституційні положення, відповідно до яких визначаються права людини (розд. II Конституції). Діяльність державних органів має бути спрямована на дотримання та захист конституційних прав і свобод громадян. Саме державні службовці мають забезпечувати виконання таких конституційних положень, як право на рівність перед законом і не допущення дискримінації (ст. 24), право не бути позбавленим громадянства або бути вигнаним (ст. 25) право на звернення до органів державної влади (ст. 40), презумпція невинуватості (ст. 62) [7, с. 147].

У 2004 р. Указом Президента України від 5 березня № 278/2004 [9] схвалюється Концепція адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу, в якій вже концептуально закріплено рух України до європейської інтеграції. Зокрема, вказується на те, що державна служба є ключовим елементом системи державного управління, від ефективного функціонування якого залежить додержання конституційних прав і свобод громадян, послідовний і сталий розвиток країни. З огляду на стратегічне завдання України щодо здійснення комплексу системних перетворень та створення реальних (внутрішніх) передумов для вступу до Європейського Союзу наближення державної служби до загальноприйнятих її засад для країн-членів ЄС набуває особливо актуа-

льного значення. Концепція наголошувала, що адаптація інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу має здійснюватись за такими пріоритетними напрямками: – вдосконалення правових засад функціонування державної служби; реформування системи оплати праці державних службовців; – встановлення порядку надання державних послуг та вдосконалення нормативного регулювання вимог професійної етики державних службовців; – вдосконалення та підвищення ефективності управління державною службою; – професіоналізація державної служби[8]. Таким чином, визначаючи концептуальні проблеми функціонування та реформування інституту державної служби в Україні можна побудувати українську модель державної служби. Важливим досягненням на шляху до реального впровадження заходів щодо покращення діяльності інституту державної служби є прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 9 березня 2015 р. № 227-р [10], якою окрім самої Стратегії було передбачено конкретний план заходів щодо реалізації Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року. Стратегія визначає проблеми, які потребують розв'язання, мету, шляхи реалізації, індикатори реформи державної служби та служби в органах місцевого самоврядування та містить комплекс першочергових завдань і заходів, спрямованих на забезпечення розвитку державної служби та служби в органах місцевого самоврядування.

Зрештою, реформування та якісне державне управління, а разом із ним й державна служба так чи інакше знаходяться в площині політичного простору конкретної країни, особливо в умовах демократичних змін в країнах, що розвиваються. Відтак, зусилля щодо ефективного впровадження сучасних тенденцій реформування державної служби залежать від політичної волі присутньої політичної еліти та її здатності до реагування на зміни суспільних настроїв з метою забезпечення стабільного та поступового розвитку.

Література

1. Загальна оцінка країни. Україна. Представництво ООН в Україні. — 2004. — С. 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.un.org.ua/files/CCA_2004_ua.pdf.
2. Венедиктов В. С. Організаційно-правові засади управління державною службою в Україні : наук.-практ. посіб. / В. С. Венедиктов, М. І. Іншин, О. М. Ключев та ін. — Х. : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2006. — 309 с.
3. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII
4. Організація економічного співробітництва та розвитку. Політичні рекомендації. — Лип. — 2001. — № 10. — С. 15–28.
5. Європейський досвід державного управління : курс лекцій / уклад. : О. Ю. Оржель, О. М. Палій, І. В. Кравчук та ін. — К. : Вид-во НАДУ, 2007. — 76 с.
6. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, укладена 27 червня і ратифікована 16 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344.
7. Державне управління в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова. — К. : Юрінком Інтер, 1999. — 432 с.

8. Указ Президента України «Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні» від 14 квітня 2000 р. № 599/2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/599/2000>.
9. Указ Президента України «Про Концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу» від 5 березня 2004 р. № 278/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/278/2004>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 18 березня 2015 р. № 227-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/227-2015-%D1%80>.

Т.В. ЯМЕНКО,

студентка юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

Податковий контроль є важливим чинником забезпечення соціально-економічної стабільності держави та гарантування її фінансової безпеки. Його роль постійно зростає, адже він становить собою обов'язкову складову на всіх стадіях податкового процесу — починаючи від обґрунтування системи оподаткування та закінчуючи правильним обчисленням й своєчасною оплатою податків. Ефективний податковий контроль є необхідною складовою функціонування податкової системи в економічній та соціальній сферах. Розвиток української держави з її участю в світових інтеграційних процесах нерозривно пов'язаний із системою податкового контролю, удосконаленням її правового регулювання та досягненням нею відповідності сучасним тенденціям правового розвитку і міжнародним стандартам у сфері оподаткування.

Поняття податкового контролю характеризується наявністю різноманітних дефініцій. На нормативно-правовому рівні у Податковому Кодексі України у Главі 5, статті 61, пункті 61.1 поняття податковий контроль тлумачиться законодавцем як система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків й зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [1]. Науковець М.П. Кучерявенко формулює таку дефініцію поняття податкового контролю: це різновид спеціального державного контролю, який становить діяльність податкових органів і їх посадових осіб щодо забезпечення законності, фінансової дисципліни, а також доцільності при мобілізації централізованих і децентралізованих грошових фондів та матеріальних коштів, що пов'язані з ними [2]. Д.М. Рева дотримується думки, що податковий контроль являє собою вид фінансового контролю, який здійснюється у сфері державного

управління оподаткуванням, та охоплює діяльність суб'єктів, уповноважених на це державою зі встановлення стану виконання вимог чинного податкового законодавства особами, на яких покладено обов'язок з обчислення, сплати, утримання, перерахування податків, зборів (обов'язкових платежів), виявлення відхилень у їх діяльності від законодавчо встановлених вимог, їх припинення, усунення, а також щодо відновлення порушених прав держави та територіальних громад на своєчасне та повне одержання відповідних сум податкових платежів й недопущенню таких порушень у майбутньому [3]. Аналізуючи визначення поняття податкового контролю, можна дійти висновку, що науковці шляхом виокремлення ключових ознак тлумачать податковий контроль як заходи по реєстрації, обліку й контролю; заходи спостереження, огляд та виявлення відхилень; податкову перевірку, проведення контрольних дій; застосування заходів відповідальності, здійснення примусових податкових вилучень; систему заходів; єдину систему обліку, контроль нарахування фінансових санкцій; моніторинг, одержання та обробка інформації; додержання податкового законодавства [4]. На наш погляд, узагальненим буде визначення податкового контролю, яке полягає у системі дій та заходів, яка спрямована на контроль за виконанням податкового законодавства, що здійснюється з використанням форм, методів і інструментів податкового контролю уповноваженими державними та незалежними органами з метою забезпечення бюджету і державних цільових фондів грошовими ресурсами, застосування превентивних заходів за умови виявлення відхилень від встановлених норм, притягнення винних осіб до відповідальності за умови встановлення факту порушень, отримання компенсації за нанесення збитків, реалізації діяльності щодо уникнення порушень, які були виявлені у майбутньому.

Створення ефективної системи контролю щодо зборів податкових надходжень до бюджетної системи має бути одним із найбільш пріоритетних та ключових завдань загальної соціальної й економічної політики держави. Для того, щоб показники здійснення податкового контролю стали ефективними, необхідно розробити організацію і проведення контрольно-податкових заходів у такий спосіб, за якого контроль здійснювався б не лише тоді, коли сплата податкових платежів до бюджету вже здійснена, а протягом усього процесу оподаткування. Науковець Ю.М. Васюк пропонує такі заходи для вдосконалення податкового контролю: впровадження електронного документообігу між контролюючими органами та платниками; здійснення моніторингу та контролю за ефективністю використання податкових пільг; впровадження подання усіма фізичними особами "нульової декларації" й обов'язкового загального щорічного декларування; забезпечення детінізації доходів фізичних осіб [4]. І.В. Лещух й М.І. Мельник пропонують такі шляхи підвищення ефективності здійснення податкового контролю: удосконалення нормативно-правового забезпечення (шляхом встановлення чіткої регламентації підстав для призначення різних видів перевірок; шляхом регламентації форм, принципів, інструментів та методів податкових перевірок, а також систематизації їх процедур); підготовка висококваліфікованих податкових інспекторів й моніторинг їх діяльності (шляхом підвищення компетентності податкових інспекторів через вдосконалення й посилення ефективності профорієнта-

ційних тренінгів та семінарів; шляхом впровадження проведення конференцій стосовно обміну досвідом з податковими органами зарубіжних країн; шляхом запровадження й дотримання вимог Кодексу професійної етики працівника податкової служби; шляхом системного внутрішнього і зовнішнього моніторингу перевіркової роботи податкових органів) [5].

Законодавець вбачає та закріплює на нормативному рівні в Стратегії сталого розвитку «Україна — 2020» необхідність формування системи податкового контролю залежно від ступеня ризику в діяльності платників податків [6]. Науковці запевняють, що реформа із вищезазначеними заходами та шляхи підвищення ефективності здійснення податкового контролю має розглядатися державою як пріоритетна. Модернізація сфери податкового контролю в Україні має також відповідати і міжнародним стандартам, які стали еталоном для всіх інших країн, що бажають вдосконалити сферу оподаткування.

Література

1. Податковий кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 2 груд. 2010 р. № 2755-VI : текст із змін. станом на 1 січ. 2017 р. / Верховна Рада України. Офіц. вид. — Київ : Відомості Верховної Ради України, 2011. № 13—14, № 15—16, № 17, ст.112.
2. Фінансове право України: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / [Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін.]. — Київ : Правова єдність, 2009. — 395 с.
3. Рева Д.М. Правове регулювання податкового контролю в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дар'я Миколаївна Рева ; [наук. керівник С.Є. Федоров] ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 2005. — 220 с.
4. Васюк Ю.М. Механізми реалізації податкового контролю в Україні: державно-управлінський аспект: Дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Юрій Миколайович Васюк ; [наук. керівник Л.В. Ільченко-Сюйва] ; Національна академія державного управління при Президентові України. — Київ, 2015. — 254 с.
5. Мельник М.І., Лещух І.В. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності : монографія / М.І. Мельник, І.В. Лещух. — Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України», 2015. — 330 с.
6. Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020»: указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Офіц. вид. — Київ : Офіційний Вісник Президента України. 2015. №2. с. 14.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

А.В. ЛАКІС,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

Л.А. КНЯЗЬКА,

науковий керівник, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Університету державної фіскальної служби України

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕНСІЙНОГО ВІКУ

Актуальність теми. «Стандартний» пенсійний вік для кожної країни може бути різним, коливаючись у межах 50–70 років. У деяких країнах для жінок і чоловіків встановлено різний пенсійний вік, а в інших поступово підвищують пенсійний вік в залежності від демографічних змін у суспільстві.

Зазвичай, вирішуючи питання щодо загальновстановленого пенсійного віку, політики враховують такі чинники, як демографічна ситуація, вплив старіння населення на рівень податкових надходжень до державного бюджету, ситуацію у системі охорони здоров'я, середню тривалість життя у країні, умови праці у певних професіях, ситуацію на ринку праці, тощо.

Україна, в рамках визначеного курсу євроінтеграції, обтяжена серйозними зобов'язаннями перед Міжнародним валютним фондом.

Цікавою особливістю є те, що в останньому меморандумі, який був підписаний у вересні 2016 р. між МВФ та Україною не вказаний вік для виходу на пенсію. Проте, до кінця грудня цього року Україна повинна прийняти закон, який би передбачав поступове підвищення пенсійного віку. Також у фонді вимагають зміцнити пенсійне законодавство, яке наразі складається з двох десятків окремих документів [1].

На даний момент багато країн Європи провели пенсійну реформу саме у сфері збільшення або вирівнювання пенсійного віку.

Пенсійний вік — це вік громадянина, встановлений державою, по досягненні якого він може претендувати на отримання пенсії. Зазначимо три принципові особливості даного визначення.

1. Законодавча визначеність. Пенсійний вік як самостійна адміністративно-параметрична категорія має бути визначений та закріплений на законодавчому рівні.

2. Добровільність наслідків. Особа, яка досягла пенсійного віку, отримує лише право, а не обов'язок (за винятком окремих поодиноких випадків), виходу на пенсію.

3. Невідворотність події. В даному випадку йдеться лише про отримання певного виду пенсії (за віком, по старості тощо), спричиненого біологічним фактором [2].

На даний час в Україні існує ряд нормативно-правових актів, що регулюють пенсійний вік. У даному дослідженні беруться до уваги закони, ще регулюють загальний вік виходу на пенсію, не беручи до уваги спеціальні.

Такими законодавчими актами є:

1. Закон України «Про пенсійне забезпечення»
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»
3. Закон України «Про заходи законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи»

Відповідно до проголошеного курсу пенсійної реформи, що регламентована нормами міжнародних договорів, внесено ряд змін до нормативної бази.

За загальним законодавством та відповідно до пенсійної реформи, пенсійний вік обчислюється за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Згідно норм цього нормативно-правового акта особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років та наявності страхового стажу не менше 15 років, тобто в 2016 році на пенсію в 60 років як чоловіки так і жінки. Проте законодавець визначає деякі особливості виходу на пенсію для жінок [3].

Для жінок змінюється лише вік та час виходу на пенсію враховуючи віковий коефіцієнт, проте залишається незмінним строк страхового стажу — він залишається незмінним 15 років. Дана реформа дозволила мінімізувати негативні наслідки для жінок від підвищення пенсійного віку.

У 2016 році для чоловіків загальний пенсійний вік триматиметься на відмітці 60 років в 2016 році, а для жінок цей вік становить 57 років 6 місяців.

Піти на пенсію у 2017 році в Україні зможуть чоловіки, які досягли 60-річного віку, та жінки, народжені з 1.04 по 30.09.1959 року (у 58 років, з квітня по кінець вересня 2017 року).

До прийняття курсу на пенсійну реформу, чоловіки в Україні жили на пенсії — 6,3 року, а жінки — 21,1 року. Після того, як пенсійний вік для жінок досягне 60 років (тобто в 2021-му році), за умови, якщо тривалість життя не зміниться, жінки будуть жити на пенсії всього 16 років.

Так як Україна поступово входить в Європейський Союз, то доцільно буде дослідити пенсійний вік в країнах Європи.

Середній вік виходу на пенсію в країнах Європейського союзу — 65 років. Уже зараз німці отримують пенсію за віком з 67 років. В Європі раніше всього на "заслужений відпочинок" виходять українці, росіяни і білоруси

У Росії на даний момент теж йде мова про проведення пенсійної реформи. Уряд країни має наміри розпочати пенсійну реформу в 2016 року і підігнати пенсійний вік до міжнародного рівня. Таким чином, чоловіки, згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я про тривалість життя росіян, живуть на пенсії всього 4,7 року, жінки — 21,3 року.

В Білорусії президент О.Лукашенко тільки 11 квітня 2016 року підписав указ про підвищення пенсійного віку на три роки. До цього чоловіки виходили на пенсію в 60 років, а жінки — в 55. Після підвищення пенсійного віку чоловіки будуть жити "на заслуженому відпочинку" всього 5,6 року, а жінки — 20,9.

Нині в Польщі чоловіки виходять на пенсію в 65,4 року, а жінки — в 60,4. Поступово, до 2040-го, і чоловіки, і жінки будуть виходити на пенсію в 67 років. На даний час на пенсії чоловіки живуть — 8,2 року, жінки — 20,9 року.

У Франції пенсійну реформу затвердили ще в 2013-му. Зараз, згідно з даними ВООЗ про тривалість життя у Франції, чоловіки проводять на "заслуженому відпочинку" 19,4 року, а жінки — 25,4 [4].

Отже, проблемою старіння населення стикаються всі європейські країни: люди живуть довше і не поспішають заводити великі сім'ї. В результаті кількість пенсіонерів зростає, а працюючого населення — скорочується. За рахунок цього збільшується дефіцит бюджету і уряд не може знайти інші джерела фінансування для закриття дірки бюджету. Тому проведення пенсійної реформи в Україні є цілком обґрунтованою і вимогою часу.

Підвищення пенсійного віку є необхідним не лише задля задоволення вимог ЄС, але й результатом розвитку людства, та держави в конкретному випадку. Проте, в Україні низька середня тривалість життя, що спричинюється рядом взаємозалежних чинників, тому підвищення пенсійного віку є стресом та ударом для населення. Сучасний стан справ свідчить про те, що особи не підтримують пенсійну реформу і не розуміють юридичну та фактичну підстави для таких змін. Погіршує ситуацію не систематизоване законодавство, колізії, а також непослідовність реформ в соціально-економічній сфері.

Література

1. МВФ висунув нові умови для отримання траншу. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://tsn.ua/politika/mvf-visunuv-ukrayini-novi-umovi-dlya-otrimannya-transhu-748342.html>
2. Пенсійний вік: іноземний досвід та вітчизняні реалії. аналіт. доп. /О.П. Коваль. — К.: НІСД, 2013. — 37 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/pens_vozrast-e0371.pdf
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
4. Пенсії "по-новому": для кого збільшили пенсійний вік і хто на черзі. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/pensii-po-novomu-dlya-kogo-uvlechili-pensionnyu-vozrast-i-kto-na-ocheredi--728606.html>

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО ТА ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

К.В. ПІДЧЕНКО,

студентка Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ І КАБІНЕТОМ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Органи державної влади наділені певним обсягом прав і обов'язків, тобто певними повноваженнями. Вони закріплені у відповідних нормативно-правових актах, які визначаються як «компетенційні» [4, с. 45].

Питання розподілу і співвідношення повноважень між Президентом України і Кабінетом Міністрів України є досить актуальним на сьогодні, оскільки відносини між вищими органами державної влади є найбільш спірним моментом у політичній системі. Насамперед Конституція України закріплює поділ функцій та повноважень зазначених суб'єктів у сфері виконавчої влади.

Дане питання досліджували такі науковці як В.Б. Авер'янов, В.М. Гаращук, А.А. Коваленко, О.Ф. Андрійко, О.Д. Крупчан, В.М. Шаповал, С.Г. Сірюгіна та інші науковці.

Основний Закон України визначає відношення Глави держави і Уряду до виконавчої влади. Президент має лише певну кадрову та установчу компетенцію щодо неї, а Кабінет Міністрів України є вже структурною ланкою цієї гілки. Відповідно до ч.1 ст.113 Конституції України Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади [1].

Можна говорити про певну залежність Уряду від Глави держави. Вона проявляється саме у тому що Уряд є відповідальним перед Президентом згідно ч.2 ст. 113 Конституції. Так Президент України згідно п. 9, 10 і 15 ст. 106 Конституції [1] вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України; вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України; зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції.

Відносини Кабінету Міністрів з Президентом України пов'язані насамперед з виконанням указів останнього у своїй діяльності [1], здійснення Президентом зовнішньої і внутрішньої політики, забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності, додержання прав і свобод людини і громадянина, виконання

Конституції, законів України, актів Президента, постанов Верховної Ради України та з інших питань здійснення виконавчої влади [4, с. 47].

Підконтрольність Кабінету Міністрів визначається в ст.107 Конституції [1] щодо якої Президент є Головою Ради національної безпеки й оборони України і має в своїй компетенції контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки й оборони. І. Дахова у своїй статті зазначає, що хоча у ст.113 прямо не закріплюється підконтрольність та підзвітність Кабінету Міністрів Главі держави, але фактично із загального характеру зв'язку Президента й Уряду [2, с. 243].

Прем'єр-міністр відповідно покладених на нього обов'язків не може формувати у повній мірі склад Кабінету Міністрів, а лише надає подання Верховній Раді України щодо його членів (крім Міністра оборони і Міністра закордонних справ, що призначаються ВРУ за поданням Президента України).

Хоча Кабінет Міністрів має повноваження утворювати, реорганізувати та ліквідовувати міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, але на місцевому рівні Президент контролює та координує діяльність органів виконавчої влади. Зокрема, він призначає на посади і звільняє з посад Голови місцевих державних адміністрацій за поданням Кабінету Міністрів України [1]. Належність таких повноважень Главі держави призводить до обмеження Кабінету Міністрів у можливості здійснювати контроль за діяльністю місцевих адміністрацій, а також руйнує вертикаль виконавчої влади [2, с. 244].

У ст. 188 Конституції зазначено, що Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України. Це розколює єдину систему виконавчої влади, а тому було б більш ефективним, щоб саме Уряд призначав голів місцевих державних адміністрацій і вони були відповідальні лише перед ним [2, с. 244–245].

Також існують численні проблеми між повноваженнями даних суб'єктів у сфері зовнішньої політики з приводу визначення розробки зовнішньо-політичних рішень та пріоритетної ролі кожного з них. Глава держави згідно Конституції України виконує керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, а Уряд забезпечує здійснення зовнішньої політики держави. Щодо укладення міжнародних договорів та проведення переговорів, то в Законі України «Про міжнародні договори України» [5] договори від імені держави укладає Президент або уповноважена ним особа, а договори від імені Уряду укладає Кабінет Міністрів або уповноважена особа [3, с. 75–81].

Отже, підсумовуючи викладене, ми маємо можливість зробити наступні висновки: в умовах парламентсько-президентської республіки юридичне закріплення відносин між Президентом України та Кабінетом Міністрів є різним. Уряд є відповідальним, підконтрольний та підзвітний Главі держави, що закріплена насамперед в Основному Законі України. Президенту належать досить широкі повноваження у сфері виконавчої влади, деякі з яких повинні були б належати саме Кабінету Міністрів. Також існують певні проблеми в розмежуванні компетенції щодо зовнішньополітичної діяльності. Досить важливим є започаткування чітких механізмів взаємодії Уряду та Президента. Перш за все необхідно цю взаємодію нормативно закріпити та деталізувати закони, що регламентують діяльність даних суб'єктів.

Література

1. Конституція України : зі змінами. — Х. : Право, 2016. — 68 с.
2. Дахова І. І. Розподіл повноважень між Президентом України і Кабінетом Міністрів України / І. І. Дахова // Форум права. — 2011. — № 1. — С. 241—245.
3. Барабаш Ю. Проблеми взаємодії Президента Та Уряду в механізмі здійснення зовнішньої політики в Україні : конституційно-правовий аналіз / Ю. Барабаш // Вісник Академії правових наук України. — 2007. — № 1. — С. 75—85.
4. Крупчан О. Загальна характеристика змісту органів виконавчої влади / О. Крупчан // Юридична Україна. — 2013. — № 8. — С. 45—49.
5. Закон України «Про міжнародні договори України» : від 20.07.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПРАВОВИХ НАВЧАНЬ

Р.М. БІЛОСТЕГНЮК,

студент Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРИНЦИПИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ЗАКОННОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У сучасному глобалізованому світі принцип верховенства права остаточно зміцнився як одна з найвищих демократичних цінностей і ознак розвиненості суспільства. Дія принципів верховенства права і законності — найважливіша ознака правової і демократичної держави. Саме згадані принципи покликані забезпечити правову сталість в умовах суспільних перетворень, що сприятиме реалізації встановлених законом прав людини і громадянина. Дотримуватись принципу верховенства права і норм чинного законодавства — це означає гарантувати правовий порядок і стабільність відносин у суспільстві, аби уникнути поглиблення соціальних конфліктів і унеможливити зловживання владою з боку можновладців.

Принцип верховенства права у сучасному світі став складовою частиною міжнародно-правових актів, а саме тих з них, що регулюють і гарантують права і свободи людини та громадянина. Дедалі частіше верховенство права як базовий, фундаментальний, принцип закріплюється у національних конституціях і у міжнародному праві, також верховенство права активно посиляють і провадять у міжнародних судах.

Таким чином, принцип верховенства права є одним із основних принципів правової держави, взаємопов'язаний із принципом законності, який є основоположним для сучасних демократичних держав.

Згідно з ст. 129 Конституції України [1] законність впливає із принципу верховенства права і як загальне положення судочинства. Сутність принципу законності розкривається у ст. 9 Кодексу адміністративного судочинства України: суд у вирішенні справи керується принципом законності, відповідно до якого суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Суд застосовує інші нормативно-правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень і у спосіб, передбачені Конституцією та законами України [2].

Разом з тим існують непоодинокі випадки в Україні, що свідчать про порушення принципу верховенства права і законності під час здійснення правосуддя в судах, у ході призначення суддів чи усунення їх з посади, в процесі вирішення питань про бюджетне фінансування і матеріально-технічне забезпечення та ін. Недотримання принципів верховенства права під час здійснення правосуддя призведе до недотримання вимог справедливості, проявів необмеженості судової влади, відсутності законності, розпалювання конфліктів серед різних соціальних груп громадянського суспільства.

Сучасна трактовка принципу законності є частиною більш загального принципу, яким встановлюються вимоги до всієї сукупності правових норм. І такий загальний принцип у країнах ЄС — це принцип верховенства права, що має основоположне значення. Вибір саме цього принципу відповідає загальноєвропейським вимогам із визнання, утвердження і забезпечення реалізації принципу верховенства права, відображених у законодавстві країн Європейської Спільноти. «Правова держава є державою закону» [4].

У деяких країнах ЄС принцип верховенства права закріплений у конституціях в сучасному розумінні, в «оновленому, модифікованому значенні — з використанням лише термінологічних положень правової доктрини» [5]. Разом із закріпленими у національних конституціях країн — членів ЄС цей принцип широко застосовується і в міжнародно-правовій практиці. Вимоги до дотримання принципу верховенства права утверджені у багатьох міжнародних договорах, угодах, деклараціях і хартіях та нормативно-правових документах європейських регіональних організацій.

Наприклад, в країнах Європи запроваджено верховенство права ЄС: «Принципи права ЄС розділяються на функціональні і загальні. До функціональних принципів належать принцип верховенства права ЄС і принцип прямої дії права ЄС. Принцип верховенства права ЄС означає пріоритет норм права ЄС над нормами національного законодавства держав-членів. Норми національного права держав-членів не повинні суперечити нормам права ЄС» [6].

Як засадничий закріплено принцип верховенства права і в регіональних організаціях ЄС «основоположний до правових систем як цих організацій, так і правових систем держав — членів регіональних міжнародних організацій» [6].

У «Договорі про Європейський Союз» за основу правопорядку в ЄС взяті фундаментальні принципи — «свободи, демократії, поваги прав людини і основних свобод, а також верховенства права» [7]. Отже, новацією права ЄС можна вважати закріплення нового принципу як поняття в європейській юридичній практиці — «верховенство права Європейського Союзу».

Для європейських країн характерно високий авторитет принципу верховенства права для всіх країн — членів ЄС. Вимоги до дотримання принципу верховенства права затверджені у Преамбулі Ради Європи [8] і у ст. 3 Статуту РЄ [9]: «Усі члени Ради визнають принцип верховенства права».

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30.
2. Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
3. Принцип Rule of Law: Резолюція 1594 (2007) / Парламентская Ассамблея [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/\[russian_documents\]/\[2007\]](http://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/[russian_documents]/[2007]).
4. Коментар до Конституції України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/kz/konstitutsiya-ukrajini/rozdil-1-zagalni-zasadi/10960-stattya-8-konstituciya-ukrajini-2013-statti-konstituciji-ukrajini>.
5. Європейські погляди на принцип верховенства права [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?>
6. Право ЄС [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://euinfo.tut.su/pravo.htm>
7. Договір о Європейському Союзі от 7 февраля 1992 года, Маастрихт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_029
8. Преамбула Ради Європи / Офіс Ради Європи в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv>
9. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 р., м. Лондон [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_001

А.Ю. БОЙЧУК,

кандидат юридичних наук,
суддя Приморського суду м. Одеси

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УСРР 1927 р.

Актуальність теми дослідження пов'язана з масовим характером злочинів проти довкілля, які фіксуються в Україні. Згідно з даними, що їх зібрали в різні історичні часи науковці, підмічено, що в умовах всеохоплюючої кризи різко збільшується навантаження на об'єкти природи. У сьогоденній Україні падіння життєвого рівня, відсутність роботи, зубожіння населення призвели до масових фактів незаконного захоплення земель природно-заповідного фонду, невиконання екологічних вимог користування землею, полювання на представників фауни, занесеної до Червоної книги, та ін. Одним із дієвих заходів протидії держави таким негативним явищам є посилення кримінальної відповідальності за злочини в цій сфері.

З метою вдосконалення чинного законодавства може бути використано історичний досвід кримінального законодавства стосовно відповідальності за злочини проти довкілля, накопичений у часи існування Радянської України. З цієї точки зору становлять інтерес положення Кримінального кодексу УСРР 1927 р., який установлював відповідальність за значну кількість злочинів проти природи.

Аналіз публікацій показує, що питання, пов'язані з дослідженням КК УСРР 1927 р., були темою, якої зрідка торкалися науковці. У більшості випадків питання правової охорони природи, які регламентував цей Кодекс, розглядались побіж-

но при дослідженні загальних проблем радянського кримінального права. Фрагментарно проблема правової охорони природи в КК розглядалася в працях Б. М. Бабія, І. Й. Бойко, В. К. Матвійчука, В. Л. Мунтяна, І. Б. Усенка, Ю. С. Шемшученка. У цілому це питання потребує свого подальшого розгляду та дослідження.

Метою роботи є дослідження положень з охорони природи в КК УСРР 1927 р.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з причин прийняття цього акта та з особливостей його структури і побудови.

У 1922 р. в УСРР був прийнятий Кримінальний кодекс, який, як зазначає І. Й. Бойко, становив собою рецепцію Кримінального кодексу РРФСР 1922 р. [1, с. 343]. Розвиток радянського кримінального права відбувався таким чином, що в 1924 р. були прийняті Основні засади, які стали основою кримінальної політики більшовицької держави. На основі цього документа передбачалася підготовка нових кодексів, які мали прийняти органи влади радянських республік.

Перетворення СРСР на тоталітарну державу привело до прийняття 27 лютого 1927 р. Постанови Центрального Виконавчого Комітету СРСР «Про зміни основних засад кримінального законодавства СРСР і союзних республік», згідно з якою до складу республіканських кримінальних кодексів мали ввійти положення низки нормативно-правових актів, спрямованих на посилення відповідальності за цілу низку злочинів. Це стосувалось державних злочинів, злочинів проти порядку управління, контрреволюційних злочинів, антирадянської пропаганди та агітації. Така законотворча робота була проведена, і 8 червня 1927 р. Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет (ВУЦВК) затвердив Кримінальний кодекс УСРР 1927 р.

Новий кодифікований акт складався із статей, мав чотирьохрівневу структуру «кодекс — частина — глава — стаття», складався із Загальної та Особливої частин, 15 глав, 206 статей та мав 96 856 знаків [2].

Питання правової охорони природи регламентували ст.ст. 82, 83, 84, 137, 193.

Постановою ВУЦВК і РНК від 9 вересня 1925 р. «Про зміни ст. 99 Кримінального кодексу УРСР» внесені доповнення до ст. 99 КК. Так, дещо був розширений діапазон дій щодо лісу, наприклад було зазначено: порубка і пошкодження лісу, крадіжка зрубаного лісу, незаконний випас худоби, косовиця сіна, самовільна постанова вуликів, недозволена підрізка дерев і будь-яке інше незаконне користування лісами чи землями Державного лісового фонду (незалежно від їх відання). Цікаво, що цей злочин охоплював і крадіжку зрубаного лісу, що не є злочином проти природи.

Відповідно до Постанови ВУЦВК і РНК УСРР від 23 лютого 1927 р. «Про зміни ст. 99 КК УСРР і про доповнення указанного Кодексу ст.ст. 99¹ та 99²» дещо змінились об'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 99 КК УСРР. Так, законодавець знову повертається до відображення дій за допомогою термінів «знищення» і «розкрадання», а також вперше звертається до адміністративної преюдиції, тобто особа вже притягується до кримінальної відповідальності тоді,

коли до неї були застосовані заходи адміністративного впливу. Крім того, вперше застосовується такий вид повторності, як промисел. Цікаво те, що законодавець виводить зі ст. 99 КК УСРР у ст. 99¹ КК УСРР таку дію, як заволодіння заздалегідь добутого самовільною порубкою лісу. Рішення законодавця щодо винесення зі ст. 99 КК УСРР в окрему ст. 99² КК УСРР і такого складу злочину, як розробка надр землі без установленого дозволу, є вірним. Законодавець робить диспозицію цієї статті бланкетною, відсилаючи правоохоронні органи до певних дозволів.

Ці зміни знайшли відображення в змісті КК УСРР 1927 р. Так, у кодифікованому акті появилася ст. 82, згідно з якою встановлювалась відповідальність за порушення законів та правил, установлених відносно охорони лісів від знищення та винищення, розкрадання. На практиці це означало використання положень Закону «Про ліси УСРР», у якому знайшли відображення правила та інструкції, спрямовані на охорону та збереження цього природного ресурсу. При цьому кримінальна відповідальність згідно із ст. 82 наставала у випадках, коли розмір завданої шкоди, розрахований за прийнятими таксами, перевищував п'ятнадцять карбованців або такі дії відбувалися особами, до яких раніше застосовувалися заходи адміністративного впливу за лісові правопорушення. Згідно з ч. 1 ст. 82, за такі дії передбачалося позбавлення волі на строк до шести місяців, або примусові роботи на той самий термін, або штраф до двохсот карбованців у всіх випадках з конфіскацією знарядь злочину. У зв'язку зі зміною державної політики у СРСР почався процес згортання нової економічної політики, що знайшло відображення в КК 1927 р. Так, у кодифікованому акті передбачена кримінальна відповідальність за ті самі дії, вчинені у вигляді промислу, за що встановлювалась відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років, з конфіскацією частини майна або без такої і заборона перебування в лісових місцевостях. З метою практичного виконання санкцій про заборону перебування в лісових місцевостях РНК УСРР прийняв Постанову, яка містила перелік таких областей.

З метою боротьби з незаконною рубкою лісів кодифікований акт згідно зі ст. 83 установлював кримінальну відповідальність за купівлю лісу, видобутого шляхом порубки лісу. За такі дії передбачалася санкція у вигляді позбавлення волі на строк до шести місяців. Згідно з ч. 2 ст. 83, у разі вчинення тих самих дій у вигляді промислу передбачалося позбавлення волі до трьох років, з конфіскацією всього або частини майна і заборона перебування в лісових місцевостях. При цьому, яким чином відділити незаконну рубку лісу та його використання в особистих цілях від таких самих дій, які здійснювалися у вигляді промислу, КК не роз'яснював, залишаючи рішення цього питання на розсуд суду.

Як зазначає В. К. Матвійчук, Кодекс 1927 р. зберігав кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з розробкою надр [3, с. 79]. Так, згідно із ст. 84, злочинном вважалася розробка надр землі без отримання на це в необхідних випадках установленого дозволу. За такі дії передбачалося позбавлення волі, або примусові роботи на строк до шести місяців, або штраф до п'ятисот карбованців.

У КК УСРР 1927 р. порівняно з Кодексом 1922 р. змінилася диспозиція статті, що встановлює відповідальність за незаконне полювання. Цей термін у Кодексі 1927 р. був замінений поняттям «заняття промислом рибним, звіриним, водним та

іншим». Така заміна свідчить про інший підхід до ознак такого злочину з причини того, що він почав мати чітко виражений екологічний характер. Так, крім риби та деяких звірів у диспозицію даної статті ввійшли представники фауни, які жили в озерах, річках, морях, що мають загальнодержавне значення, без належного на те дозволу, або в заборонений час, або в недозволених місцях, або недозволеними знаряддями, способами і прийомами. Так, згідно з ч. 2 ст. 137, до їх числа ввійшли морські котики та морські бобри. У законі зафіксовані чотири ознаки зовнішньої сторони злочину: а) заборонений час; б) недозволені місця; в) недозволена зброя; г) недозволені способи та прийоми. За такі дії ст. 137 регламентувала позбавлення волі, або примусові роботи на строк до одного року, або штраф до п'ятисот рублів, з обов'язковою конфіскацією незаконно добутого у всіх випадках. На додаток до цього стаття передбачала конфіскацію або без такої знарядь лову і суден з їх обладнанням, які служили для незаконного промислу.

Згідно з ч. 2 ст. 137, до злочинів належав промисел морських котиків і морських бобрів у відкритому морі та морських бобрів у трьохмильній прибережній смузі. За такі дії передбачалось позбавлення волі, або примусові роботи на строк до одного року, або штраф до п'ятисот рублів, з обов'язковою конфіскацією незаконно добутого у всіх випадках і з конфіскацією знарядь лову та суден з їх обладнанням.

У той історичний період у СРСР уживалися масові заходи боротьби з чумою, холерою, чорною віспою та іншими інфекційними хворобами.

Така правова політика знайшла відображення в змісті ст. 193 КК УСРР 1927 р., згідно з якою злочином було таке: порушення встановлених законом правил про охорону народного здоров'я під час епідемії і в місцевостях, у яких оголошено карантин з причини епідемії, що спричинило негативні наслідки. За такі дії передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі на строк до одного року, або примусові роботи, або штраф до п'ятисот карбованців.

У цілому кількість статей, присвячених кримінальній відповідальності за злочини у сфері довкілля, склала 6. З метою порівняння вкажемо, що в КК УСРР 1922 р. така стаття була одна — ст. 99. Кількість знаків у цих п'яти статтях КК 1927 р. склала 2 098, а КК 1922 р. — 459 зн., тобто загальний обсяг матеріалу збільшився в 4,6 разу.

У результаті проведеної роботи можна зробити такі висновки.

I. У КК УСРР 1927 р. увійшло 5 статей — ст.ст. 82, 83, 84, 137, 193, які передбачали кримінальну відповідальність за злочини у сфері охорони природи.

II. Загальний обсяг матеріалу, присвяченого кримінальній відповідальності за такі порушення, збільшився в порівнянні з КК УСРР 1922 р. в 4,6 разу, при цьому зросла кількість об'єктів, що охороняються.

III. Правова політика, спрямована на згортання неп у СРСР, знайшла відображення у статтях, присвячених відповідальності за злочини у сфері охорони природи, шляхом доповнення їх окремими частинами, які передбачають більш суворі покарання за злочини проти довкілля, скоєні у вигляді промислу.

Література

1. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX–XX ст.): навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / І. Й. Бойко. Київ: Атіка, 2012. — 348 с.
2. Уголовный кодекс УССР. Харьков: Изд-во Наркомюста УССР, 1927. — 135 с.
3. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / В. К. Матвійчук. — К., 2009. — 469 с.

В.В. ГРАБОВИЙ,

здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Університету державної фіскальної служби України

ПРАВОВА ОХОРОНА СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПЕРІОД ГОЛОДОМОРУ

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що українське суспільство опинилось в умовах кризи, яка охопила економіку та всі сфери життя. Злочини, пов'язані з незаконними посяганнями на власність, стали повсякденним явищем і потребують прийняття законодавчих мір з протидії цьому небезпечному явищу. Історичний досвід правового регулювання охорони власності має як позитивні, так і негативні моменти. В історії держави і права України є періоди, коли ця функція держави застосовувалася з метою пограбування та знищення українського селянства і придушення будь-якого опору більшовицькій владі. Достатньо яскравим прикладом такого нормативно-правового акта є Постанова ВЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», яка отримала в народі назву — «закон п'яти колосків». Цей нормативно-правовий акт базувався на принципі двох стандартів, формального та фактичного, які були спрямовані на охорону власності. Формально проголошуючи охорону власності на практиці, він був спрямований проти українського селянства, яке не бажало змиритися з новою, комуністичною владою. Тому становить значний науковий інтерес висвітлити особливості цього документа та використання особливо жорстоких мір покарання і їх невідповідності тяжкості злочинам, які скоїли особи.

Аналіз публікацій показує, що проблема, пов'язана з дослідженням цієї Постанови, не була темою спеціальних досліджень. Зміст цього документа розглядався побіжно в контексті вивчення загальних проблем кримінального права. Фрагментарно особливості цього нормативно-правового акта розглядали К. Г. Булатов, А. В. Венедиктов, В. В. Галунько, А. І. Єлістратов, В. В. Івановський, В. І. Курилов, О. І. Нікитенко, О. І. Остапенко, З. М. Рахлін, А. Г. Сачаво, О. П. Угровецький, І. Я. Фойницький, В. У. Хатуаєв, В. І. Шаповал та ін. Враховуючи важливість цієї Постанови та її негативну роль, є доцільним більш детально розглянути її зміст.

Метою роботи є дослідження змісту, основних положень, структури та особливостей побудови Постанови «Про охорону майна державних підприємств,

колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» 1932 р.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з причин підготовки нормативно-правового акта. Однією з них було проведення насильницької колективізації в УСРР, яка зустрічала опір з боку селянства. По-друге, більшовицька влада проводила активну політику із залучення коштів на будівництво значного числа підприємств. Обладнання для цього комплексу купувалося за кордоном, а на роботу запрошувалися висококваліфіковані фахівці з різних країн Європи та Сполучених Штатів Америки. Виконання цієї програми потребувало значної кількості валюти, яку планувалося отримати шляхом продажу за кордон зерна. Українські селяни не бажали фактично задарма віддавати збоже та чинили опір діям більшовицької влади. Незважаючи на це, за січень-листопад 1931 р. у колгоспів та одноосібників в Україні було вилучено 380 млн пудів хліба [1, с. 13]. Бажаючи змусити селян здавати збоже, більшовицька влада вирішила використовувати репресивні заходи, а щоби зберегти законність цих насильницьких дій, московські керівники прийняли Постанову від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності». На підставі зібраних різних історичних та правових документів І. Й. Бойко зазначає, що автором цього антилюдського документа був особисто Й. Сталін [2, с. 355].

Розгляд змісту даної Постанови показує, що вона є невеликою за обсягом, складається з 3 227 зн., преамбули, трьох розділів і 9 пунктів (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісні показники Постанови 1932 р.

Загальна кількість зн.	Преамбула	I	II	III
3 227	1 054	524	644	647

Інтерес становлять особистості керівників, що підписали цей антилюдський акт: Голова ЦВК (Центральна виборча комісія) Союзу РСР М. І. Калінін, Голова РНК (Рада Народних Комісарів) Союзу РСР В. М. Молотов (Скрябін), Секретар ЦВК Союзу РСР А. Єнукідзе, тобто документ приймався на найвищому рівні державної влади СРСР.

У преамбулі лицемірно вказується, що причиною прийняття документа стали скарги робітників і колгоспників на розкрадання вантажів на транспорті, кооперативного і колгоспного майна. У доповнення до цього в преамбулі говорилося про погрози куркульських елементів щодо колгоспників і наявність скарг з їх боку на такі дії. Як відомо, принцип, за яким будувалися дані документи, ґрунтувався на лицемірному положенні, що передбачає видання бажаного за дійсне. Так, радянські керівники самі писали листи від імені трудящих, посиляли їх самі собі й готували відповіді, зміст яких відповідав поставленим ними самими завданням. З цієї причини в преамбулі вказувалося, що колгоспники нібито не бажать вийти з колгоспів, чесно, самовіддано в них працюють і просять захисту в радянської влади. Виходячи

з цього, людей, котрі посягають на суспільну власність, треба розглядати як ворогів народу, з якими необхідно вести постійну боротьбу. У преамбулі вказується на основний постулат комуністичної влади про те, що суспільна власність (державна, колгоспна, кооперативна) є основою радянського ладу, вона священна і недоторканна. У першому розділі документа, що складається з трьох пунктів, указувалося на застосування за розкрадання вантажів на залізничному і водному транспорті вищої міри покарання у вигляді розстрілу із заміною за пом'якшуючих обставин на позбавлення волі строком не менше 10 років з конфіскацією майна. У розділі 2, що складається з 644 зн. і 3 пунктів, указувалося про прирівнювання за своїм значенням майна колгоспів і кооперативів до майна державного і ставилося завдання підсилити охорону цього майна від розкрадання.

Розділ 3 складається з 3 пунктів, у першому пункті вказувалося на необхідність боротьби з куркульсько-капіталістичними елементами, що застосовують насильство і погрози з метою виходу селян з колгоспу. До таких осіб, згідно з п. 2, передбачалося застосовувати як міру покарання позбавлення волі терміном від 5 до 10 років з висланням до концентраційного табору. У кожному з 3 розділів Постанови був пункт, регламентуючий обмеження на застосування амністії до злочинців, засуджених по справах, пов'язаних з розкраданням вантажів, колгоспного і кооперативного майна, а так само раніше засуджених по таких справах. Інтерес становить та обставина, що більшовики передбачили ув'язнення в концентраційних таборах до застосування аналогічного заходу гітлерівцями в Німеччині, які прийдуть до влади в грудні 1933 р. Застосування цього Закону на практиці призвело до того, що за жменю зібраної з колгоспного поля пшениці людину могли розстріляти або відправити до концентраційного табору. Нормативно-правовий акт не встановлював чітких ознак таких злочинів, як розкрадання вантажу, застосування погроз, що відкривало можливості для зловживань радянськими судами.

Розгляд змісту документа показує, що найбільшою за кількістю знаків — 1 054 — була преамбула, а найменшим — розділ I (524 зн.).

Прийняття цієї Постанови стало правовою основою знуцання над селянами, давало дозвіл на подвірні обшуки, конфіскацію зерна, одержаного на трудодні та ін., що стало звичним явищем. В українських селах відбувалася не тільки конфіскація хліба, а й будь-яких продуктів, картоплі, м'яса, сала тощо, заготовлених селянами до нового врожаю. Офіційні документи свідчать, що на початок 1933 р., тобто за неповні п'ять місяців, за цим Законом було засуджено 54 645 осіб, з них 2 110 — до найвищої міри покарання.

Підводячи підсумки застосування цієї Постанови, слід зазначити, що вона сприяла голодомору в основній хлібовиробній смузі та набула величезних розмірів у сільських районах України.

Література

1. Колективізація і голод на Україні: 1929—1933: зб. матеріалів і документів / упоряд.: Г. М. Михайличенко, Є. П. Шаталіна; відп. ред. С. В. Кульчицький; АН України. Інститут історії України та ін. Київ: Наук. думка, 1992. — 736 с.
2. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX—XX ст.): навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / І. Й. Бойко. Київ: Атіка, 2012. — 348 с.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

А.Г. БУХАНОВА,

студентка Вінницького відділення
Ірпінського державного коледжу економіки і права

ЩОДО ПОНЯТЬ «МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ» ТА «МІСЦЕВА ВИКОНАВЧА ВЛАДА»

Державне і самоврядне управління є нерозривною єдністю одного процесу — управління суспільними справами. Власно кажучи, з теоретичної точки зору, їх можна уявити як діалектичну єдність відмінного, тобто відмінних сторін єдиного процесу самоуправління народу. Тому ні державне, ні громадське самоврядування, взяті окремо одне від одного, не можуть адекватно відтворити всі аспекти суспільного процесу управління в умовах демократичної системи влади в процесі її децентралізації. Адже об'єкт управління в них однаковий — територія, різні лише цілі і методи [2, с. 77].

Питання власності, підстави набуття майна та розпорядження ним, тобто питання хто є господарем, між централізованою владою і представницькими органами самоврядних громад завжди вирішувались неоднозначно. Ефективність функціонування регіональної системи управління обумовлюється багатьма факторами, серед яких особливо слід відзначити взаємозв'язок децентралізації і деконцентрації влади, співвідношення функцій і компетенцій органів влади, їх розподіл за функціональними та галузевими принципами. Однак спроба обґрунтувати систему місцевого самоврядування шляхом ретельного розмежування місцевих і державних інтересів є безрезультатною [3, с. 94].

Крім того, одночасне застосування двох теорій місцевого самоврядування — громадівської та державницької, розгляд повноважень місцевого самоврядування як системи визначених правових обов'язків і їх розподіл на «власні» та «делеговані» дає підстави вважати, що оптимальною моделлю державного управління є держава-асоціація, коли обмежується втручання держави в діяльність громади та встановлюється громадський контроль за діяльністю державних органів, а орган місцевого самоврядування в межах делегованих повноважень діє цілком автономно під контролем відповідних державних органів [3, с. 95].

На жаль, чинне українське законодавство допускає різні дублювання, що призводить до протистояння між органами влади на місцевому рівні. Відповідно до норм Конституції України, місцеві органи виконавчої влади створюються не лише

для здійснення контрольних-наглядових функцій щодо місцевого самоврядування та його органів, а й беруть на себе основний обсяг повноважень по здійсненню управління відповідними територіями, де й виникають найскладніші проблеми — розмежування функцій і повноважень, в тому числі і господарських.

Наприклад, важко навіть теоретично уявити, як мають втілюватись рішення обласної ради, яка за Конституцією України та чинним законодавством виражає спільні інтереси територіальних громад, що входять до складу відповідної адміністративно-територіальної одиниці, якщо функції її виконавчого комітету виконує обласна державна адміністрація [1, ст. 44], котра є місцевим органом виконавчої влади з чітким вертикальним підпорядкуванням, і ніякої дієвої відповідальності перед облрадою ні голова такого «виконкому», ні інші посадові особи облдержадміністрації за невиконання рішення не несуть. Звісно, закон передбачає, що в разі необхідності можна висловити недовіру голові держадміністрації і звернутись до Президента України з відповідним клопотанням. Але практика показує, що така система самоврядування на рівні області й району у більшості випадків є не ефективною.

Крім того, регулювання штатного розкладу, фінансування працівників «виконавчого комітету» районної та обласної рад Кабінетом Міністрів України веде до протиріччя вимог незалежності розподілу влади на державну та представницьку.

Розщеплення самоврядування та урядового управління на два незалежні один від одного, зі своїм власним життям, організми породжує найнебезпечніші політичні хвороби і рано чи пізно призводить до руйнування або самоврядування, або держави, адже перше не може відтворитись у другому державою у державі. Функціональна близькість без органічної їх близькості ще не дає підстав для зарахування органів місцевого самоврядування до тієї цілісної системи, якою є система державної влади [4, с. 268].

Отже, система органів державної влади і система органів місцевого самоврядування становлять собою такий полісистемний комплекс, що складається з різних за природою органів (державних і громадських), проте об'єднаних в організаційне ціле необхідністю забезпечувати виконання одних й тих самих функцій і повноважень державної виконавчої влади на місцях, хоча і різними методами. А якщо так, то можна стверджувати, що органи місцевого самоврядування є однією з ланок механізму держави, проте ні в якому разі не є компонентом її апарату.

Література

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст. 170;
2. Борденюк В. Діалектика співвідношення самоврядування, місцевого самоврядування та державного управління. Матеріали Всеукраїнських муніципальних слухань «Ресурси місцевого і регіонального розвитку: національний та міжнародний аспекти», 29 липня — 2 серпня 2016 р. — К.: Атіка-Н, 2016. — 528 с.
4. Карпенко В.В. Протиріччя між виконавчою владою і місцевим самоврядуванням на регіональному рівні та механізми їх розв'язання: досвід України і Франції: Монографія. — О.: Фенікс, 2005. — 226 с.
5. Корнієнко М.І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові системи. Навч. пос. 3-є вид. — К.: Алерта, 2015. — 144 с.

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Серед проблем, пов'язаних з реалізацією цілей і завдань місцевого самоврядування, окремим масивом виділяються проблеми реалізації господарських повноважень його органами. Концептуальні проблеми закладені каменем спотикання безпосередньо в законодавстві, зокрема, в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», що є базовим.

Так, відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування [1, ст. 17].

Частина 1 статті 18 Закону визначає, що відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

Таким чином ми бачимо, що законодавчо господарська компетенція органів місцевого самоврядування, їх можливість впливу на економічні процеси, що відбуваються в регіонах, майже повністю є вичерпними приналежністю відповідних юридичних осіб до комунальної власності.

Аналіз інших чинних законодавчих актів доводить, що місцеве самоврядування не має реальних важелів впливу на розвиток економіки в державі, а іноді взагалі є заручником незбалансованої діяльності держави.

Так Закон України «Про транспорт» визначає, що відносини підприємств транспорту загального користування з центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування будуються на основі податків, податкових пільг, встановлених нормативів та інших економічних засобів відповідно до чинного законодавства. Втручання в господарську діяльність підприємств транспорту, відволікання їх експлуатаційного персоналу на інші роботи місцевими органами влади і самоврядування не допускається [2, ст. 5].

Взагалі, так і має бути. Але економічна та соціальна ситуація в Україні сьогодні є такою, що більш логічніше, на наш погляд, було б надати можливість органам місцевого самоврядування хоча б деякою мірою впливати на роботу транспортних підприємств. Адже вони не лише господарюють, але й виконують соціальне замовлення, надають послуги жителям населених пунктів — тим самим громадянам, що складають територіальні громади сіл, селищ, міст. І якщо у великих містах транспортники цілком задовольняють попит населення на свої послуги завдяки конкуренції, то населення малих міст страждає від узаконеного свавілля приватних перевізників. Перш за все це стосується проблеми реалізації пільг, що надала держава окремим категоріям громадян і делегувала органам мі-

сцевого самоврядування контролювати їх реалізацію, але «забула» передати відповідні кошти з Держбюджету.

А якщо дотримуватись букви закону «Про електроенергетику», жителі сіл та малих міст взагалі потрапляють у скруту, особливо взимку. Адже закон передбачає, що до повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у відносинах із суб'єктами електроенергетики належать:

- погодження питань розміщення на підпорядкованій їм території об'єктів електроенергетики виходячи з інтересів територіальної громади;
- участь у розробці комплексних планів постачання енергії споживачам на підпорядкованій їм території;
- участь у розробці і реалізації системи заходів щодо роботи об'єктів електроенергетики у надзвичайних умовах;
- регулювання тарифів на теплову енергію відповідно до Закону;
- сприяння розвитку енергетики в регіоні.

Але при цьому ні місцеві органи виконавчої влади, ні органи місцевого самоврядування не мають права втручатися в оперативне регулювання режимів споживання електричної та теплової енергії [3, ст.10], чим і користуються обленерго для вирішення власних проблем, але без урахування інтересів місцевого населення.

Аналіз практики застосування законодавства в галузі місцевого самоврядування переконує, що зараз головною проблемою залишається неврегульованість бюджетного та матеріально-фінансового забезпечення.

Право органів місцевого самоврядування на здійснення господарської діяльності впливає з конституційного права місцевого самоврядування і є однією з його гарантій.

Реалізація господарських повноважень органами місцевого самоврядування залежить, в першу чергу, від їх власної ініціативи, а розширення цих повноважень — від місця місцевого самоврядування в державному будівництві України, від того, яку роль відводить держава недержавним методам управління суспільством, від розвитку демократії загалом та втілення основ децентралізації.

Література

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // ВВРУ. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
2. Закон України «Про транспорт» // ВВРУ. — 1994. — № 51. — Ст. 446.
3. Закон України «Про електроенергетику» // ВВРУ. — 1998. — № 1. — Ст.1.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

З.Ф. ДІЛЬНА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ

У світовому співтоваристві, в тому числі й в Україні, відстоюється чітка та принципова позиція щодо недопущення будь яких проявів ксенофобії. Насамперед, така позиція базується на необхідності дотримання принципу рівноправності, який є базовим для мирного співіснування людства загалом. Так, відповідно до ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, всі народи мають право на самовизначення і на підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток [2].

Саме поняття ксенофобія визначається, як нав'язливий страх перед незнайомими людьми, ворожість, нетерпимість, ненависть та презирство до осіб іншої віри, культури, національності, до іноземців, представників інших регіонів, а також до чогось незнайомого, чужого, незвичного [1, с. 217].

Щороку все більше людей стають жертвами такого явища як нетерпимість, зокрема ксенофобія, подолання якого є одним із найскладніших викликів сучасного суспільства. На жаль не є винятком і Україна, де за останні роки спостерігається тенденція до збільшення проявів ксенофобії, адже вже навіть сам факт того, що у будь-якій державі проживають іноземці може викликати існування певних проблем та конфліктів із населенням корінним. Так, кількість іноземців в Україні з року в рік зростає, і як тільки погіршується соціально-політична або економічна ситуація в державі, взаємини з так званими «чужими» набувають рис культурної, етнічної, мовної, релігійної або іншої ксенофобії. Також можна говорити про існування у українському сучасному суспільстві і таких видів ксенофобії, як політичної (ідеологічної, історичної, мовної тощо). Тобто йдеться про так зване нагнітання ворожості за допомогою створення штучних критеріїв поділу між самими українцями. Причини цього знову ж таки як економічні, соціальні, так і політичні. Наприклад, невисокий рівень економічного розвитку в державі, низький рівень правосвідомості громадян, а також у зв'язку із загостренням ситуації на сході України та у Автономній Республіці Крим, відповідно збільшенням

кількості біженців та вимушених переселенців, що також породжує прояви ксенофобії.

З приводу цього, американський психолог Гордон Олпорт вважав, що упередженість збільшується, коли контактують між собою представники різних етнічних чи расових груп, які є нерівними у економічному або соціальному аспектах, і одна група домінує над іншою. Тобто не усякий досвід контакту з представниками інших етносів призводить до зменшення стереотипів, а тільки такий, коли зустрічаються рівні за соціальним статусом люди і за умови, що вони не втягнуті у конкурентну боротьбу [3].

Слід зазначити, що злочини на ґрунті нетерпимості мають величезний руйнівний вплив для суспільства у порівнянні з іншими злочинами, оскільки специфічно впливають на психологічний стан потерпілих, а також і їх близьких та друзів. Власне, інколи злочини, що вчиняються на ґрунті нетерпимості, називають злочинами, які «посилають повідомлення», тобто такими, які наводять страх на представників певних рас, національностей, релігій тощо і, відповідно, створюють враження розповсюдження терору та фанатизму. Злочини на ґрунті нетерпимості мають також вплив на громаду до якої відноситься потерпілий. Навіть незначний, на перший погляд, прояв нетерпимості може привести до проявів громадянської непокори, заколоту та підвищення рівня насильства на території певної громади. В основі злочинів на ґрунті ненависті лежать упередження. І жодне суспільство не застраховане від наслідків нетерпимості, а отже і конфліктів на цьому ґрунті [4, с. 10].

Отже, як вже було зазначено, злочини на ґрунті ненависті є тими діями, які викликані упередженням ставленням до певних груп людей. Особа, яка вчиняє злочин на ґрунті ненависті, обирає жертву за ознакою її приналежності або припустимої приналежності до певної групи, і навіть якщо злочин передбачає нанесення шкоди майну, то таке майно обирається також через його приналежність певній групі, проти якої безпосередньо спрямований злочин (наприклад місця релігійного поклоніння, приміщення для проведення культурних заходів громади, транспортні засоби або приватні помешкання тощо).

Слід назвати ряд показників, які можуть свідчити саме про упередження: 1) сприйняття злочину його жертвою або свідком (жертва або свідки вважають, що інцидент стався через наявність якогось упередження); 2) коментарі, письмові заяви, використані жести або залишені написи (підозрюваний зробив якісь коментарі чи заяви про спільноту, до якої належить жертва, або використав певні жести, чи на місці події залишилися якісь малюнки, маркування, символи або графіті); 3) расові, етнічні, гендерні та культурні відмінності (підозрюваний і потерпілий відрізняються расовою, релігійною або етнічною/ національною приналежністю чи сексуальною орієнтацією; в минулому існувала ворожнеча між групами, до яких належать потерпілий і підозрюваний; жертва злочину є членом групи, яка кількісно значно менша за іншу групу осіб у даній місцевості, де стався інцидент тощо [5].

Окрім того, небезпечність цих злочинів полягає й у тому, що у жертви завжди залишається страх перед наступними нападами чи насильством, адже жерт-

ва усвідомлює, що таким чином не визнається частиною суспільства, в якому живе. Відповідно з'являється відчуття певної ізоляваності, незахищеності. Проблема поглиблюється у випадку, якщо жертви таких злочинів відчувають бездіяльність органів влади або таку їх реакцію, що ще більше принижує гідність жертви злочину (наприклад коли заперечують або применшують серйозність скоєного злочину, звинувачують особу-жертву в обмані тощо).

Аналогічного психологічного впливу зазнають і сім'ї та друзів жертви, а також тих, хто поділяє із нею ознаки, що стали приводом для упередженого ставлення та ненависті, викликавши напад. Інші члени групи, проти якої спрямовано злочин на ґрунті ненависті, можуть не лише переживати через загрозу майбутніх нападів, а й зазнати такого самого психологічного впливу, як і сама жертва. Ці наслідки посилюються, якщо жертви належать до групи, яка зазнавала дискримінації або була предметом упередженого ставлення протягом кількох поколінь [6].

Небезпечність цього виду злочинів полягає ще й тому, що злочинці, вчиняючи їх, вважають свої дії морально виправданими. Відповідно тому таким злочинам властива ескалація, адже якщо суспільство не реагує належним чином, тобто не може ефективно покарати і засудити злочини на ґрунті ненависті, такі та інші потенційні злочинці вважатимуть за належне продовжувати свою діяльність.

Підсумовуючи варто зазначити, що виходячи із того, що проблема ксенофобії стає все поширенішою, слід насамперед удосконалювати існуючі методи розслідування цих злочинів, втілювати у практичну діяльність нові методики розслідування, які були б спрямовані на визначення алгоритму швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів на ґрунті ненависті, з метою забезпечення дотримання прав та законних інтересів осіб, в тому числі і потерпілих від злочину, а також в цілому захисту суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Література

1. Короткий словник сучасних понять та термінів / Під ред. А.В.Макаренка. — М. 1995. — 481 с.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. Allport Gordon. The Nature of Prejudice. — New York: Doubleday // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=226
3. Розслідування злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості. Навчально-практичний посібник / колектив авторів, Київ, 2012 — 167 с. / [Електронний ресурс] Режим доступу: http://diversipedia.org.ua/sites/default/files/hate_crime_investigation_manual_2012_final.pdf
2. Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті»: Посібник для України / Опубліковано Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (ODIHR) // [Електронний ресурс] Режим доступу: www.osce.org/odihr
3. Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування Інформаційно-довідковий посібник для громадських організацій у регіоні ОБСЄ // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/node/180336?download=true>

КОНТРАБАНДА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ СУЧАСНИЙ СТАН

Постановка проблеми. Останнім часом, виникла проблема, що до кількості контрабанди та осіб що її намагалися провезти через митний кордон значна. Але дійсну кількість контрабанди, котру все ж таки було ввезено в України ми не можемо визначити. Потрібно шукати можливі шляхи стосовно подолання прогалин як в законодавстві так і в роботі органів, що перевіряють майно на митному кордоні, для зменшення кількості контрабанди котру ввозять в Україну, а з часом зробити такі дії взагалі неможливими.

Завжди у всьому світі контрабанда була найприбутковішою справою, що свідчить про її постійний розвиток в залежності від часу. На даному етапі розвитку контрабандною діяльністю займаються не лише окремі особи, а цілі міжнародні організації, тому маємо можливість сказати, що контрабанда є дуже важливою проблемою сьогодення. Світовий досвід в даній сфері досить великий, але як би добре не була розвинута система протидії контрабанді, з часом з'являються нові види та способи її реалізації.

Також слід звернути увагу на те, що під контрабандою розуміється все, що провозиться через митний кордон чи приховується від митного огляду, та має бути перевірене працівниками митних органів або прямо заборонене законом.

Проблеми обігу контрабанди були і залишаються не вирішеними і сьогодні, оскільки існує дуже багато чинників, що впливають на складність виявлення осіб, котрі намагаються провезти через митний кордон контрабанду. Співробітники митних органів фізично не здатні перевірити кожного хто перетинає митний кордон, а в аеропорту не так багато осіб, що проводять перевірки всіх хто прибув, або відбуває з країни.

Проблеми в сфері контрабандної діяльності розглядали кримінологи, соціологи, правознавці, що свідчить про актуальність даного дослідження. Дане питання розглядали такі вчені: Т.В. Мельничук, Є. Л. Косяк, Г. В. Кириченка, Г. М. Чернишов, С.О. Сорока, О.П. Федотов, Д.Ю. Стригун та інші.

Метою статті є пошук можливих шляхів подолання проблем з виявленням контрабанди взагалі.

Викладення основного матеріалу.

При виявленні контрабанди існує багато особливостей:

- Стать особи котра вчиняє дане правопорушення,
- визначення належності особи до організації чи угруповання, або вона діє самостійно,
- яка саме контрабанда провозиться (наркотики, зброя, історичні цінності та ін.),

Даний перелік особливостей не є вичерпним, також існує багато інших особливостей увагу яким приділяли науковці.

На думку Г.В. Кириченка в статті «Кримінологічні аспекти характеристики особливості жінки, яка вчиняє контрабанду наркотичних засобів», жінки вчиняють контрабанду через:

- відсутність стабільності та сімейно-побутової сфери
- зростання участі жінок у виробництві
- поширення пияцтва, алкоголізму, жебрацтва та інших подібних явищ.

Однією з першопричин перевезення наркотиків жінками, на думку автора, є насильство, якому вони піддаються не тільки в сім'ї, але й в суспільстві в цілому. Найбільш безправні жінки в Афганістані, Конго, Пакистані, Індії та Сомалі. Вони стають жертвами сексуального насильства, примусових шлюбів, рабства, багато з них — безграмотні [1].

Є.Л. Косяк в своїй роботі: «Кримінологічний аналіз рівня та динаміки контрабанди в Україні», зазначає, що термін контрабанда походить від поєднання двох слів італійського походження — *contra* — “проти” та *bando* — “урядовий указ” у буквальному сенсі означає вчинення дій в супереч установленого урядом порядку. Будучи одним з досить поширених злочинів перш за все економічної спрямованості, контрабанда становить суттєву загрозу національній економічній безпеці України. Порушення бюджетного балансу, створення умов для не добросовісної конкуренції, а також загроз для здоров'я населення найбільші фактори ризику поширення контрабанди. При цьому особливе занепокоєння викликають наявні тенденції до набуття контрабандою форми злочинних промислів із широким використанням корумпованих зв'язків. Останні є можливими не лише через суб'єктивні фактори, а й через низку об'єктивних, до яких, зокрема, відносяться і недоліки правового регулювання митних правовідносин, діяльності спеціалізованих органів та підрозділів з протидії контрабанді зовнішньоекономічної діяльності тощо [2, с. 416].

За даними автора, у 2005 році органами внутрішніх справ виявлено 1089 фактів незаконного вивезення товарів на загальну суму 164,9 млн. грн. За матеріалами органів внутрішніх справ України порушено 160 кримінальних справ, пов'язаних з незаконним переміщенням товарів, 75 з яких — про контрабанду.

У 2006 році ОВС виявлено лише 882 факти незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 47,4 млн. грн. Відповідно порушено 193 кримінальні справи, у т. ч. 46 — про контрабанду.

У 2007 р. ОВС виявлено вже 3200 правопорушень, пов'язаних з увезенням до України товарів на суму понад 55 млн. грн, зокрема, 175 — з увезенням промислових товарів на суму понад 30,9 млн грн, 2,9 тис. — з увезенням товарів продовольчої групи на суму понад 19,3 млн. грн., у т.ч. 82 правопорушення — при ввезенні підакцизних товарів на суму 1,8 млн. грн. Вилучено ввезеної контрафактної продукції на суму 3,6 млн. грн.

За матеріалами працівників міліції задокументовано 240 злочинів у сфері ввезення в Україну товарів, 65 з яких — пов'язані з контрабандою.

У 2008 р. ОВС виявлено 3031 факт незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 168,4 млн. грн. Відповідно порушено 193 кримінальні справи, у т. ч. 73 — про контрабанду.

У 2009 р. ОВС виявлено 4127 фактів незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 243,4 млн. грн. Порушено 204 кримінальні справи, у т. ч. 81 — про контрабанду.

У 2010 р. ОВС виявлено 5044 факти незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 289,8 млн грн. Порушено 276 кримінальні справи, у т.ч. 101 — про контрабанду.

За даними Служби безпеки України, протягом 2005 року її підрозділами зібрано відповідні матеріали та порушено 253 кримінальні справи про контрабанду, загальна вартість предметів якої сягнула 145 млн. грн.

У 2006 році на підставі здобутих органами СБУ матеріалів, за ознаками контрабанди порушено 221 кримінальну справу про контрабанду, загальна вартість предметів якої становила 79,3 млн. грн.

У 2007 відповідні показники діяльності СБУ становили 263 кримінальні справи з розміром предметів злочинів — 163, 9 млн. грн.

У 2008 році підрозділами СБУ за ознаками контрабанди було порушено 247 кримінальних справ. Загальна вартість предметів злочинів становила 151,2 млн. грн. [2, с. 417].

Дані, що у 2009 році підрозділами СБУ за ознаками контрабанди було порушено 283 кримінальні справи. Загальна вартість предметів злочинів склала 162,1 млн. грн.

У 2010 відповідні показники діяльності СБУ становили 292 кримінальні справи з розміром предметів злочинів — 174,5 млн. грн.

Органами Державної митної служби України у 2005 р. порушено 17 кримінальних справ за ознакою контрабанди. Загальна вартість предметів злочинів склала 35,2 млн. грн. У 2006 р. — 28 кримінальних справ та 37,4 млн. грн. відповідно.

У 2007 році фіксується значно менша кількість виявлених ДМС України фактів контрабанди, за якими порушено лише 10 кримінальних справ за фактом вчинення контрабанди із загальним розміром предмету злочину — 11,4 млн. грн.

У 2008 р. відповідні показники діяльності ДМС України склали 58 кримінальних справ за ознаками контрабанди із загальним розміром предмету злочину — 61,2 млн. грн.

У 2009 р. підрозділами ДМС України порушено 167 кримінальних справ за ознаками контрабанди із загальним розміром предмету злочину — 283,2 млн. грн.

У 2010 р. підрозділами ДМС України порушено 253 кримінальні справи за ознаками контрабанди із загальним розміром предмету злочину — 376,9 млн. грн. Упродовж 10 місяців 2011 р. митними органами України порушено 336 кримінальних справ про контрабанду [2, с. 418].

Автор звертає нашу увагу на те, що аналіз наведених вище даних переконливо засвідчує наявність вкрай негативних тенденцій існування та відтворення контрабанди в Україні.

О.П. Федотов у статті “Організаційно-правові основи боротьби митних органів України з контрабандою наркотиків”, вважає, що сучасна контрабанда наркотиків характеризується збільшенням масштабів і стрімким зростанням обсягів,

високим ступенем організованості, технічного забезпечення, регіональними й міжнародними зв'язками. Транснаціональні міжнародні наркотичні альянси почали активно використовувати відкритість нашої країни та її територію для розповсюдження небезпечного зілля й отримання наркоприбутків. Уже протягом декількох років наркоситуація в Україні характеризується активізацією спроб міжнародних наркосиндікатів використовувати українських громадян для збуту й транзиту наркотиків, а також використовувати виробничий та інтелектуальний потенціал нашої держави для незаконного виробництва наркотичних речовин і прекурсорів.

Масштаби контрабанди наркотиків значною мірою залежать від реальної сили державної влади, стабільності законодавства, рівня захищеності державних кордонів, досвіду боротьби правоохоронних органів із контрабандою порушеннями митних правил і злочинністю в цілому, і в цьому аспекті без перебільшення можливо стверджувати, що одним із першочергових завдань діяльності Державної митної служби України є боротьба з контрабандою наркотиків. Із цією метою в митній інфраструктурі України у 1994 році були створені і введені в структури відділень по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил регіональних митниць і відділів по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил митниць і митниць прямого підпорядкування відділи та сектори по боротьбі з незаконним переміщенням наркотиків². Згодом (у 2002 році), з метою активізації діяльності підрозділів митних органів по боротьбі з контрабандою наркотиків, надання їм практичної та методичної допомоги, забезпечення умов для надійної взаємодії зі спецпідрозділами правоохоронних органів України та іноземних держав, у тому числі проведення контрольованих поставок наркотиків, у центральному апараті Державної митної служби України (в Управлінні організації боротьби з контрабандою та порушенням митних правил) було створено відділ по боротьбі з контрабандою наркотиків [3, с. 340].

Автор звертає увагу на те, що зусилля підрозділів по боротьбі з контрабандою наркотиків митниць орієнтуються на вивчення, попередження, виявлення та припинення спроб вчинення контрабанди наркотиків на найбільш імовірних каналах їх переміщення через митний кордон України, а також способів їх приховування та засобів транспортування [3, с. 341].

Автором звертається увага, що до порядку проведення контрольованої поставки визначається ст. 317 Митного кодексу України (прийнятий Верховною Радою України 11 липня 2002 року і набрав чинності з 1 січня 2004 р.) та спільним наказом Держмиткому, МВС, СБУ та Держкомкордону України від 14.08.95 р., 383 дек «Інструкція Про порядок проведення контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». Згідно з цією інструкцією, контрольована поставка — це комплекс оперативно-розшукових та інших заходів, що проводяться митними та державними органами (підрозділами), які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, при яких партія наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що незаконно переміщується або така, що викликає підозру і про яку стало відомо митним та правоохоронним органам, допускається під контролем і оперативним наглядом цих органів до ввезення в Україну, вивезення з України або транзиту через її територію [3, с. 343].

На мою думку контрабанду потрібно розглядати так:

- ✓ мета контрабандної діяльності;
- ✓ умови та способи реалізації, провозу через митний кордон контрабанди;
- ✓ засоби протидії;
- ✓ ефективність протидії.
- ✓ можливі шляхи подолання проблем, що виникають в зв'язку з контрабандною діяльністю.

Даною діяльністю займаються з метою нелегального отримання доходу (грошових та інших цінностей). Звісно кажучи існує багато інших способів отримувати доходи, але доходи від контрабандної діяльності навіть вражають. Зваживши можливість прибутку від даного виду діяльності навіть незважаючи на кримінальну відповідальність за даний вид діяння, суб'єкти (фізичні особи що досягли віку 16 років) все ж займаються перевезенням через митний кордон заборонених законом речей або інших цінностей поза митним контролем.

На мою думку здійснення контрабандної діяльності, що стосується лише перевезення зброї, боєприпасів, вибухових, отруйних та радіоактивних речовин може здійснюватись з метою подальшого їх використання на території куди вони були ввезені для здійснення підпалів, вибухів, збройних конфліктів.

Існує багато способів ввезення на вивозу контрабанди, найбільш розповсюджені з них це літаком та залізничний транспорт. По перше найчастіше при перевірці на митному кордоні перевіряються не весь багаж, що мають пасажир. Таким чином маємо можливість сказати, що один не перевірений пасажир може провезти через митний кордон наприклад від однієї до трьох тисяч пачок цигарок в одній сумці, або від 20 до 50 літрів алкоголю. А якщо це група осіб то дані цифри будуть в рази більше. Вже після того як контрабандний товар перетинає митний кордон, він буде реалізований в будь якому місці.

Засоби протидії контрабанді передбачені Митним кодексом України та постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми «Контрабанді — СТОП» на 2005 -2006 роки», що дії і на сьогоднішній день.

Відповідно до законів України митні органи з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами, що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів [4].

Протидія контрабанді на сьогодні на мою думку має досить низький рівень, наприклад візьмемо трохи статистики:

Протягом чотирьох місяців 2016 року під час спроби незаконного переміщення цигарок через державний кордон України було затримано 438 осіб. У ДФС України поінформували, що за 4 місяці цього року на україно-польському кордоні було виявлено 358 фактів незаконного перевезення цигарок. За цей період вилучено 15,3 млн штук цигарок на суму 4,8 млн гривень. Найбільші партії цигарок вилучалися Київською митницею ДФС — понад 6,5 млн. штук, Одеською митницею ДФС — понад 616 тис. шт, Закарпатською митницею ДФС — 570 штук, За-

порізькою митницею ДФС — 200 тис. штук, Волинською митницею ДФС — 150 тис. штук [5].

Також, що до контрабанди наркотиків Впродовж 2016 року на Закарпатській митниці ДФС виявлено та припинено 78 фактів незаконного переміщення через кордон наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. З незаконного обігу вилучено 108 грам марихуани, 8330 таблеток та 20 ампул з медичними препаратами, що містять наркотичні засоби. Також митниками виявлено 46 грам метамфетаміну; медичних препаратів з вмістом психотропних речовин — 3280 таблеток. Крім зазначених наркотичних та психотропних речовин вилучено 600 таблеток ефедрину, які містять у своєму складі прекурсори та 33 літри прекурсору толлуол, інформують у ДФС у Закарпатській області [6].

Але це лише показники виявлених фактів, стосовно того скільки контрабандного товару, в даному випадку цигарок було перевезено через митний кордон в 2016 році можемо лише припустити. Існують випадки коли контрабанду провозять на вантажівках, а саме, на причеп від вантажівки невеликим шаром накладаються найчастіше наркотичні та інші речовини котрі потім заліплюють спеціальною плівкою, далі причеп накривають брезентом ніби він від початку такий був, і вантажівка вільно перетинає кордон. Оскільки дана процедура непомітна для людського ока, а собака не здатна почути запах від речовин через те, що вони знаходяться на великій висоті від неї.

Ще однією проблемою також є процвітання корупції, звісно на даний момент її стан дещо кращий ніж раніше, але все ж існують випадки коли через митний кордон провозиться контрабанда після дачі хабара.

На мою думку для поліпшення протидії контрабанді, потрібно:

- Створити орган нагляду, котрий буде разом з митними органами але незалежно від них (не підпорядковуючись) проводити перевірки, що дозволить перевіряти більшу кількість багажу та осіб, що перетинають митний кордон,
- Зробити більш жорстокою міру покарання за контрабандну діяльність,
- Зробити більш жорстокою міру покарання за корупційні злочини,
- На законодавчому рівні розробляти нові засоби протидії та передбачення контрабандною діяльністю,
- Вносити інвестиції в інноваційну діяльність для розробки нових засобів виявлення контрабанди,
- Співпрацювати з митними органами, та органами внутрішніх справ інших країн для обміну досвідом,
- Проводити міжнародні конференції між працівниками митних органів для обміну досвідом та висловлення своїх ідей, що до покращення протидії корупції.

Дані дії допоможуть виявляти більше нелегальних товарів, що провозяться через митний кордон, запобігти їх реалізації на території країни та підняти економіку держави. А наукові дослідження відкриють більший простір для вивчення даної теми.

Література

1. Кримінологічні аспекти характеристики особистості жінки, яка вчиняє контрабанду наркотичних засобів / Г. В. Кириченко // Митна справа №2 (80). — 2012. С. 40—45. . [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ms/2012_2/index.htm
2. Кримінологічний аналіз рівня та динаміки контрабанди в Україні / Є. Л. Косяк // Форум права. — 2011. — № 4. — С. 416—421. - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Організаційно-правові основи боротьби митних органів України з контрабандою наркотиків / О. П. Федотов // Актуальні проблеми держави і права. — 2005. — Вип. 24. — С. 340—348. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2005_24_53
5. Митний кодекс України Закон, Кодекс від 13.03.2012 р. № 4495-VI. редакція від 01.01.2017 року, м. Київ, 13 березня 2012 року.
6. Контрабандний бізнес, як цигарки з України вивозять і продають у Польщі / Мая Голуб // corruptUA [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://corruptua.org/2016/06/kontrabandniy-biznes-yak-tsigarki-z-ukrayini-nezakonno-vivozyat-i-prodayut-u-polshhi>
7. За 2016 рік на Закарпатській митниці виявлено та припинено 78 фактів контрабанди наркотиків // Новини Закарпаття інформаційний портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://transkarpatia.net/transcarpathia/crime/70978-za-2016-rk-na-zakarpatsky-mitnic-viyavleno-ta-privineno-78-faktyv-kontrabandi-narkotiky.html>

А.С. КАЛИНИЧЕНКО,

студентка юридического факультета

Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина

А.А. ЖИТНИЙ,

доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой уголовно-правовых дисциплин

Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ СОСТОЯНИЯ АФФЕКТА НА УГОЛОВНУЮ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ

1. Эффективность действия уголовно-правовых норм, предусматривающих уголовную ответственность за общественно опасное деяние, во многом зависит от правильного разграничения преступлений с отягчающими и смягчающими обстоятельствами.

Уголовный закон требует при реализации ответственности за преступление обеспечивать основные принципы защиты прав и свобод человека и гражданина, закрепленные в Конституции Украины; соблюдать принцип справедливости при назначении наказания, закрепленный в УК Украины. Наказание, применяемое к лицу, должно соответствовать характеру и степени общественной опасности преступления, обстоятельствам его совершения и личности виновного. Одним из таких обстоятельств выступает «состояние аффекта».

2. Понятие «сильное душевное волнение», несмотря на длительную историю своего существования в уголовном и административном законодательстве, продолжает оставаться спорным с точки зрения его объема и содержания. Не последнюю роль в этом играет неоднозначное понимание законодателем этого

понятия. Впервые понятие «сильное душевное волнение» появилось в российском Уголовном Уложении в 1903 г., заменив «запальчивость и раздражение». Отражая определённые реалии, оно укоренилось в законодательстве и, переходя из кодекса в кодекс, сохранило свои позиции в Уголовном кодексе Украины. [1, с. 103]

Сильное душевное волнение субъекта как юридическое понятие охватывает ряд психологически значимых понятий, ограничивающих способность индивида к полноценному осознанию окружающей действительности и своих действий, к произвольной волевой регуляции своего поведения в момент совершения инкриминируемого ему деяния [2, с. 94]. К таким понятиям относят эмоциональные реакции и состояния, включающие аффект, состояние эмоционального возбуждения и напряжения.

3. Физиологический аффект характеризуется как эмоциональная вспышка высокой степени. Он выводит психику человека из обычного состояния, тормозит сознательную интеллектуальную деятельность, затрудняет самоконтроль, лишает человека возможности твердо всесторонне взвесить последствия своего поведения. От физиологического аффекта следует отличать патологический аффект, который представляет собой временное болезненное расстройство психики. Лицо в таких случаях признается невменяемым, значит и не может нести уголовной ответственности.

В психологии различают несколько видов аффекта: гнева, ненависти, отчаяния, страха, ужаса, радости. В судебной практике по делам об общественно опасных посягательствах чаще встречаются аффекты гнева и страха. Каждый из них хотя и может быть вызван одинаковыми поводами, но выполняет в психике разную роль.

4. Юридическое понятие «сильное душевное волнение» используется в ст. 116 Уголовного кодекса Украины (далее — УК Украины) как признак преступления «...умышленное убийство, совершенное в состоянии сильного душевного волнения, внезапно возникшего вследствие противозаконного насилия, систематического издевательства или тяжкого оскорбления со стороны потерпевшего». А так же в ст. 123 УК, ч.1 ст. 36 УК, ч.3 ст.39 УК. Согласно п. 7 ст. 66 УК Украины «сильное душевное волнение» субъекта является обстоятельством, которое смягчает наказание: «...совершение преступления под влиянием сильного душевного волнения, вызванного неправомерными или аморальными действиями потерпевшего» [3].

Из этого следует, что необходимые условия (причины) возникновения сильного душевного волнения субъекта, закрепленные законодательно, включают: противозаконное насилие; систематические издевательства; тяжкое оскорбление; аморальные действия; общественно опасное посягательство; угрожающую опасность; другие неправомерные действия со стороны потерпевшего. В тоже время в УК Украины нерешенным остается вопрос о совершении преступления в состоянии аффекта (или иного эмоционального состояния, которое является основанием для квалификации его как сильного душевного волнения), возникшего по указанным причинам на фоне легкого алкогольного опьянения [4, с. 91].

Говоря об отличительных признаках сильного душевного волнения, то только при совершении умышленного убийства (ст. 116 УК) и причинении тяжких телесных повреждений (ст. 123 УК) имеет значение внезапность возникновения сильного душевного волнения. Для других противоправных деяний эта характеристика не имеет значения.

Во всех случаях возникновения сильного душевного волнения, по мнению законодателя, имеет значение предшествующая ситуация. По содержанию ст. 116, 123, п.7 ст. 66 УК Украины она практически однотипна и включает в себя малое число вариантов — от угрожающей опасности, опасного посягательства, обстановки защиты через неправомерные или аморальные действия потерпевшего до противозаконного насилия, систематического издевательства и тяжкого оскорбления со стороны потерпевшего. Психологический критерий состояния лица в момент совершения преступления включает лишь интеллектуальный компонент — невозможность оценить соответствие причинённого обвиняемым вреда угрожавшей опасности, опасности посягательства или обстановке защиты. Но даже в его формуле заложено противоречие. Оценка соответствия в системе действие — противодействие предполагает неразрывность восприятия этих компонентов для сознания субъекта. Это означает, что их восприятие может быть либо адекватным, либо неадекватным, но одновременно в обеих своих частях [1, с. 103].

5. Несмотря на то, что мотивы деяния не являются обязательным признаком всех составов преступлений, они презумируются законодателем. В случае аффектированных приступлений мотивом может быть и месть, и желание расправиться, и ревность, но это может быть и мотив воздаяния за причиненное зло. При оценке преступления, совершенного в состоянии аффекта, имеют значение и деяние (поведение) потерпевшего, и состояние сознания и воли виновного, и мотивы его ответной реакции, презумируемые законодателем как основанные на негативном поведении потерпевшего.

В случае если о мотивах аффектированных преступлений имеются какие-либо суждения исследователей, то этого нельзя сказать о целях таких преступлений. В силу многообразия жизненных ситуаций в действиях лица, совершающего преступление в состоянии аффекта, цель преступных действий может быть, а может и отсутствовать. Важно заметить, что одно не исключает другое [5, с. 161].

Поскольку такие признаки субъективной стороны, как умысел, мотив и цель в аффектированных преступлениях непосредственно связаны с совершаемыми действиями, то в каждом конкретном случае крайне важно установить и доказать, что виновный действовал в состоянии аффекта. По этому важно представлять, какими объективными признаками характеризуется преступление, совершенное в состоянии аффекта.

6. Проблема квалификации аффектированных преступлений во многом заключается в правильном отграничении одного преступления от других составов преступлений. Решающее значение при этом имеет содержание субъективной стороны преступления, вернее, те качественные изменения, которые вносит в

него состояние аффекта, особенно в содержание и характер проявления побуждений и целей преступного поведения.

Непосредственная диагностика аффекта невозможна, так как он не оставляет видимых следов. Поэтому отсутствие необходимых данных в материалах дела невосполнимо в процессе проведения судебно-психологической экспертизы. Заключение такой экспертизы—важная и действенная помощь суду в установлении психического состояния виновного в момент совершения преступления. Однако выраженное в нем мнение специалистов подлежит всесторонней судебной оценке на основе всех собранных по делу доказательств. Если таких доказательств собрано недостаточно или их достоверность вызывает сомнение, правильность вывода суда относительно аффекта и квалификации содеянного виновным также не может быть неоспоримой.

Литература

1. Первомайский В. Б., Илейко В. Р., Простаков И. Я. Сильное душевное волнение: объём и содержание понятия в законодательстве // Архів психіатрії. — 2005. — Т. 11, № 4. — С. 102—106.
2. Сафуанов Ф.С. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе : науч.-практ. пособ. / Ф.С. Сафуанов. — М. : Смысл. Гардарика, — 1998. — 192 с.
3. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Тимошенко А.И. Криміналістичний вісник : [наук.практ. зб. / голов. ред. Коваленко В. та ін.] / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. — К. : ТОВ «Еліт Прінт», 2011. — № 2 (16). — 212 с.
5. Попов А.Н. Преступление, совершенное в состоянии аффекта // Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ. — СПб., — 2004. — 132 с.

А.О. КОСЕВИЧ,

студентка Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗЛОЧИННІСТЬ В ОДЕСІ: СТАН, ДИНАМІКА, ТЕНДЕНЦІЇ

Однією з найбільш актуальних та складних проблем соціуму України залишається проблема злочинності: її рівня, структури та динаміки. На це вказують, як численні публікації в засобах масової інформації, тези провідних українських кримінологів та статистичні данні Генеральної прокуратури України, Національної поліції України. Не випадково підкреслюється, що навіть при досить позитивних змінах в динаміці та структурі злочинності, криміногенна ситуація в Україні залишається складною. У зв'язку з цим дослідження злочинності, різних її аспектів, особливо маловивчених, видається важливим та набуває провідного значення для організації діяльності по її попередженню.

Проблемами територіальних відмінностей злочинності займалися такі вчені як: Стрелковська Ю.О., Долгова А.І., Забрянський Г.І., Карпець І.І., Сомін В.Н., Гілінський Я.І., Філонов В.П., та інші.

Всебічне вивчення та аналіз злочинності передбачають її постійне вимірювання в масштабах усієї країни і в межах окремих регіонів. Така робота має поточний і перспективний характер, що дає можливість міркувати не тільки про існуючу злочинність, її минулий стан, а й є передумовою для її прогнозування.

Кількісно-якісне вимірювання злочинності проводиться шляхом виявлення таких основних статистичних показників, як: рівень злочинності, коефіцієнти злочинності, структура злочинності, динаміка злочинності, відомості про латентність злочинності

Абсолютний рівень злочинності — загальна кількість злочинів та осіб, які їх вчинили, зареєстрованих на певній території за певний період. Вони утворюються шляхом прямого підсумування. Наприклад, кількість зареєстрованих злочинів на території України у 2016 р. становила 553 тис. 611 злочини, а в м. Одеса — 35 430 тис.

Коефіцієнт (рівень) злочинності — кількість злочинів (осіб, які їх вчинили), зареєстрованих на певній території за певний період, у розрахунку на визначену кількість жителів цієї ж території (у теорії статистики такі розрахунки здійснюються на 100 тис., 10 тис. чи 1 тис. осіб; ці показники називають єдиною розрахунковою базою) [1, с. 39].

Щодо рівня злочинності в місті Одеса, важливо зауважити, що Одеська область залишається в числі 5 регіонів України з найбільш високим рівнем злочинності (на 5-му місті). Згідно статистичних відомостей наданих відділом розгляду запитів на публічну інформацію Генеральної прокуратури України станом на 2016 рік, число зареєстрованих злочинів складає 35 430 тис., що на противагу статистичним даним 2015 року складало 29 364 тис. зареєстрованих злочинів (без урахування кримінальних правопорушень, виключених з обліку у зв'язку із закриттям провадження на підставі пунктів 1, 2, 4, 6 ч.1 ст. 284 КПК України).

Коефіцієнт інтенсивності злочинності у Одеській області в розрахунку на 100 тис. населення за період 2016 року складає 3 543.

Область відноситься до числа територій з високим рівнем тяжких та особливо тяжких злочинів, які складають близько 5%, всіх скоєних злочинів по території України станом на 2016 рік.

У 2016 році скоєно 2 450 тис. злочинів проти життя та здоров'я особи (в тому числі 141 умисних вбивств). З них 181 умисне тяжке тілесне ушкодження та 53 умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого. Варто зауважити про існування тенденції до зростання кількості тяжких злочинів, до прикладу, протягом 2015 року із загальної кількості злочинів вчинених на території Одеської області (29 364), 172 тяжких тілесних ушкоджень з яких 49 спричинили смерть потерпілого [2].

В структурі злочинності найбільш високою залишається частка злочинів скоєних проти власності, кількість скоєних на території Одеської області злочинів проти власності складає 23 887, 68% від усієї кількості злочинів вчинених на території Одеської області за період 2016 року. Найбільшу частку правопорушень такого роду складають крадіжки - 16 408 тис., з них, кожна 7 крадіжка —

квартина (2 244 тис.). Кількість грабежів, розбоїв та шахрайства є значно меншою та становить: грабежів — 4 029 тис; розбоїв — 619; вимагання — 84.

Протягом 2016 року на території Одеської області виявлено близько 3 тисяч злочинів економічної спрямованості, кожен другий з них пов'язаний з шахрайством. Загалом, переважають злочини, пов'язані з операціями на споживчому ринку та у фінансово-кредитній системі, за своєю суттю — це привласнення, розтрата та шахрайство.

За період 2016 року на території Одеської області зареєстровано 52 випадки незаконного позбавлення волі та викрадення людини, що на 14 випадків більше ніж зареєстрованих у 2015 році, з них, провадження закрито лише у 18 випадках.

У 2016 році виявлено 5 510 тис. осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, що на 26% менше ніж виявлених правопорушників у 2015 році (7 467 тис.). Кожен п'ятий злочин, вчиняється особами, які раніше вчиняли злочини (1091 тис.). Простежується тенденція до зменшення вчинення злочинів, неповнолітніми, за період 2016 року виявлено лише 292 неповнолітні особи, які вчинили злочин, що на відміну від минулого року (521 особа) на 56% менше. Також значно меншою є кількість виявлених осіб, що вчинили кримінальне правопорушення у стані алкогольного оп'яніння, у 2016 році кількість таких осіб складає 560, а у 2015 — 760 осіб.

Кількість кримінальних правопорушень, у яких провадження закрито у тому числі за ч. 1 п.п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України в Одеській області складає 32 867 тис. з загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень (35 430 тис.).

Щодо рівня та динаміки злочинності на території Одеської області, використовуючи вищенаведені статистичні дані та ланцюговий метод обчислення динаміки злочинності, можливо простежити темпи приросту окремих видів злочинів за розділами Кримінального кодексу України в період 2014-2016 рр. На території Одеської області переважає ріст злочинів проти власності, при цьому найбільшим є ріст таких видів злочинів, як: крадіжка (ст. 185 КК України) та грабіж (ст. 186 КК України). Щодо злочинів проти громадської безпеки, найбільшим ріст є злочинів пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України). Також, щодо злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту, найбільшим ріст є таких видів злочинів, як: порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК) та незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК) [2].

Злочинність на території Одеської області на сучасному етапі характеризується «негативною» динамікою. В Одеському регіоні домінують організовані групи та злочинні організації загально кримінальної спрямованості, більшість із яких спеціалізується на бандитизмі, крадіжках, грабежах, розбої, торгівлі людьми та злочинах, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. Вивчення статистичних карток на осіб, відносно яких кримінальні справи було закінчено та направлено до суду за останні роки в Одеській області, дозволило дійти висновку,

що переважна більшість осіб, залучених до організованої злочинної діяльності, є особами активного віку, які, незважаючи на наявність у них освіти, ніде не працюють.

Розрахувавши коефіцієнт інтенсивності злочинності на території Одеської області в період 2016 року, можна дійти висновку, що на 100 000 населення області у 2016 році прийшлося 2 197 злочинів, в 2013 році коефіцієнт інтенсивності злочинності склав 1614 злочинів на 100 000 населення, у 2014 році — 1 290 на 100 000 населення та у 2015 році — 1 452 на 100 000 населення.

Отже, на основі вивчення кримінологічної характеристики злочинності міста Одеса, можливо збудувати цілеспрямовану міську систему профілактики злочинності та боротьби з нею. Кінцевим результатом такого дослідження є досягнення мети по зниженню рівня злочинності в місті Одеса.

Література

1. Джужа О.М., Василевич О.В. Основні показники злочинності: міжнародний і вітчизняний досвід // Вісник Верховного суду України. — К., — 2012. — № 1 (137). — С. 37–42.
2. Відомості про злочинність м. Одеса Генеральної прокуратури України за період 2014–2016 рр.

К.О. ОСТРОВСЬКА,

магістрант, Національна академія внутрішніх справ України

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА: ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Корупція є однією з найбільших проблем українського суспільства. Саме тому боротьба з нею є першочерговим завданням українського суспільства.

Основні напрями боротьби з корупцією викладені у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» [7].

«За даними досліджень, саме корупція є однією з причин, що призвела до масових протестів в Україні наприкінці 2013 року - на початку 2014 року. Згідно з результатами дослідження “Барометра Світової Корупції” (Global Corruption Barometer), проведеного міжнародною організацією Transparency International у 2013 році, 36 відсотків українців були готові вийти на вулицю, протестуючи проти корупції. За результатами проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) наприкінці 2013 року дослідження громадської думки, корупція вже входила до переліку найбільших проблем населення і викликала особливе занепокоєння у 47 відсотків громадян. За даними досліджень Індексу сприйняття корупції, що проводяться Transparency International, українці вважають свою державу однією з найбільш корумпованих у світі: у 2012 і 2013 роках держава займала 144 місце із 176 країн, в яких проводилися дослідження» [7].

Після Революції Гідності в Україні створено досить потужну антикорупційну законодавчу базу, створено всі необхідні передумови для успішної боротьби з цим неприйнятним для демократичного суспільства явищем [1].

Питання боротьби з корупцією було предметом досліджень низки науковців, зокрема, А. Баланди [3], Ю. Баскакової [4], В. Борисова [5], О. Кальмана [5], М. Мельника [8], Є. Невмержицького [9] та ін.

В Україні питання протидії корупції так чи інакше регулюються шістьма ратифікованими Україною міжнародними актами, трьома Кодексами України, 12 законами України, чотирма указами Президента України, 13 постановами та трьома розпорядженнями Кабінету Міністрів України [10].

Крім того державну антикорупційну політику втілюють понад 10 центральних органів виконавчої влади, завданнями яких безпосередньої є боротьба з корупційними діями [2].

Якщо взяти до уваги факти протиправної діяльності, то найбільш поширеними в органах влади корупційними діями є такі протиправні прояви:

- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою під час прийняття рішень чи здійсненні дій або бездіяльності на користь особи, що надає неправомірну вигоду;

- лобіювання інтересів суб'єктів підприємництва при проведенні державних закупівель, привласнення з використанням підконтрольних суб'єктів підприємницької діяльності бюджетних коштів;

- створення або неусунення конфлікту інтересів;

- незаконне виділення земельних ділянок, зміна їх цільового призначення.

Загалом корупційні прояви притаманні і таким суб'єктам владних повноважень, завданнями яких є боротьба з корупцією. Насамперед це стосується контролюючих та силових структур.

Зокрема у структурах Нацполіції мають місце правопорушення, пов'язані з одержанням неправомірної вигоди за вирішення питань про непритягнення осіб до кримінальної або адміністративної відповідальності;

- у судах — факти вимагання та одержання неправомірної вигоди за непритягнення до відповідальності чи пом'якшення покарання за вчинені злочини, винесення за відповідну винагороду завідомо неправосудних та незаконних рішень;

- у структурах виконавчої служби — порушення черговості під час задоволення вимог стягувачів, надання незаконних переваг одній із сторін виконавчого провадження, безпідставні відмови у відкритті виконавчого провадження, закритті чи поновленні виконавчих проваджень тощо;

- у органах прокуратури, службові особи використовують посадове становище з метою вимагання та одержання неправомірної вигоди за прийняття рішень щодо непроведення прокурорських перевірок господарської діяльності підприємств, установ та організацій, або прийняття ними незаконних рішень щодо невжиття або вжиття заходів прокурорського реагування за наслідками вже здійснених перевірок, зловживання службовим становищем при безпідставному порушенні або закритті кримінальних справ, їх перекваліфікації, неправомірне

втручання в діяльність правоохоронних органів при здійсненні наглядової діяльності;

- у структурах Державної фіскальної служби України поширені факти фальсифікації матеріалів податкових перевірок шляхом зменшення сум нарахунків податків та штрафних санкцій, підтвердження фіктивно-сформованого податкового кредиту з ПДВ, реалізації безгосподарського майна за заниженими цінами, внесення недостовірної інформації в бази даних тощо.

Загалом ми можемо зробити висновок, що корупція — це дії, або без діяння посадових осіб, дії яких перекреслюють майбутнє суспільства, усі його спільно напрацьовані здобутки, це руйнація суспільства особами, найнятими державою для забезпечення реалізації своєї політики [6].

Політика держави у сфері боротьби з корупцією передбачає втілення насамперед ефективних заходів попередження корупційних діянь. Це досягається шляхом проведення різноманітних перевірок, здійснення аналізу та пошуку причин виникнення таких діянь, здійснення моніторингу способу життя та проведення перевірок доброчесності відповідних суб'єктів, аналіз даних поданих у деклараціях та їх відповідність реальному життю чиновників та посадових осіб. Крім того держава сприяє діяльності громадських організацій та інших неурядових установ, завданнями яких є виявлення корупційних проявів. Також посилено відповідальність за окремі види корупційних правопорушень, та введено нові антикорупційні норми; розширено перелік корупційних злочинів.

Незважаючи на це за останні роки, як і протягом усього періоду незалежності нашої держави принципів змін у питанні боротьби з корупцією немає. Втілення державної антикорупційної політики є неефективним, в реальності існує лише видимість боротьби з корупцією підтвердженням чого є відсутність покараних за корупційні діяння у 2015-2016 роках чиновників [11].

Незважаючи на створення в Україні досить потужної нормативної бази для боротьби з корупцією та наявності низки структур, що втілюють державну антикорупційну політику, кількісні показники поки що не переросли у якість.

Література

1. Антикорупційні заходи в Україні після Революції Гідності: Ключові законодавчі аспекти, 2016. — Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, Київ, 2016. — 224 с.
2. Антикорупційна дюжина: навіщо нам стільки органів у боротьбі з корупцією [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://antikor.com.ua/articles/80182-antikoruptsijna_djuhina_navishcho_pam_stiljki_organiv_u_borotjbi_z_koruptsijeju
3. Баланда А.Л. Соціальний контекст політичної корупції / А.Л. Баланда, В.Г. Пшеничний // Збірник наукових праць. — 2010. — № 36. — С. 19–26.
4. Баскакова Ю. В. Досвід зарубіжних країн у здійсненні заходів щодо боротьби з корупцією і його імплементація у національне законодавство: навч.-метод. матеріали / Ю. В. Баскакова, В. М. Гаврилюк, К. В. Тарасенко. — К.: НАДУ, 2011. — 44 с.
5. Борисов В. Громадянське суспільство та питання подолання корупції / В. Борисов, О. Кальман // Вісник Академії правових наук України. — 2009. — Вип. 2 (41). — Право. — С. 168–173.
6. Гашинський О. Справжній зміст корупції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/06/23/6323738/>

7. Закон України Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>
8. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія / М. І. Мельник. — К.: Атіка, 2001. — С. 101—304.
9. Невмержицький Є. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії / Невмержицький Є. — К.: КНТ, 2008. — 368 с.
10. Нормативно-правова база [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248207500&cat_id=247029377 (дата звернення 31.01.2017). — Назва з екрану.
11. Скільки українських чиновників покарані за корупцію [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/383526/skilky-ukrayinskyh-chynovnykiv-pokarani-za-koruptsiyu>

О.М. ПАРФЕНЮК,

студентка юридичного факультету Хмельницького університету управління та права

КОЛІЗІЇ У ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАНЬ ЗА СУКУПНІСТЮ ЗЛОЧИНІВ ТА ВИРОКІВ

Анотація. У статті досліджуються проблемні питання обрання виду та міри покарання, яке має призначатись особі за сукупність вчинених нею злочинів, зокрема, у випадку так званої «розірваної» сукупності злочинів. Визнано необґрунтованим правозастосовний підхід, згідно з яким при розірваній сукупності самостійно мають виконуватись вироки, якщо за першим із них особу було звільнено від відбування покарання з випробуванням.

Також виявлено проблему застосування спеціального правила поглинання менш суворого більш суворим покаранням, вирішення якої має здійснюватись шляхом запозичення досвіду іноземних держав, кримінальне законодавство яких не допускає застосування відповідного правила при реальній сукупності злочинів.

Ключові слова: призначення покарання, сукупність злочинів, сукупність вироків, спеціальні правила призначення покарань, поглинання покарань.

Постановка проблеми. Правове регулювання і практика призначення покарання за сукупністю вироків потребує вдосконалення.

Вивчення практики застосування судами законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та про їх правові наслідки свідчить, що суди в основному правильно застосовують положення статей 32—35 Кримінального кодексу України (2341-14) (далі — КК) при кваліфікації злочинів, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності і від покарання.

Разом із тим, з матеріалів узагальнення судової практики вбачається, що окремі суди допускають помилки у застосуванні цих норм КК (2341-14), по-різному визначають співвідношення цих норм між собою та з іншими положеннями КК (2341-14).

В Україні на сьогодні немає жодного монографічного дослідження питання призначення покарання за сукупністю вироків.

Стан дослідження. Окремі аспекти цього питання були висвітлені в межах публікацій: А.А. Ахобекова, М.І. Бажанова, В.М. Білоконева, А.В. Брілліантова,

Е.А. Борисенко, Д. Ю. Борченко, Д. С. Дядькіна, Є.Ю. Жинкіної, Е.Г. Камишової, Ю.А. Красікова, Н.М. Крупської, В.П. Малкова, К.В. Ображиева, Ю.Е. Пудовочкіна, А. В. Скорнякова, С.Г. Співак, Н.А. Стручкова, М.Т. Тащіліна, В. І. Тютюгіна, В.М. Урчукова, Т.Г. Черненко, Т.Г. Чернової, Ю.Н. Юшкова та ін.

Однак, багато питань залишилось недостатньо дослідженими чи недослідженими взагалі. На мій погляд, для вдосконалення врегулювання вказаного питання на законодавчому рівні, потрібно поновому підійти до застосування правил призначення покарання за сукупністю вироків.

На відміну від чинного раніше, Кримінальний кодекс України 2001 р. (2341-14) (далі — КК) містить окремі норми, присвячені множинності злочинів. Вони викладені у розд. VII Загальної частини Кодексу.

Хоча у ньому не вжито термін "множинність злочинів", проте міститься поняття про окремі види множинності - "повторність", "сукупність" та "рецидив злочинів" (статті 32—35 КК).

Водночас правозастосовна практика свідчить, що у зв'язку із законодавчою регламентацією кримінальної відповідальності за повторність і сукупність злочинів виникли певні колізії в напрацьованій раніше практиці стосовно кваліфікації дій, що утворюють множинність злочинів.

Судді, прокурори, слідчі ще не мають єдиної точки зору стосовно того, в яких випадках вчинення особою двох і більше самостійних злочинів належить кваліфікувати за ознаками повторності, а в яких - за ознаками сукупності.

На практиці це призводить до неправильної кваліфікації злочинних дій особи, яка притягається до кримінальної відповідальності.

Однією з причин помилкової кваліфікації дій суб'єкта злочину є те, що законодавець дав нечітке визначення понять "повторність" і "сукупність" злочинів, зокрема, надав цим поняттям певної рівнозначності.

Для правильного застосування зазначених статей КК (2341-14) у судовій практиці судді повинні розуміти та правильно застосовувати в своїй діяльності ряд теоретичних положень науки кримінального права.

Зокрема, це стосується понять "продовжуваний" та "триваючий" злочин, "ідеальна" та "реальна" сукупність злочинів, правил кваліфікації при виникненні конкуренції чи колізії між статтями КК тощо.

Вивчення та узагальнення судової практики з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів засвідчило, що суди розглядали кримінальні справи і вирішували зазначені питання в цілому правильно та відповідно до вимог кримінального законодавства (статті 32, 33, 35 КК) (2341-14) і положень теорії кримінального права.

Розглядаючи справи, суди, як правило, з'ясовують спрямованість повторних дій суб'єктів на вчинення одного, двох або більше злочинів, строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, наявності судимості, а також наявності чи відсутності процесуальних перепон для притягнення осіб до кримінальної відповідальності.

Водночас необхідно зазначити, що органи досудового слідства не приділяють належної уваги з'ясуванню питань про наявність судимостей осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності [5; ст. 98].

На мій погляд, призначення покарання за сукупністю вироків не є окремим видом множинності злочинів, а лише одним із різновидів наслідків множинності, а правила, передбачені ст. 71 КК України, є спеціальними правилами при множинності злочинів.

З огляду на це, видається, що правильніше вести мову про призначення покарання за спеціальними правилами про сукупність вироків, під якими слід розуміти правила вибору виду покарання та його розміру (строку) при постановленні вироку щодо особи, котра після набрання законної сили обвинувальним вироком суду, але до повного відбуття основного чи додаткового покарання, призначеного за цим вироком, вчинила новий злочин [3; ст. 56].

Важливим питанням, яке на мій погляд, потребує особливої уваги, залишається питання визначення максимальної межі покарання, яке може бути призначене за сукупністю вироків.

Узагальнивши дані, одержані при анкетуванні суддів, а також проаналізувавши більш як 50 кримінальних справ, ми дійшли висновку про необхідність ліквідації максимальної межі покарання у разі призначення покарання за сукупністю вироків.

На підтвердження своєї позиції наведемо ряд аргументів:

1. Правила, визначені у ст. 71 КК України є спеціальними правилами призначення покарання при множинності злочинів, коли особа вже зазнала осуду з боку держави. Більше того, така особа була направлена до спеціальної установи для відбування покарання і під час такого відбування, вчинила новий злочин, зігнорувавши вимоги, які ставилися до її поведінки і порушуючи встановлений державою особливий порядок, який існує у відповідних кримінально-виконавчих установах.

А тому, очевидно, що призначення покарання за такими правилами повинно посилювати, а не пом'якшувати кримінальну відповідальність особи.

2. На мій погляд, встановлюючи максимальну межу строків і розмірів покарань, законодавець тим самим обмежує призначення судами справедливого покарання. Оскільки, призначаючи покарання за кожен злочин (врахувавши характер і ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину, особу винного, обставини вчиненого злочину), суд не завжди зможе призначити покарання, необхідне і достатнє для виправлення особи, бо кожного разу йому доведеться виходити з того, який строк і розмір покарання треба призначити, щоб не вийти за межі, встановлені законодавцем.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, приходимо до наступних висновків:

1. Підсумовуючи вищенаведене, приходимо до висновку, що правова регламентація правил призначення покарання за сукупністю вироків у чинному КК України недосконала, диспозиція ст. 71 КК України має ряд недоліків і потребує внесення змін.

2. Пропонуємо викласти ст. 71 КК України у такій редакції:

Стаття 71. Правила призначення покарання за сукупністю вироків

1. Правила призначення покарання за сукупністю вироків застосовуються до особи, котра після набрання законної сили обвинувальним вироком суду, але до повного відбуття основного чи додаткового покарання, призначеного за цим вироком, вчинила новий злочин.

2. За правилами про сукупність вироків суд до покарання, призначеного за новий злочин, приєднує частину покарання, яка залишилась не відбута за попереднім вироком.

3. Невідбутою частиною слід вважати частину покарання, яка залишилась на момент постановлення вироку за нововчинений злочин. Строк перебування особи у кримінально- виконавчих установах під час проведення досудового розслідування, а також у медичному закладі не зараховується до строку відбування покарання.

Література

1. Жинкина Е.Ю. Назначение наказания по совокупности преступлений и совокупности приговоров: дис...к.ю.н. - Краснодар, 2002. — 174 с.
2. Крупская Н. Н. Назначение наказания по совокупности преступлений и приговоров. - Автореф. дис...к.ю.н. - Ростов-на-Дону, 2007. — 27 с.
3. Ображиев К.В. Юридическая природа совокупности приговоров // Труды юридического факультета Ставропольского государственного университета. Выпуск 3 / Ставропольский государственный университет. — Ставрополь, — 2003. — С. 174—177.
4. Спивак С.Г. Назначение наказания по совокупности преступлений и совокупности приговоров: автореф. дис... канд. юрид. наук. — М., 2007. — 32 с.
6. Урчуков В. М. Понятие совокупности приговоров. // «Черные дыры» в российском законодательстве. — 2006. — №4. — С.177—178.
7. Чернова Т. Г. Назначение наказания по совокупности приговоров по уголовному праву России: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. — Йошкар-Ола: 2001 (Из фондов Российской Государственной библиотеки). — 187 с.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) №9-рп/99, справа №1-15/99//

Н.М. ПРИСЯЖНА,
студентка Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

В.М. ФЕДОРОВ,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Доба Гетьманату — друга фаза української державності — розпочалася з приходу до влади 29 квітня 1918 року Павла Скоропадського [1, с. 81]. Гетьман відразу ж видав «Грамоту до всього українського народу», в якій закликав додержуватися порядку і спокою в країні. Але з приходом до влади гетьмана Скоропадського ситуація в країні на краще не змінилася. Умови військового часу та відсутність ефективного кримінального законодавства вимагали від гетьманського уряду рішучих дій. Тим більше, що нові порядки, закріплені урядом і адміністрацією П. Скоропадського, каральні експедиції, організовані за допомогою німецького війська, викликали опір селянських і робітничих мас. Почалися страйки, саботажі, замахы на життя державних діячів.

Саме тому законодавча діяльність у цей час була спрямована на боротьбу зі злочинами проти держави, громадської безпеки та громадського порядку і 26 липня 1918 року була затверджена постанова «Про деякі тимчасові заходи до охорони державного порядку і громадського спокою».

До злочинів, які являють дійсну небезпеку для державного порядку й громадського спокою відносилися всі злочини, передбачені законом «Про військову підсудність» від 30 травня 1918 року, а саме: зрада держави; шпигунство; повстання проти влади; опір владі; напад на військових при виконанні ними службових обов'язків чи з приводу такого виконання обов'язків; агітація, яка руйнувала військову силу в усіх відношеннях; знищення або пошкодження належних до війська збройних, речових, продуктових та інших складів і технічних закладів, телефонів, телеграфів і інших засобів зв'язку, а також усіх будівель та приладів, які відносяться до засобів нападу й охорони, постачання води, пересування військ та військових грузів або до передачі вістей; вбивство; розбій; грабіж; підпал; згвалтування жінок [2, с. 409]. Крім цього, до таких злочинів постанова відносила всі злочини проти державного ладу України; напад на урядових осіб цивільного відомства при виконанні або з приводу виконання ними службових обов'язків; навмисне знищення або пошкодження майна; підробка грошових знаків.

Згодом, 2 жовтня 1918 року, був виданий закон «Про доповнення постанови про деякі тимчасові заходи до охорони державного порядку та громадського спокою», який посилював кримінальну відповідальність за вищезазначені злочини [2, с. 410].

Внаслідок численних скарг зі всіх сторін України про проведення арештів без попереднього допиту і доказу вини, Радою Міністрів Української Держави 15 червня 1918 року було затверджено комісію для усунення непорозумінь, які ви-

никли через позасудові арешти, вчинені на території України в останній час. Даною комісією був розроблений законопроект, направлений на дотримання державної безпеки та правопорядку, який був прийнятий 24 вересня 1918 року. Це постанова «Про міри проти осіб, які загрожують державній безпеці Української Держави та її правопорядку», яка відміняла діючий за доби Української Центральної Ради закон Тимчасового Російського Уряду від 2 серпня 1917 року «Про прийняття засобів проти осіб, які загрожують обороні держави, її внутрішній безпеці та завойованій революцією свободі». Дана постанова надавала право міністрові внутрішніх справ по всій території Української Держави, губерніальним старостам, в межах підлеглих їм губерній, столичним і міським отаманам, в межах підлеглих їм отаманств, робити розпорядження про проведення трусу та виймання у осіб, які підозрюються у здійсненні вчинків, які загрожують безпеці й правопорядку держави, а також про попередні арешти цих осіб. Судді, особи прокурорського нагляду та судові слідчі не підлягали попередньому арешту без згоди на це міністра судових справ. Всі інші особи, запідозрені у вчиненні таких протиправних дій підпадали попередньому арешту на строк:

- 1) по постанові міністра внутрішніх справ — до двох місяців;
- 2) по постанові губерніальних старостів, столичних і міських отаманів — до двох тижнів. Строк цей міг бути продовжений міністром внутрішніх справ до двох місяців.

Для нагляду за додержанням законності у цій сфері встановлювався прокурорський нагляд.

У випадку необхідності, особи, заарештовані за підозрою у вчиненні дій, які загрожують безпеці й правопорядку держави, мали бути примусово вислані на строк до двох років з постійного або останнього місця перебування в спеціально призначені Радою Міністрів місцевості або за межі Української Держави. Усі подання про висилку повинні були розглядатися в окремій Раді при міністерстві внутрішніх справ, а постанови про висилку затверджувалися міністром внутрішніх справ.

Але в цей час встановити належний порядок було неможливо і тому 30 листопада 1918 року була видана постанова «Про зміну постанови «Про міри проти осіб, які загрожують державній безпеці та правопорядку Української Держави», яка передбачала збільшення строку попереднього арешту. Тепер цей строк складав:

- 1) по постанові міністра внутрішніх справ — до трьох місяців;
- 2) по постанові губерніальних старост, столичних і міських отаманів — до одного місяця. Цей строк, за поданням старост і отаманів, міг бути продовжений міністром внутрішніх справ до трьох місяців.

Великого розмаху в цей час набули страйки та саботажі, які охоплювали все більше різних підприємств. Так, у доповідній записці Київського міського отамана до міністра внутрішніх справ від 2 липня 1918 року говорилося: «В данный момент в Киеве бастуют рабочие типографий, пивоваренных заводов, официанты и повара ресторанов и трактиров. Забастовки эти продолжаются более недели» [2, с. 409]. Такі явища були непоодинокі і приводили до повного розладу

всього економічного життя держави, а це, в свою чергу, підривало самі основи держави. Тому було видане розпорядження 19 липня 1918 року — постанова «Про відновлення на Україні сили закону Російської держави від 2 грудня 1905 року про покарання за участь у деяких страйках», який встановлював правила про покарання за участь у страйках на підприємствах, які мають громадське або державне значення, а також в державних установах, і про забезпечення долі тих службовців, які не брали участі у страйках і через те потерпіли від учиненого над ними насильства. Ця постанова відразу ж знайшла практичне застосування.

Було відновлено право приватної власності. У зв'язку з цим виникло питання про повернення земель і маєтків колишнім власникам. У деяких українських регіонах ці власники були особливо нетерплячими і намагалися самовільно повернути втрачені маєтки, почала розгорятися боротьба. Крім цього, після повернення землі поміщики розраховували добитися ще й відшкодування всіх завданих їм збитків. Тому вони почали на свій розсуд, за допомогою місцевої адміністрації та підлеглих їй підрозділів міліції, силоміць примушувати повернути привласнене селянами майно. Але, висловлюючи претензії потерпілі часто маніпулювали розмірами завданої матеріальної шкоди, а їх обсяги тлумачили довільно. Така практика почала набувати дедалі більшого розповсюдження, що призвело до вибухо-небезпечних ситуацій в країні.

Перед урядом постало питання про негайну розробку та запровадження правил відшкодування збитків, завданих стихією революційного часу. Але держава, взявши на себе зобов'язання посередника між конфліктуючими сторонами, не врахувала тієї обставини, що нинішні власники добутого подекуди злочинним шляхом майна добровільно розставатись з ним намірів не мали. Для засобів примусу в законодавстві місця не знайшлося, тому, невдоволені такими половинчастими заходами, поміщики продовжували протизаконно, силовими методами повертати власність [3, с. 419].

Такі дії привели до того, що селяни почали відкрито виступати проти злочинних дій великих землевласників, розгорнулася збройна боротьба, знову поновилися погроми та розкрадання маєтків.

Для боротьби з розкраданням своєї власності землевласники почали створювати добровільні загони самозахисту, які згодом було визнано в законодавчому порядку — «13 серпня 1918 року міністерство внутрішніх справ розіслало на місця вказівки щодо матеріального забезпечення і грошового утримання хліборобських загонів самозахисту» [4, с. 101].

Таким чином, гетьманське законодавство про приватну власність надало проблемі злочинів проти власності додаткового імпульсу, розкрутивши її на повні оберти. Проголошуючи недоторканість приватної власності, слід було б уряду заздалегідь знайти оптимальний механізм її повернення, а не давати можливості сильнішим тлумачити закон односторонньо, як правило, на свою користь.

Що ж стосується заходів кримінального характеру, то тут передусім потрібно, знову ж таки, відзначити велику роль міністерства внутрішніх справ Української Держави. Своїми обіжниками воно закликало органи місцевої влади посилювати боротьбу зі злочинцями, які посягали на власність та життя громадян

України. Для цього передбачалося встановити постійні взаємні повідомлення представників місцевих адміністрацій про оперуючі в їх місцевостях злочинні банди, координація діяльності щодо захоплення цих банд та організація рейдів представників влади по своїх повітах, з метою визначення настроїв населення та роз'яснення їм їх прав та обов'язків [3, с. 420].

Приділялася увага і боротьбі з контрабандою. Згідно зі статтями 1045 і 1046 Митного статуту, контрабандою визнавалося ввезення з-за кордону і вивезення за кордон, а також намагання вчинити такі дії, поза митними установами, або й через них, але ховаючи від митного контролю товари, заборонені до ввозу або вивозу, обкладені митом і без мита і навіть вивіз таких товарів, з якими поєднане повернення мита, сплаченого за сировину. До контрабанди прирівнювалося і переховування, складування та пересування контрабандних товарів [5, с. 185–186]. За доби Гетьманату знаходилося чимало осіб, які хотіли скористатися моментом і займалися ввозом з-за кордону і вивозом за кордон поза митними установами, або й через них, але ховаючи від митного контролю товари заборонені для ввозу або вивозу, а також ухилялися від сплати мита за товари, які можна було легально ввозити і вивозити за межі країни. Такі особи несли кримінальну відповідальність за відповідними статтями Митного Статуту та ст. 926 Уложення про покарання [6, с. 598]. А от для покарання осіб Кордонної охорони, які допомагали у перевезенні контрабанди, а нерідко й особисто займалися таким промислом, законодавцями доби Гетьманату було розроблено законопроект, який було подано на затвердження 2 вересня 1917 року. Цей законопроект встановлював кримінальну відповідальність військових Корпусу кордонної охорони, а також усіх військових, що були відряджені на службу в кордонну охорону, за переміщення товарів через кордон контрабандним способом поза митними установами та за допомогу такому переміщенню. Розрізнялися два види цього злочину — під час виконання службових обов'язків по охороні кордону і не під час виконання таких обов'язків [7, с. 214].

Література

1. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України/ Ред. Я. Грищак, О. Романів. — Львів, 1992. — 230 с.
2. Судове законодавство гетьмана Скоропадського// Михайленко П. П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії). У 3-х томах. — К.: Генеза, 1999.
3. Кісілюк Е. М. Кримінальне законодавство доби Гетьманату// Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 13. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — Вип. 13.
4. Захарченко П. П. Селянська війна в Україні : рік 1918. — К.: ЗАТ “Нічлава”, 1997. — 188 с.
5. Устав таможенный// Свод законов Российской империи. — Т. 6. — Санкт-Петербург, 1910. — 335 с.
6. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. — Издано Н. С. Таганцевым. — Санкт-Петербург, 1912. — 1218 с.
7. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник / За ред О. М. Мироненка. — К., Либідь. 1997. — 560 с.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

«Будь-яку правову проблему неможливо розв'язати, не дослідивши належним чином її генезис» [4, с. 45]. М.С. Таганцев зазначає, що будь-яке правове положення, яке існує у відповідній державі, неодмінно коріниться в її минулому, оскільки для того, щоб проаналізувати певний юридичний інститут, необхідно простежити його юридичну долю, тобто ті приводи, у силу яких з'явився даний припис, а також його видозміни у процесі еволюції. У такий спосіб можна відстежити появу перших кримінально-правових норм, які регламентують відповідальність за вчинення державної зради, проаналізувати неузгодженості, які існували в минулому, а також виявити можливість почерпнути позитивний правовий досвід [3, с. 2].

Поняття державної зради у різні історичні епохи зазнавало значних змін. В ранні періоди ототожнювалось зі зрадою князю чи монарху, пізніше (в радянські часи) зі зрадою революції (контрреволюційна діяльність) і на сучасному етапі державна зрада розуміється як діяння, умисно вчинене громадянином на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці держави.

Характерною ознакою даного злочину, яка відрізняє його від злочинів проти основ національної безпеки є те, що суб'єктом вчинення даного злочину може бути тільки громадянин України, який досяг шістнадцятирічного віку, і є осудним.

Об'єктом даного злочину є посягання на суверенітет, територіальну цілісність, недоторканість, обороноздатність держави. А також посягання на інформаційну та економічну безпеку України.

Об'єктивною стороною даного злочину виступають дії, такі як:

- перехід на бік ворога в умовах воєнного стану, або в період збройного конфлікту;
- наданні іноземній державі чи іноземній організації, або їх представникам допомоги у підіривній діяльності проти України.

Суб'єктивною стороною є дія, яка вчинена з прямим умислом, при якій особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, передбачає шкоду від своїх дій інтересам України, бажає настання таких наслідків своїх дій, оскільки діє з метою завдати шкоду Україні.

Особлива небезпечність цього злочину, підкреслена законодавцем і досить жорсткою санкцією, яка передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Однак ч.2. ст. 111 КК передбачає звільнення за вчинення даного виду злочину, якщо особа не вчинила ніяких дій проти держави і добровільно заявила

органам державної влади про зв'язок з іншими державами і про отримане завдання від них.

На жаль, реалії нашого життя такі, що державність України під жахливою загрозою гібридної війни. Тільки за 2015 рік Службою безпеки України під час оперативних заходів було знешкоджено більше 20 ворожих диверсійно-розвідувальних груп, розпочато й завершено розслідування кримінальних проваджень за статтями «шпигунство» і «державна зрада» (114 випадків) [1].

30 травня 2016 року Генеральна прокуратура України почала процедуру заочного засудження понад 700 осіб з Криму за ст. 111 КК України. Ідеться про депутатів, прокурорів, суддів, інших посадових осіб Автономної Республіки Крим [2]. Кількість випадків державної зради, як найбільш небезпечного посягання на державну безпеку, обороноздатність, незалежність країни, її конституційний лад, викликає занепокоєння.

Отже, вивчення поняття державна зрада як злочину проти основ національної безпеки дозволяє дійти висновку, що чим уразливіша держава (високий рівень загрози зовнішній безпеці в разі військових дій або на стадії революційного утворення держави; низький авторитет і статус на політичній мапі світу; слабкий рівень соціально-економічного положення населення), тим жорсткішим ставав інструмент боротьби з державною зрадою серед своїх громадян, аж до порушення ґрунтовних принципів кримінального права, зокрема індивідуальної відповідальності за вчинене. Подальший розвиток кримінальної відповідальності за державну зраду з 1960 р. й на сьогодні заслуговує на самостійне дослідження й висновки.

Література

1. Відбулася колегія Служби безпеки України за участі Президента Петра Порошенка // Сайт Служби безпеки України. Грудень 2015 р.: <http://www.sbu.gov.ua/>
2. ГПУ починає заочне засудження 727 кримчан за звинуваченням у державній зраді // Lb.ua.: http://ukr.lb.ua/news/2016/05/30/336426_gpu_pochinaie_zaochne_zasudzhennya_727.html
3. Таганцев Н. С. Курс русского уголовного права. Часть Общая / Н. С. Таганцев. — СПб, 1874. — Кн. 1 — 292 с.
4. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк. — К. : Юрисконсульт, 2006. — 1048 с.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

В.В. АЛЕКСЕЙЧУК,

експерт сектору дактилоскопічних видів досліджень та обліків
відділу криміналістичних видів досліджень Рівненського
Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

СУБ'ЄКТИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Анотація. В даній статті з'ясовуються поняття суб'єкта судово-експертної діяльності, його характеристики на нинішньому етапі розвитку суспільства та правове регулювання експертної діяльності в Україні.

Становлення України як правової держави, вдосконалення правового регулювання використання спеціальних знань з метою належного та ефективного забезпечення захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб і держави, усунення неузгодженості положень законодавства в частині проведення експертиз об'єктивно вимагають аналізу сучасного стану правового забезпечення експертної діяльності з метою його подальшого розвитку та вдосконалення.

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ. До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз.

Для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань [1, с. 7].

Призначення судової експертизи є правовою підставою для її проведення; однак це жодною чином не впливає на сутність експертного дослідження, на вибір експертної методики, застосування тих чи інших методів, формулювання висновку. Тому суб'єктом будь-якого дослідження (в тому числі експертного) є його безпосередній виконавець. У даному випадку - це лише судовий експерт [2, с. 36]. За таких умов можна вважати суб'єктами експертного дослідження експертні організації? Звичайно, адже в межах такої організації проводяться експертні дослідження, організація забезпечує належні умови проведення експертиз. Але під суб'єктом судової експертизи необхідно розуміти особу - спеціаліста (чи особу, яка володіє спеціальними пізнаннями) в галузі техніки, мистецтва чи ремесла, і наділену відповідно до кримінального процесуального законодавства відповідними правами та обов'язками [2, с. 29].

У загальній структурі особистості судового експерта можна виділити такі підструктури.

У першу входять соціально обумовлені якості: спрямованість особистості, її орієнтація, моральні якості. Ця підструктура формується шляхом виховання, у тому числі й самовиховання. Вона покликана відображати суспільну свідомість, включати розуміння експертом суспільного, правового характеру його діяльності, міру його відповідальності за прийняті рішення.

Друга підструктура стосується акумуляції досвіду. Вона включає в себе знання, навички, досвід. Все це концентрується у процесі навчання, виховання, і певною мірою детермінується психофізіологічними якостями людини. Поєднання навиків і професійних знань повинно породжувати певні вміння. Одні із них реалізуються в розумовій діяльності, інші - в операційній. У досвідченого судового експерта повинна бути розвинена специфічна спостережливість, що дозволяє йому швидко, точно і вибірково сприймати такі ознаки об'єкта, як форма, величина, рельєф, розташування деталей тощо. Іншими словами, експерт повинен мати розвинуте евристичне, наочно-образне, логічне і критичне мислення, володіти такими якостями як розподіл, переключення, концентрація уваги [3, с.209].

Третя підструктура охоплює індивідуальні особливості психічної діяльності - сприйняття, відчуття, мислення, пам'ять, почуття, емоції. Експерт повинен володіти як оперативною, так і довготривалою пам'яттю; як вербальною, так і наочно-образною. На цій основі розвивається здатність швидкого запам'ятовування, тривалого зберігання й точного відтворення ознак об'єкта на всіх етапах експертного дослідження [4, с. 440].

Таким чином, ґрунтуючись на проведеному вивченні експертної діяльності, в модель судового експерта варто включити такі знання: високий рівень загального розвитку, освіченість, ерудиція, широта інтересів; комплекс юридичних знань; основи криміналістики, перспективи її розвитку; конкретні методики проведення судових експертиз.

Для успішної експертної діяльності поряд із якостями перерахованих вище підструктур особистості важливе значення мають і психофізичні властивості особистості, обумовлені властивістю вищої нервової діяльності: тривала працездатність; здатність до сконцентрованості, зберігати спокій та приймати правильне рішення у складних ситуаціях; швидка орієнтованість; висока сенсорна чутливість; здатність до отримання знань, вмінь та навичок.

У фаховій літературі правове регулювання експертної діяльності традиційно розглядається переважно у контексті дослідження судової або судово-медичної експертизи. Зокрема зусилля вчених спрямовані на вдосконалення нормативних приписів і криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання, в процесі доказування в кримінальних справах, спеціальних знань [5, с. 1]. Поряд з цим, здійснюються спроби наукового осмислення способів розвитку організації судово-експертної діяльності [6, с. 445].

Водночас, обумовлені розвитком суспільних відносин сучасні тенденції застосування спеціальних знань, мають своїм наслідком появу нових видів експертиз, висновки яких хоча і можуть використовуватися у судовому засіданні, але які вже не є судовими експертизами за своєю суттю.

Наразі експертна діяльність вийшла за межі судової експертизи, як свого часу судова експертиза вийшла за межі криміналістики і набула ознак суспільно значущої діяльності з надання публічних послуг [7, с. 101].

Правовідносини, що виникають у процесі організації і здійснення експертної діяльності, регулюються не тільки кримінально-процесуальними нормами та відповідними положеннями Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р., [1] а й численними положеннями нормативно-правових актів, в яких закріплені норми різних галузей права.

Судово-експертна діяльність регламентується переважно нормами кримінально-, адміністративно-, господарсько- і цивільно-процесуальною законодавства. Відповідні положення містяться, зокрема, в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПК) [8], Кодексі адміністративного судочинства України (далі КАС) [9], Господарському процесуальному кодексі України (далі ГПК) [10], Цивільному процесуальному кодексі України (далі ЦПК) [11].

Так, в КПК визначені: правовий статус експерта (ст. 69 КПК), підстави проведення експертизи (ст. 242 КПК), порядок залучення експерта (ст. 245 КПК), допит експерта в суді для роз'яснення висновку (ст. 356 КПК).

КАС містить такі положення спрямовані на регламентацію діяльності експерта: правовий статус експерта (ст. 66 КАС), роз'яснення прав і обов'язків експерта (ст. 131 КАС), дослідження висновку експерта (ст. 148 КАС).

ГПК має положення, спрямоване на детальну регламентацію участі судового експерта в судовому процесі (ст. 31 ГПК).

В ЦПК визначені: поняття, права та обов'язки експерта (ст 53 ЦПК), порядок призначення експертизи (ст. 143 ЦПК), ухвала суду про призначення експертизи (ст. 144 ЦПК), обов'язкове призначення експертизи (ст. 145 ЦПК), дослідження висновку експерта (ст. 189 ЦПК).

Таким чином, в наведених нормах кримінального, адміністративного, господарського і цивільного процесуального законодавства визначаються поняття, права і обов'язки судового експерта, вказуються підстави і порядок проведення судової експертизи, зазначаються порядок дослідження висновку експерта.

Поряд з цим, норми матеріального права, спрямовані на регламентацію судово-експертної діяльності містяться, зокрема в положеннях Закону України «Про судову експертизу» [1] та в «Інструкції про проведення судово-медичної експертизи», затвердженій наказом Міністерства охорони здоров'я від 17.01.1995 р. [12].

Так, відповідно до положень ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами можуть бути особи, які мають, необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань, а в ст. 1 цього ж Закону судова експертиза визначена як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування суду.

В п. 1.2. Інструкції про проведення судово-медичної експертизи зазначено, що судово-медична експертиза здійснюється на принципах законності, об'єктивності, повноти дослідження та незалежності державними установами - бюро судово-медичних експертиз.

Таким чином, проведення судових експертиз регламентується численними нормами, закріпленими у нормативно-правових актах, що відносяться до процесуального і матеріального законодавства різних галузей права.

Разом з тим, вітчизняний законодавець, здійснює правове регулювання і інших судово-медичних та не судових експертиз. Такими не судовими експертизами, зокрема, є: наукова і науково-технічна експертиза, екологічна експертиза, експертиза цінності документів, громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади, державна експертиза землепорядної документації, державна експерти з енергозбереження.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 р. [13] наукова і науково-технічна експертиза - це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічної риння об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів.

В положеннях ст. 1 Закону України «Про екологічну експертизу» від 09.02.1995р., [14] екологічна експертиза визначена як вид науково-практичної діяльності уповноважених державних органів, еколога-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Екологічна експертиза в Україні здійснюється в формі державної, громадської та іншої екологічної експертизи.

Таким чином, на підставі аналізу відповідних положень наведених нормативно - правових актів і з метою вдосконалення правовою регулювання експертної діяльності видається доцільним запропонувати введення в науковий обіг поняття експертна діяльність і експертна послуга. Так, експертна діяльність являє собою діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на надання експертних послуг, а експертна послуга є заснована на спеціальних знаннях надання обґрунтованого висновку стосовно об'єкта експертизи.

На підставі дослідження відповідних положень нормативно-правових актів, спрямованих на правове регулювання організації і здійснення експертної діяльності, аналізу наведених поглядів стосовно місця і ролі судової експертизи видається можливим зробити такі висновки і пропозиції:

1. Обумовлені розвитком суспільних відносин сучасні тенденції застосування спеціальних знань, мають своїм наслідком появу нових видів експертиз, які вже не є судовими експертизами за своєю суттю.

2. Експертна діяльність вийшла за межі судової експертизи і правова регламентація експертної діяльності здійснюється за допомогою численних норм, закріпленими у нормативно-правових актах процесуального і матеріального законодавства різних галузей права.

3. Чинним законодавством України передбачена правова регламентація таких не судових вплив експертиз як: наукова і науково технічна експертиза, екологічна експертиза, експертиза цінності документів, громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади, державна експертиза землевпорядної документації, державна експертиза з енергозбереження.

Література

1. Про судову експертизу: Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994р.
2. Аверьянова Т.В. Субъекты экспертной деятельности / Т.В. Аверьянова // Вестник криминалистики. — Выпуск 2. — М.: Спарк, 2001.
3. Сухова Т.Є. Психологические аспекты интеграции знаний в судебной экспертизе. — Вып. 4, 2001.
4. Яковлев Я.М. Основы психологии судебно-экспертной деятельности / Я.М. Яковлев // Вопросы психологии и логики в судебно- экспертной деятельности : сб. науч. трудов. - М.: ВНИИСЗ, 1977. — Вып. 4.
5. Гончаренко В. Г Організаційні та правові проблеми судової експертизи в Україні / В. Г. Гончаренко //Часопис Академії адвокатури України. — 2011. — № 1.
6. Романко Л.М., Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні. Право та управління, 2012. — № 1.
7. Кліменко Н.І. Загальна теорія судової експертлогії, 2013. — Вип. № 2.
8. Кримінально процесуальний кодекс України, 2012 р.
9. Кодекс адміністративного судочинства України, 2005 р.
10. Господарсько процесуальний кодекс України, 1992 р.
11. Цивільно процесуальний кодекс України, 2004 р.
12. Інструкції про проведення судово-медичної експертизи, 1995 р.
13. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу», 1995 р.
14. Закон України «Про екологічну експертизу» 1995 р.

А.О. БОНДАРЕНКО,

студент Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІЗ НЕДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБАМИ БЕЗПЕКИ

Першочерговою проблемою приватного сектору національної економіки є те, що в даній сфері безпекотворення ще не навчилися відповідально підходити до вирішення проблем забезпечення безпеки своєї діяльності і ще не визрів постулат за яким необхідно було б обов'язкове використання у бізнесі власного висококваліфікованого менеджменту безпеки, здатного у ринкових умовах організувати захист інтересів на всьому організаційно-правовому полі [1, с. 17–18].

Створенням та управлінням системи правового забезпечення безпеки діяльності підприємницьких структур переважно займаються вузькі спеціалісти в тій або іншій сфері забезпечення безпеки. Систем підготовки кваліфікованих фахівців з організації безпеки підприємництва теж на сьогодні немає.

Фізична охорона переважає над іншими видами охоронних послуг, які надаються приватними охоронними службами, хоча вона не являється єдиною і найважливішою ланкою в системі забезпечення безпеки діяльності підприємницьких структур. Не налагоджене правове регулювання робочої взаємодії приватних і відомчих підрозділів безпеки з державними правоохоронними органами, в основному МВС і СБУ, особливо в сфері обміну інформацією [2, с. 172].

По-перше, система безпеки підприємницької діяльності не може бути шаблонною. Вона унікальна на кожному підприємстві, тому що залежить від рівня розвитку і структури виробничого потенціалу, ефективності його використання і спрямованості виробничої діяльності, кваліфікації кадрів, виробничої дисципліни, від стану навколишнього середовища, виробничих зв'язків підприємства, конкурентного середовища, ризикованості виробництва тощо.

По-друге, система безпеки підприємницької діяльності є самостійною, відособленою від аналогічних систем інших виробничих одиниць. Але її відособленість є відносною, тому що система безпеки підприємницької діяльності — це складний елемент безпеки вищого рівня: міста, регіону, країни.

По-третє, система безпеки підприємницької діяльності є комплексною. Вона покликана забезпечити безпеку економічну, науково-технічну, кадрову, інтелектуальну, екологічну, інформаційну, фізичну, техногенну, пожежну і т. ін. Тому до її складу повинні входити відповідні елементи, органи, сили і засоби.

Вважаємо, що наведені вище методологічні положення доцільно застосовувати у формуванні принципів та основних завдань адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання [3, с. 50–51].

На нашу думку визначення критеріїв класифікації принципів адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання доцільно проводити з урахуванням загальних, чи як ми назвали базових принципів, які є характерними для широкого кола суспільних відносин та спеціальних — характерних тільки для означеної сфери. Зважаючи на те, що до суб'єктів адмініст-

ративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання відноситься держава, ми виокремлюємо принципи державної політики в сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Можна виділити принципи, на яких повинна реалізовуватися державна політика сприяння забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання:

- баланс інтересів особистості, суспільства й держави в інформаційній сфері;
- дотримання Конституції України, законодавства України, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права;
- відкритість у реалізації функцій органів державної влади і громадських об'єднань;
- правова рівність всіх учасників процесу інформаційної взаємодії поза залежністю від їх політичного, соціального й економічного статусу, що ґрунтується на конституційному праві громадян на вільний збір, одержання, передачу, виробництво й поширення інформації будь-яким законним способом;
- пріоритет розвитку вітчизняних сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, виробництва технічних і програмних засобів, спрямованих на вдосконалювання національних телекомунікаційних мереж, їхнє підключення до глобальних інформаційних мереж з метою дотримання життєво важливих інтересів України.

Література

1. Добровольская Т. Н. Принципы деятельности советской прокуратуры / Т. Н. Добровольская // Проблемы организации и деятельности прокурорской системы в свете Закона о прокуратуре СССР. — М. : Всесоюзн. НИИ прокуратуры СССР, 1980. — С. 17–27.
2. Мичко М. І. Функції та організаційний устрій прокуратури / М. І. Мичко. — Донецьк : «Донеччина», 2011. — 272 с.
3. Меженцева В. Я. К вопросу о понимании принципов организации и деятельности советской прокуратуры / В. Я. Меженцева // Научн. инф. по вопросам борьбы с преступностью. — 1986. — № 96. — С. 48–51.
4. Пономаренко А. І. Система економічної безпеки фірми / А.І. Пономаренко // Шлях України до економічної безпеки : матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 квітня 2006 р.). — Харків, 2006. — 302 с.
5. Донець Л.І. Діагностика впливу державного регулювання на економічну безпеку підприємницької діяльності / Л.І. Донець // Вісник ДонНУЕТ. — Сер.: Торгівля і ринок. — 2013. — С. 134–138.

А.І. БОРДЮК,

завідувач сектору досліджень зброї відділу криміналістичних видів досліджень
Рівненського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

АКРЕДИТАЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ВИМОГ СТАНДАРТУ ISO 17025

Анотація. В статті висвітлюються питання акредитації криміналістичної лабораторії експертної установи у відповідності до вимог стандарту ISO 17025. Детально описуються всі необхідні документи і процедури, для криміналістичної лабораторії їх 24.

Міжнародною організацією ILAC (International Laboratory Accreditation Cooperation / Міжнародна організація по акредитації лабораторій) було прийнято ILAC G 19:2014 «Модулі в судово-експертній діяльності» [1] по акредитації судово-експертних лабораторій. Даний документ визначає мету всієї судово-експертної діяльності та послідовність дій, починаючи з моменту надходження повідомлення в експертний підрозділ інформації про злочин і закінчуючи складанням висновку експерта. В якості основного стандарту, вимогам якого повинні відповідати усі лабораторії, був вибраний ISO 17025 [2] «Загальні вимоги до компетентності випробувальних і калібрувальних лабораторій», а тому проходження акредитації на відповідність стандарту набуває все більш вагомego значення в експертних колах. У багатьох країнах криміналістичні лабораторії та судові експертні установи вже пройшли акредитацію або, готуються до неї за рекомендацією професійних асоціацій, наприклад, ENFSI. Проблеми акредитації обговорюються на семінарах та конференціях.

Відповідно до вимог стандарту ISO 17025 були підготовані два пакети документів: загальні для всього криміналістичного управління — «Настанова з якості», і набір стандартних посібників для самої Лабораторії. «Настанова з якості» містить нормативні документи загальні для всієї експертної установи. Вони регламентують всі напрямки по управлінню експертною установою, такі як організація діяльності, система управління, керування документацією, аналіз запитів, пропозицій на підряд та контрактів, укладання субпідрядних угод, придбання ресурсів та послуг, обслуговування замовників, скарги, керування невідповідною роботою, удосконалення, коригувальні дії, запобіжні дії, керування реєструванням даних, внутрішні аудити, аналіз керівництвом, персонал, приміщення та умови довкілля, методи, валідація та невизначеність, устаткування, простежуваність вимірювань, відбирання зразків, об'єкти, якість результатів, звітування про результати.

З 14.03.2012 Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (ДНДЕКЦ) МВС України акредитовано за міжнародним стандартом ISO/IEC 17025 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій» у галузі проведення балістичних та трасологічних досліджень; досліджень холодної зброї і конструктивно схожих з нею виробів; піротехнічних виробів; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; комп'ютерно-технічних та молекулярно-генетичних досліджень [4].

З 2002 року ДНДЕКЦ є членом Європейської мережі судово-експертних установ (ЄМСЕУ), яка була утворена в 1993 році. Сьогодні до мережі входять 64 установи з 36 країн Європи. Відповідно до Статуту ЄМСЕУ її членами можуть бути виключно акредитовані лабораторії.

У рамках співробітництва з ЄМСЕУ ДНДЕКЦ отримало допомогу в упровадженні системи управління якістю в галузі трасології та дослідження наркотичних засобів від Криміналістичної лабораторії Швеції (SKL).

Але міжнародне співробітництво Експертної служби МВС не обмежується лише територією Європи. Так, з 2007 року ДНДЕКЦ брало активну участь в діяльності Міжнародної програми підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування (ICITAP) Департаменту Юстиції США, яка реалізується в рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Урядами Сполучених Штатів Америки та України.

За сприяння американської Сторони 16-20 серпня 2010 року було проведено акредитаційний аудит ДНДЕКЦ Національним агентством із акредитації України спільно з технічними експертами Криміналістичного центру Департаменту поліції при МВС Литви, за результатами якого ДНДЕКЦ згодом було видано атестат акредитації.

Після отримання акредитації ДНДЕКЦ МВС України діяльність Міжнародної програми підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування (ICITAP) Департаменту Юстиції США пов'язана з наданням допомоги в акредитації регіональним підрозділам Експертної служби.

Отже, обраний Експертною службою МВС України шлях на акредитацію відображає сучасні світові тенденції розвитку експертних установ і дозволяє надати нашим замовникам ще більшої впевненості в об'єктивності, всебічності та повноті експертних висновків.

Набір стандартних посібників регламентує всю професійну діяльність експертної лабораторії. На практиці складно проходити акредитацію одночасно по всіх видах експертиз, виконуваних лабораторією, можна готувати документи поступово для кожного виду експертизи, окремого дослідження. Для лабораторій, які виконують різні види експертиз, спрощеним варіантом є акредитації по одному або декількох видах з подальшою підготовкою до акредитації для інших видів експертиз. Такий підхід дозволяє поетапно будувати роботу відповідно до нових методик, системи стандартів, враховуючи помилки і недоробки, виявлені на попередніх етапах.

За вимогами стандарту ISO 17025 керівництво з якості розробляється у відповідності до визнаних наукових методик [2].

При необхідності в керівництво включають методи валідації та верифікації для етапів проведення експертизи.

Для регламентації роботи всієї лабораторії було написано 24 Стандартних операційних процедури.

Організація діяльності: процедура розроблена з метою висвітлення організації діяльності, зокрема організаційної структури експертного підрозділу.

Система управління: процедура розроблена з метою детальної інтерпретації цілей та завдань системи управління, відповідальності, повноважень і взаємодії персоналу в рамках функціонування системи управління експертного підрозділу.

Керування документацією: процедура розроблена з метою встановлення єдиних вимог до розробки, введення в дію, реєстрації, скасування документів СУ в експертній установі, а також унесення змін та доповнень до них.

Аналіз запитів, пропозицій на підряд та контрактів: процедура встановлює порядок, відповідальність та повноваження працівників експертної установи щодо аналізу запитів (постанов про призначення або заяв на проведення досліджень/випробувань), пропозицій на підряд та укладання договорів із замовниками.

Укладання субпідрядних угод: у відповідності до Кримінального процесуального кодексу України експертна установа не може укласти субпідрядні угоди на проведення судових експертиз або досліджень.

Придбання ресурсів та послуг: процедура встановлює вимоги, виконання яких має забезпечити правильність ідентифікації, маркування та зберігання витратних матеріалів і устаткування, якість яких може вплинути на результати випробувань.

Обслуговування замовників: процедура встановлює вимоги щодо забезпечення якісного обслуговування замовників, задоволення їхніх потреб, удосконалення Системи Управління (далі СУ) експертного підрозділу щодо обслуговування замовників на основі аналізу результатів роботи з ними.

Скарги: процедура встановлює вимоги до прийняття, розгляду, вирішення та надання відповіді замовникам та працівникам експертної установи щодо поданих ними скарг.

Керування невідповідною роботою: процедуру застосовують у разі, коли будь-який аспект досліджень (випробувань) або результати діяльності підрозділу не відповідають власним процедурам установи або узгодженим із замовником вимогам.

Удосконалення: процедуру розроблено та впроваджено з метою забезпечення плановірності проведення заходів усіма працівниками щодо поліпшення результативності системи управління установою.

Коригувальні дії: процедура встановлює вимоги до процесів розробки, виконання та контролю коригувальних дій.

Запобіжні дії: процедура встановлює вимоги до процесів розробки, виконання та контролю запобіжних дій установи.

Керування реєструванням даних: процедура розроблена з метою встановлення єдиних вимог та правил діяльності підрозділів та працівників НДЕКЦ при проведенні досліджень та випробувань, які призначені забезпечувати умови конфіденційності та збереження професійної таємниці.

Внутрішні аудити: процедура встановлює порядок планування, проведення та аналізу результатів внутрішніх аудитів елементів СУ експертної установи, а також регламентує надання повноважень та розподіл відповідальності персоналу експертної установи стосовно його участі у внутрішніх аудитах.

Аналіз керівництвом: процедура встановлює порядок виявлення необхідності та планування аналізу керівництвом функціонування СУ експертної установи, визначення напрямів та обсягів аналізу, вибору методів аналізу, підведення його підсумків і виявлення необхідності уведення коригувальних дій.

Персонал: процедура встановлює порядок виявлення потреби в персоналі визначеної кваліфікації, його навчання, підготовки, перепідготовки, присвоєння та підвищення кваліфікації, умови допуску персоналу до проведення вимірювань.

Приміщення та умови довкілля: процедура встановлює відповідальність та повноваження працівників експертної установи з контролю і управління станом приміщень та довкілля.

Методи, валідація та невизначеність: процедура розроблена з метою забезпечення виконання обов'язків та повноважень персоналу експертної установи щодо керування та захисту даних під час їхнього збирання, обробки, реєстрації, звітування, зберігання або пошуку.

Устаткування: процедура розроблена з метою забезпечення виконання обов'язків та повноважень персоналу експертної установи щодо контролю наявності, безпечного поводження, транспортування, зберігання, використання та планового обслуговування устаткування та програмного забезпечення з метою забезпечення їхнього належного функціонування.

Простежуваність вимірювань: процедура встановлює механізм реалізації простежуваності вимірювань у експертній установі.

Відбирання зразків: встановлює загальний механізм відбирання зразків (проб) для проведення досліджень (випробувань) у експертній установі.

Об'єкти: процедура встановлює порядок, відповідальність та повноваження працівників НДЕКЦ щодо поводження (транспортування, одержання, захисту, зберігання, підтримання належних умов, видачі (повернення замовникові) з об'єктами досліджень (випробуваними виробами).

Якість результатів: процедура розроблена з метою забезпечення належної перевірки (оцінювання) наочності та ефективності свідчень працівників експертної установи у суді.

Звітування про результати: процедура розроблена з метою забезпечення виконання обов'язків та повноважень персоналу експертної установи щодо складання висновків за результатами експертиз/досліджень (протоколів випробувань).

Результатом виконання вищезазначених операційних процедур є чітка і прозора система управління. Вся документація і методики систематизовані, що полегшує їх використання в роботі при написанні експертиз.

Періодичні зовнішні перевірки дозволяють виявляти недоліки в організації та методичному забезпеченні проведення експертиз, а система, прийнята в «Настанові з якості» дозволить, з метою зниження ймовірності повторного виникнення недоліків, вносити відповідні корективи і виправлення.

Ухвалення державних стандартів України національної системи сертифікації УкрСепро послужило основою для початку роботи по акредитації лабораторій в Експертній Службі МВС України та обласних НДЕКЦ.

А участь представників Експертної служби МВС України в засіданнях круглого столу по акредитації спільно з представниками зарубіжних країн дозволяє провести обмін інформацією і напрацюваннями, що є корисним для обох сторін.

Обраний Експертною службою МВС України шлях на акредитацію відображає сучасні світові тенденції розвитку експертних установ і дозволяє надати нашим замовникам ще більшої впевненості в об'єктивності, всебічності та повноті експертних висновків.

Література

1. <http://xn--h1ahbi.com.ua/info/112-ilac-international-laboratory-accreditation-cooperation-mezhdunarodnaya-organizaciya-po-akkreditacii-laboratoriy-ilak.html>
2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/ILAC>
3. <http://www.slideshare.net/sakuzmin/g19-2014>
4. ДСТУ ISO / IEC 17025-2006. Загальні вимоги до компетенції випробувальних та калібрувальних лабораторій.
5. <http://dndek.mvs.gov.ua/?p=648>

А.В. ВАТРАЛЬ,

кандидат юридичних наук, докторант Національної академії Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАННЯ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Теорія оперативно-розшукової діяльності є наукою, що пізнає сутність і особливості здійснення даної діяльності. В основі самої ОРД як різновиді соціально корисної практики, лежить пізнання фактів об'єктивної дійсності. Дослідженню різноманітних аспектів пізнання в оперативно-розшуковій діяльності приділили свою увагу багато відомих науковців, зокрема, Ю.П. Боруленков, К.К. Горяїнов, Ю.М. Грошев, В.С. Зеленецький, І.О. Климов, В.А. Колесник, М.А. Погорецький, М.В. Салтевський, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило, В.А. Яценко та інші. У роботах названих авторів досить ґрунтовно досліджувалась проблематика співвідношення пізнання в оперативно-розшуковій діяльності, криміналістиці та кримінальному процесі. На сьогодні, пізнання в ОРД продовжує привертати увагу багатьох дослідників, що вказує на його значущість як для теорії так і для правоохоронної практики.

Пізнання як філософська категорія - це отримання результатів істинного уявлення про що-небудь, отримання певних знань як продукту суспільно-трудової і розумової діяльності людей, що є ідеальним відтворенням закономірних зв'язків практичного перетворення об'єктивного світу. Пізнання — складний і діалектично-суперечливий процес, пов'язаний з активною діяльністю людини,

спрямований на отримання істинного уявлення про що-небудь, набуття знань про події, процеси та явища об'єктивного світу [1, с. 378].

З точки зору лінгвістики термін «пізнання» означає: придбання знання, досягнення закономірностей об'єктивного світу; сукупність знань в якій-небудь області. Суперечливість і неоднозначність лінгвістичного тлумачення терміну пізнання, що означає, з одного боку, «процес», а з іншого — «результат» діяльності, зумовлює відсутність єдності як в правозастосовній практиці, так і серед вчених у розумінні його сутності і застосування.

Так, наприклад, Ю.П. Боруленков розглядає пізнання як обумовлений (насамперед суспільно-історичною практикою) процес придбання і розвитку знання, його постійного поглиблення, розширення, вдосконалення і відтворення. Взаємодію об'єкта і суб'єкта, результатом якої є нове знання про світ [2, с. 57].

Пізнання здійснюється в різних формах практики, потреби якої визначають напрям і зміст пізнавальної діяльності. П.В. Алексєєв і А.В. Панін вказують, що практика є основою розвитку пізнання людини, його рушійною силою. Практика і пізнання тісно пов'язані одне з одним: практика має пізнавальну сторону, пізнання — практичну [3, с. 74]. Однією з форм практики є оперативно-розшукова діяльність, процес пізнання якої складає її основу. Пізнавальна діяльність - важлива складова частина ОРД. Вона має свої особливості, що визначаються характером її об'єкта і специфічних засобів та методів, що застосовуються з метою його пізнання.

Пізнання являє собою складний процес руху від незнання до знання, від ймовірного до достовірного, де кожен крок підпорядкований думці, а сама думка народжується з дії і об'єктивується за її допомогою [2, с. 68]. Виходячи з того, що пізнання можна уявити як процес придбання людиною нового знання про події та явища, речі реального світу, основними категоріями пізнання є суб'єкт і об'єкт. Суб'єкт пізнання - носій діяльності, свідомості і пізнання, а об'єкт пізнання - те, на що спрямована пізнавальна і практична діяльність суб'єкта. В ході здійснення пізнання суб'єкт отримує знання про об'єкт.

Так, суб'єктом пізнання в оперативно-розшуковій діяльності є співробітники правоохоронних органів як носії визначених суспільних відносин. Їх світогляд, знання і досвід, здобуті із об'єктивної дійсності, являють собою важливий фактор пізнання, здійснюють великий вплив на характер відображення дійсності, на оцінку тих чи інших подій чи явищ, на з'ясування тенденцій їх розвитку. Об'єктом пізнання є фактичні обставини скоєння протиправних дій, пізнання яких зумовлює усебічне, повне, законне та обґрунтоване вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Розглянемо, яким чином пізнавальна активність трансформується у вид оперативно-розшукової діяльності. Кожному виду людської діяльності відповідає своя мета. Як відомо, основною метою ОРД є припинення правопорушень. Щоб досягти цієї мети, оперативно-розшукові підрозділи, використовуючи відповідні сили, засоби, форми і методи повинні таким чином вплинути на соціальних об'єктів, які займаються протиправною діяльністю або створюють для неї передумови, щоб зробити таку діяльність неможливою або неефективною. Відповідно, в

процесі добування оперативно вагомої інформації про ознаки злочину уповноваженим суб'єктом здійснюється пізнання фактичних обставин скоєння протиправних дій.

І.О. Климов слушно підкреслює, що пізнання оперативним працівником фактичних обставин підготовки, здійснення і приховування слідів злочину являє собою процес встановлення істини. Оперативний працівник у результаті оперативно-розшукових заходів набуває певні знання про ознаки злочину, в тому числі про спосіб, мотиви і цілі його вчинення, а також причетних до нього осіб [4, с. 36].

Процес встановлення істини полягає в складному поєднанні факторів ймовірності і достовірності. Ймовірність становить собою лише один з етапів складного процесу пізнання, кінцевим результатом якого завжди повинна бути достовірність. Ймовірність і достовірність як поняття, якими користуються в пізнавальній діяльності, мають гносеологічний, логічний та інформаційний аспект. В гносеологічному розумінні достовірність - це доведена і належним чином обґрунтована істина. Встановлені факти й обставини є істинними тому, що вони належним чином обґрунтовані, доведені. Істинність знання є ствердженням, а не припущенням. Ймовірність, на відміну від істинності, є кількісною характеристикою можливого існування певного факту чи явища.

Варто погодитись з думкою В.А. Колесника, який вважає, що ймовірні знання є недоведеними і тому їх не можна використовувати як докази у кримінальній справі. Разом з тим, вони можуть слугувати інформаційною базою для визначення напрямів розслідування, обрання тактики слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Достовірними є лише обґрунтовані істинні знання [5, с. 4]. Отже, метою пізнання в оперативно-розшуковій діяльності як поступального і багатоетапного процесу пошуку істини є перехід від ймовірнісних знань до встановлення знань достовірних.

Для пізнання в оперативно-розшуковій діяльності прийнятні основні принципи, закони, категорії філософії, її діалектичний метод пізнання відповідних соціальних явищ. Як і в будь-якому процесі пізнання, в оперативно-розшуковій діяльності має місце раціональне і чуттєве пізнання, яке здійснюється суб'єктами цієї діяльності. На відміну від слідчого, прокурора і судді, яким не доступні обставини події, що відбувалася в минулому, оперативний співробітник безпосередньо через свої органи відчуття або опосередковано, наприклад через осіб, які залучаються до ОРД на конфіденційній основі, може сприймати факти, явища, дії, що мають відношення до злочину на самих ранніх етапах, бути його очевидцем. Таке сприйняття може бути здійснено вже в момент виникнення наміру протиправної діяльності.

Результатом оперативно-розшукового пізнання як активної діяльності, зазвичай, є отримана інформація, що може істотно впливати на тактику і методику розслідування злочину. Така інформація, у відповідності до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», може бути приводами і підставами для порушення кримінального провадження, пред'являтися слідчому, прокурору, слід-

чому судді або суду, у провадженні якого знаходиться справа, а також використовуватися в процесі доказування.

Таки чином, пізнання, отримане в ході оперативно-розшукової діяльності має свої особливості, які відрізняють його від інших видів пізнання. Почавши з незнання, правоохоронні органи у процесі оперативної роботи, використовуючи спеціальні методи пізнання приходять до ймовірного знання. Виникнення цього знання означає виявлення ознак можливого правопорушення або отримання інформації стосовно винної особи в ймовірній формі, що в кінцевому результаті може призвести до попередження чи розкриття злочину.

На думку деяких науковців, оперативно-розшукове пізнання може стати поштовхом для розвитку пізнання процесуального і криміналістичного, вказує на шляхи й можливості цих видів пізнання, сприяє їх здійсненню і має важливе значення для доказування у справі [5, с. 6].

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що пізнання в оперативно-розшуковій діяльності є самостійним видом юридичного пізнання, під час якого уповноважені суб'єкти отримують достовірне знання про обставини, пов'язані з правопорушенням, шляхом використання сил, засобів, форм і методів оперативно-розшукової діяльності з метою встановлення істини у справі.

Література

1. Філософія: Підручник / За заг. ред. М.І. Горпача, В.Г. Кременя, В.К. Рибалка. — Х.: Консул, 2001. — 505 с.
2. Боруленков Ю.П. Юридическое познание в процессуальной, оперативно-розыскной и частной детективной деятельности: Монография / Ю.П. Боруленков. — Владимир: ВГГУ, 2009. — 552 с.
3. Алексеев П.В. Теория познания и диалектика: учеб.пособие для вузов / П.В. Алексеев, А.В. Панин. — М.: Высш. шк., 1991. — 383 с.
4. Климов И.А. Оперативно-розыскная деятельность как процесс познания: Монография / И.А. Климов. — М.: ЮИ МВД РФ, 1994. — 152 с.
5. Колесник В.А. Співвідношення пізнання і доказування в кримінальному процесі й в оперативній діяльності / В.А. Колесник // Часопис Академії адвокатури України. — 2011. — №2. — С. 1—6.

П.М. ПЕЧОРІН,

старший судовий експерт сектору досліджень зброї відділу криміналістичних видів досліджень
Рівненського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ВИМОГИ ДО МИСЛИВСЬКОЇ ЗБРОЇ

Анотація. В статті висвітлюється питання основних вимог до мисливської та спортивної зброї, які встановлюються чинним законодавством, методичними рекомендаціями.

Наступає час коли власник мисливської зброї хоче провести апгрейд своєї рушниці, гвинтівки чи карабіну. І тут сучасні виробники надають велику кількість різноманітних аксесуарів — складні приклади, пістолетні руків'я, магазини різної ємкості і тд. При внесенні змін власники мисливської зброї повинні знати, що згідно п. 8.8. Інструкції «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не- смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», затвердженої наказом МВС України від 21.08.1998 р. № 622, мисливська вогнепальна зброя вогнепальна зброя, призначена для ураження тварин і птахів під час полювання.

До мисливської вогнепальної зброї належать: мисливські гвинтівки, карабіни та штуцери, гладкоствольні рушниці, гладкоствольні рушниці із свердловиною "парадокс" з нарізами 100-140 мм на початку або в кінці ствола, мисливські рушниці зі свердловиною "сюпра", комбіновані рушниці, що мають поряд з гладкими і нарізні стволи.

Спортивна зброя — вогнепальна, пневматична або холодна зброя, призначена для ураження цілей під час спортивних тренувань і змагань, що відповідає правилам спортивних змагань з видів спорту, визнаних в Україні, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, з урахуванням пропозицій відповідних всеукраїнських спортивних федерацій та правил спортивних змагань відповідної міжнародної спортивної федерації.

Крім Інструкції в Україні діє стандарт Міністерства внутрішніх справ України ГСТУ 78-41-002-97 "Зброя спортивна та мисливська. Вимоги безпеки. Методи випробувань на безпеку", затвердженого наказом МВС України 20 серпня 1997 року № 557, який є обов'язковим для підприємств, які діють на території України, а також для громадян — суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності.

Рушниця — гладкоствольна або комбінована стрілецька зброя, яку конструктивно призначено для утримання та управління під час стрільби двома руками з утиком прикладу у плече, класичної компоновки. Класична компоновка передумовлює наявність ложі класичного типу. Компоновка типу "булбап" виключається [3].

Так мисливська, спортивна зброя та зброя, яку виготовлено шляхом переробки із зброї військового призначення повинна забезпечувати:

- безвідмовне функціонування затвору та замикального механізму;
- безвідмовну роботу замикального та викидального механізмів самозарядної зброї;
- безвідмовне вмикання запобіжника;
- безвідмовну роботу механізму барабана револьвера;
- неможливість пострілу від інерційного наколу (для самозарядної зброї);
- неможливість випадкового пострілу через зрив курків із шептал під час перезарядження, зачинення каналу ствола, зведення шнелера та постановки на запобіжник;
- неможливість заклинювання деталей ударно-спускового механізму та затвора, коли запобіжник включений;
- неможливість проведення більше одного пострілу при одноразовому натисканні на спусковий гачок;
- неможливість стрільби зі складеним або неповністю зафіксованим у розкладеному вигляді прикладом (у т.ч. і з використанням допоміжних пристосувань) без унесення незворотних змін у конструкцію зброї.

Наявна обмежуюча планка в мисливських карабінах виготовлених на базі «АК»

Для довгоствольної нарізної мисливської та спортивної зброї допускається можливість стрільби зі складеним або неповністю зафіксованим у розкладеному вигляді прикладом, якщо при цьому загальна довжина такої зброї зі складеним прикладом та зі знятими від'ємними дульними насадками (подовжувачі, дульні гальма, полум'єгасники, зменшувачі звуку пострілу) перевищує 800 мм.

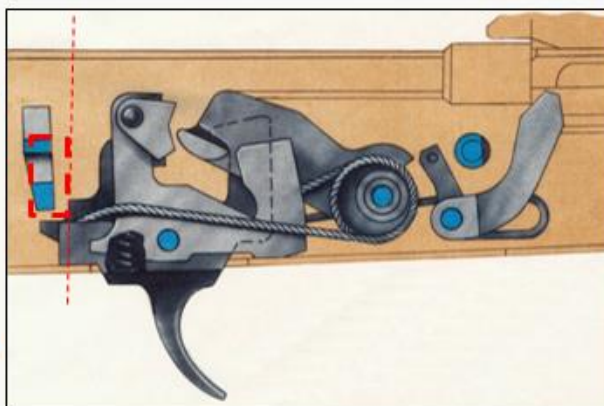
Hatsan Escort Aimguard кал. 12/7

Конструкції зброї, яка виготовлена шляхом перероблення зі зброї військового призначення, додатково повинна забезпечувати:

- відсутність можливості заміни ствола, ствольної коробки та магазину мисливської (спортивної) зброї аналогічними деталями зброї військового призначення без унесення видимих неозброєним оком незворотних змін у її конструкцію;
- відсутність можливості використання ствола, ствольної коробки та магазину мисливської (спортивної) зброї для комплектування бойової зброї без унесення видимих неозброєним оком незворотних змін у конструкцію цих частин;
- відсутність можливості автоматичної стрільби;

Повинен бути вкорочений хвостовик шептала одиночного вогню або наявний виріз в перевіднику вогню в мисливських карабінах виготовлених на базі «АК»

— відсутність можливості відновлення автоматичної стрільби за допомогою універсального інструменту загального вжитку (молоток, плоскогубці, викрутки та виколотки, пінцет, ручний дріль тощо);

— відсутність кріплення для штик-ножа (штика);

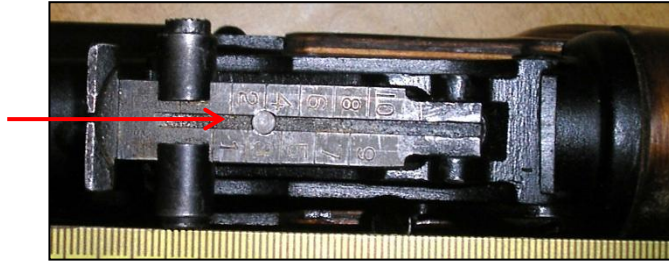
Бойовий самозарядний карабін Симонова «СКС» з прикріпленим штик-ножем

Відсутні деталі кріплення штик-ножа у мисливського самозарядного карабіна Симонова «СКС».

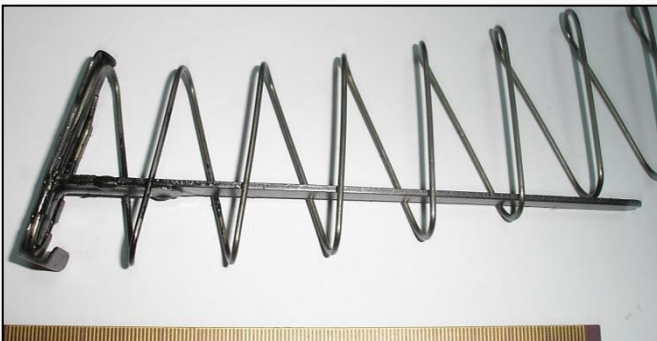
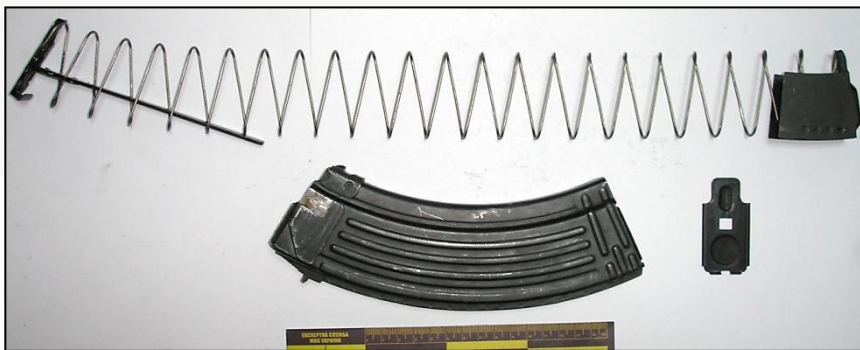
Кріплення штик-ножа у мисливського самозарядного карабіна Симонова «СКС».

— обмеження дальності стрільби на відкритих прицільних механізмах до 300 м.

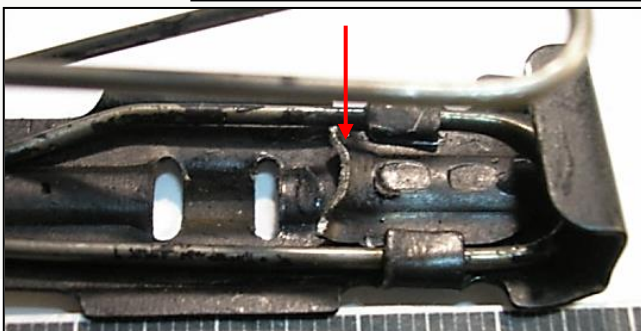
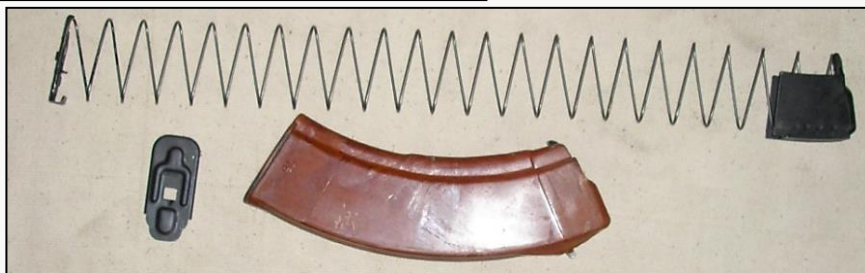

Конструкція магазину повинна мати невід'ємний обмежувач кількості патронів, а саме:

- для нарізної зброї (окрім спортивної): до 10 патронів ;
- для гладкоствольної зброї: до 4 патронів.

Магазин на 10 патронів з планкою, яка обмежує кількість вміщених патронів калібру 7,62x39 мм до 10шт

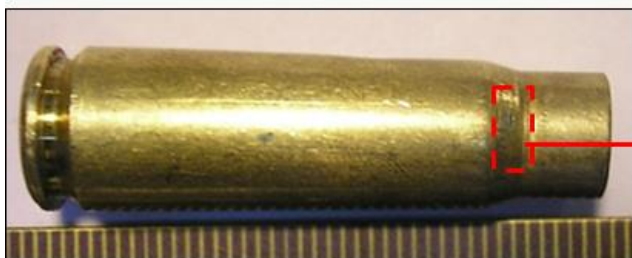
Магазин на 30 патронів із відламаною планкою, яка обмежує кількість вміщених патронів калібру 7,62x39 мм до 10шт

Магазин на 30 патронів від бойового автомата Калашникова «АК-74» калібру 5,45мм

Зброя, яка виготовлена шляхом перероблення зі зброї військового призначення, повинна залишати на стріляних із неї кулях та гільзах сліди, придатні для визначення її моделі та виробника (криміналістичні мітки).

Сліди, котрі залишаються на кулях та гільзах під час пострілу з мисливської (спортивної) зброї, повинні відрізнятися від слідів аналогічної зброї військового призначення, з якої вони виготовлені [4,5,6].

Належність до мисливської (спортивної) зброї визначається за наявністю у досліджуваного екземпляру сукупності двох криміналістичних ознак:

- **призначеності** — для ураження цілі під час промислового чи спортивного полювання або спортивних змагань;
- **придатності** — для ураження цілі, яка забезпечується конструкцією та властивостями зброї.

Відповідно, у виробів, які конструктивно схожі з мисливською (спортивною) вогнепальною зброєю, але не є нею, вищевказані ознаки повинні бути повністю або частково відсутні.

Під час аналізу виявлених криміналістичних ознак треба брати до уваги те, що необхідною сукупністю для визнання належності досліджуваного екземпляру до гладкоствольної вогнепальної мисливської (спортивної) зброї — мисливських (спортивних) рушниць є:

- основне призначення;
- придатність до проведення пострілів;
- довжина ствола, довжина патронника;
- наявність прикладу (якщо приклад складаний — неможливість проведення пострілу в складеному стані);
- наявність прицільних пристроїв;
- відповідність балістичних характеристик нормативно встановленим (купчастість та точність бою не гірше регламентованих ГОСТ 18406-79).

Якщо досліджуваний екземпляр замість прикладу обладнано пістолетним руків'ям, то завдяки цьому вона набуває якостей багатоцільової вогнепальної бойової зброї і до категорії мисливських (спортивних) гладкоствольних рушниць не відноситься [3].

Багатоцільова вогнепальна зброя призначена для використання за кількома цільовими призначеннями: для полювання та самооборони, для спорту та самооборони, для полювання та спорту тощо [2].

Балістичні характеристики встановлюються за оцінкою купчастості бою на дальності 35м., та точності бою (відхилення центру осипу шроту від точки прицілювання) на дальності 35м (Дальність — відстань від точки вильоту снаряду до мішені).

Визначення купчастості та точності бою досліджуваного екземпляру.

Здійснюється не менше 2-х пострілів з кожного ствола досліджуваного екземпляру з відстані 35м., штатними шротовими набоями, виробленими в Україні згідно з “Технічними умовами”, які відповідають вимогам ГОСТу 23569-79Е, діючому на території України, узгоджені з ДІУЦ “Спецтехніка” і зареєстровані в органах Держстандарту України, заводського спорядження шротом №7 (діаметром 2,5мм.) у центр паперової мішені діаметром 750мм.

Порівняння одержаної точності бою досліджуваного екземпляру з нормативною. Для мисливських рушниць ГОСТ 18406-79 встановлює максимальне відхилення центру осипу шроту від точки прицілювання на відстані 35 метрів: наверх — 150мм., униз — 50мм., направо — 75мм., наліво — 75мм. Якщо середнє відхилення центру осипу шроту від точки прицілювання досліджуваного екземпляру є більшим, ніж нормативно встановлене, це вказує на невідповідність балістичних характерис-

тик досліджуваного екземпляру балістичним характеристикам, притаманним мисливським (спортивним) рушницям [3]

Конструкції зброї, яка виготовлена шляхом перероблення зі зброї військового призначення, додатково повинна забезпечувати:

- відсутність можливості заміни ствола, ствольної коробки та магазину мисливської (спортивної) зброї аналогічними деталями зброї військового призначення без унесення видимих неозброєним оком незворотних змін у її конструкцію;
- відсутність можливості використання ствола, ствольної коробки та магазину мисливської (спортивної) зброї для комплектування бойової зброї без унесення видимих неозброєним оком незворотних змін у конструкцію цих частин;

Наявність сукупності необхідних визначальних ознак гладкоствольної мисливської (спортивної) рушниці є підставою для віднесення досліджуваного екземпляру до певного виду мисливської гладкоствольної зброї.

Відсутність сукупності необхідних визначальних ознак гладкоствольної мисливської (спортивної) рушниці є підставою для віднесення досліджуваного екземпляру до певного виду бойової чи іншої вогнепальної зброї, або до виробів, які конструктивно схожі з ними [3]

Особи, які своїми змінами «створили» вогнепальну зброю із змінами в конструкції зброї, що порушують вище вказані вимоги, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України за ст. 263 КК України Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами - носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу - караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Література

1. Кримінальний кодекс України із змінами та доповненнями станом на 16.01.2017. — К.: Право, 2017. — 268 с.
2. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) /ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.]. — К., 2012.
3. Методика встановлення належності виробів до категорії мисливських (спортивних) гладкоствольних рушниць. Затверджена рішенням засідання секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики. Протокол від 17 листопада 1999 року.
4. ГСТУ 78-41-002-97 "Зброя спортивна та мисливська. Вимоги безпеки. Методи випробувань на безпеку", затвердженого наказом МВС України 20 серпня 1997 року, № 557.
5. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджена наказом МВС України від 21.08.1998, № 622.
6. Методичні рекомендації криміналістичні мітки на мисливській зброї, виготовленій шляхом перероблення автоматів Калашникова. Експертна служба МВС України. Київ, 2010.

В.О. СИРОВАТКА,

студент Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Економічна система будь-якого суспільства, як матеріальна база національної безпеки, складається із сотень тисяч і навіть мільйонів господарюючих суб'єктів. І успішне та ефективне вирішення державою економічних завдань багато в чому залежить від результативності діяльності її підприємств. У тому випадку, коли в економіки є потужна виробнича база і вона спирається на потужні виробничі одиниці, то й економічні потреби суспільства цілком забезпечуватимуться. Тому видається цілком обґрунтованим дослідження проблем фінансово-господарської діяльності підприємства щодо позиції його безпеки творчої парадигми. Перехід до ринкової економіки, поява значної кількості підприємств різноманітних організаційно-правових форм, що базуються на різних формах власності, поява різних способів конкурентної боротьби, недосконалість законодавчої бази, слабкість державних структур, покликаних створити нормальні умови для розвитку бізнесу, криміналізація господарського життя і багато інших причин постають перед господарюючими суб'єктами в умовах, коли вони вимушені значну увагу приділяти питанням власної безпеки [1, с. 528].

Головна причина введення поняття «безпека діяльності суб'єктів господарювання» в науковий обіг полягає в тому, що його використання надає досліджуваним проблемі відтінок пріоритетності. Але більший інтерес представляє дослідження проблем формування комплексної системи адміністративно-правового забезпечення безпеки підприємства, спрямованої на відвертання, послаблення існуючих небезпек і загроз, захист підприємства від різних негативних дій в умовах конкуренції та господарського ризику.

На сучасному етапі безпеку як явище і як поняття можна розглядати у різних аспектах. Причому необхідно враховувати той факт, що безпека, будучи системним об'єктом, має досліджуватись лише за допомогою системної методології, котра у свою чергу ґрунтується на системному мисленні. При чому, системна методологія має ґрунтуватися на практичній площині, тобто на тих реаліях, викликах і загрозах, які існують на даний момент [2].

Виходячи із цього, відмітимо, що економіка України протягом останнього десятиліття проходить вкрай неоднозначний та складний за соціально-економічними наслідками період трансформації. У цих умовах на перший план висувається питання не конкурентоспроможності підприємств, а їх безпеки, що є дещо ширшим поняттям, оскільки безпека є універсальною категорією, що відображає захищеність суб'єкта економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожною людиною. Окрім цього, безпека діяльності на рівні окремого суб'єкта господарювання відображає рівень захищеності господарської діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спромож-

ність швидко усувати загрози життєдіяльності підприємства або пристосуватися до наявних умов, що не позначаються негативно на його діяльності. Спираючись на такі міркування ми й розглядаємо безпеку діяльності суб'єктів господарювання як *специфічний об'єкт правового забезпечення* [3].

На сьогоднішній день проблема безпеки діяльності суб'єктів господарювання як специфічного об'єкту адміністративно - правового забезпечення є визначальною в контексті існування і розвитку в Україні ринкових відносин, що актуалізує потребу відповідних наукових досліджень і нових міждисциплінарних напрямів. Актуальність проблематики обумовлена низкою причин:

1) поняття «безпеки» є універсальним ключовим зв'язуючим елементом у системі взаємовідносин категорій „економіка і безпека”. Як свідчить розвиток соціально-економічної думки, проблема безпеки ще у давнину сприймалась як важлива у будь-якій соціальній структурі, тому нею займалися багато філософів, економістів і політиків (Демокріт, Аристотель, Платон). Основу сучасних поглядів на безпеку суспільства у XX і XXI ст. сформували праці В. Парето та А. Богданова;

2) усі сфери життєдіяльності людини можна охарактеризувати певними індикаторами, що вказують на можливі небезпеки, які необхідно враховувати при визначенні та реалізації цілей висунутих суспільством, корпораціями та особистістю; внаслідок зростання багатоваріантності та альтернативності місії (бачення) та способів реалізації цілей актуалізується значення категорії «безпека». Тобто, не можна надавати перевагу можливим варіантам розвитку радикальних соціально-економічних реформ (бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної, зовнішньоторговельної тощо політики) без оцінки їхніх соціально-економічних наслідків у вигляді критеріїв та індикаторів безпеки; [4].

3) на сьогодні система ключових понять господарської діяльності базується на провідному значенні безпеки (а не лише у філософських, економічних, соціологічних та політичних аспектах) і особливо чітко проявляється в інформаційних війнах, кризах, рейдерських актах, техногенних катастрофах. Засоби масової інформації сповнені прикладами, які засвідчують, що навіть розвинута економіка з потужним силовим блоком та високотехнологічною промисловістю, сучасними інформаційними технологіями, фінансово-банківською та валютною системами не володіє надійними інститутами безпеки та захисту суб'єктів господарювання від цілеспрямованих чи стихійних чинників. Вищенаведене вказує на потребу доповнення або корегування більшості сучасних знань в науці адміністративного права з урахуванням категорії «безпека» як специфічного об'єкту адміністративно - правового забезпечення [5].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що безпека діяльності суб'єктів господарювання, як специфічний об'єкт адміністративно-правового забезпечення, - це надзвичайно ємне поняття. У найбільш загальному вигляді її можна уявити як відсутність різного роду небезпек і загроз, що за сьогоднішніх умов малоімовірно. Більш точне визначення нами дано на основі діяльнісного підходу. Безсумнівно, що створення ефективної комплексної системи, яка б надійно забезпечувала безпеку суб'єктів господарювання, вимагає клопіткої повсякденної роботи.

Тільки в такому випадку можна забезпечити беззбиткову роботу підприємства, збереження його майна, недопущення розголошення таємниці, збереження інтелектуальної власності тощо. Ці та ряд інших принципових позицій адміністративно-правового забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання складуть основу подальшого нашого дослідження.

Література

1. Економіка підприємства: Підручник / За ред. С.Ф. Покропивного. — Вид. 2-е, перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2011. — 528с.: іл.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Маслоу А. Мотивация и личность. / А. Маслоу — Сп-б.: Питер, 2003. — 388 с.
4. Шкарлет С. М. Еволюція категорії «безпека» в науковому та економічному середовищі // Формування ринкових відносин в Україні, 2007. — № 6. — С. 6—12.
5. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С.Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. - К., 2008. — 48 с.

З.П. СТЕЦЮКЕВИЧ,

завідувач сектору економічних, товарознавчих досліджень та оціночної діяльності відділу інженерних, економічних, товарознавчих видів досліджень та оціночної діяльності Рівненського НДЕКЦ МВС України

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Боротьба з економічними правопорушеннями сьогодні набула характеру надзвичайно актуальної проблеми, яка потребує спеціального кваліфікованого дослідження. Злочини у сфері економічної діяльності є однією з серйозних загроз в державі, яка веде до дестабілізації всієї економіки. У сучасних умовах розвитку вільного ринку потрібна розробка принципово нового, науково обґрунтованого підходу до розкриття правопорушень даного виду. Пріоритетним напрямком правоохоронної діяльності щодо попередження, профілактики та розкриття економічних злочинів виступає судово-економічна експертиза.

Судово-економічна експертиза — це дослідження закономірностей утворення та відображення інформації щодо фінансово-економічних показників діяльності підприємств, формування їх статутних фондів, акціонування, паювання, банкрутства та ліквідації підприємств, орендних відносин, цільового використання бюджетних коштів та грошових коштів підприємств за господарськими операціями у справах, що перебувають у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду.

Відповідно експерт-бухгалтер — це висококваліфікований спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю господарської діяльності, обов'язком якого є дослідження правильності відображення господарської діяльності підприємства в документах бухгалтерського обліку під час розслідування та розгляду кримінальних і цивільних справ.

Компетенція експерта - спільне поняття, яке включає спеціальні пізнання, однієї сторони, і правочинність за їх застосуванням, тобто сукупність прав і обов'язків, визначених кримінально - процесуальним законодавством, - з другої сторони [1].

Правовий статус судового експерта визначений загальними принципами судово-експертної діяльності відповідно до концепції процесуального права в Україні.

Судово-експертна діяльність ґрунтується на принципах законності, дотримання прав і свобод людини і громадянина, незалежності експерта, об'єктивності, всебічності і повноти досліджень, що проводяться з використанням сучасних досягнень науки і техніки.

Цілями і завданнями судової економічної експертизи є дослідження дійсного фінансового стану підприємства, встановлення помилок або навмисного підроблення документації при веденні бухгалтерського обліку, встановлення правильності проведення фінансових операцій, а також інші превентивні функції, що усувають найрізноманітніші правопорушення в фінансово-господарській діяльності підприємства.

У сучасних умовах удосконалення виробничих процесів у галузях виробництва форми та методи обліку загалом залишаються незмінними, хоч і модернізованими відносно змін у законодавстві та використання сучасних технічних засобів. Водночас це дає змогу вдосконалювати способи, форми і методи порушень законів і підзаконних актів, які регулюють облік і звітність. Виходячи з цього, експерт у конкретних умовах своєї роботи повинен використовувати вдосконалені методи дослідження. У кожній галузі, поряд із загальними, застосовують і специфічні форми обліку, тому під час проведення судово-економічної експертизи потрібно використовувати як загальні, так і спеціальні способи дослідження.

Злочини, які посягають на право власності на матеріальні цінності, вчиняються більш досконалими і складними способами, що потребує більш ретельного дослідження документів, реєстрів, балансу та документів звітності, з яких можна одержати необхідну інформацію [2, с. 9].

Час призначення судово-економічної експертизи теж має велике значення в розслідуванні правопорушень в області економіки. Для ефективного розслідування постановою про призначення експертизи повинна бути призначена відразу після виникнення необхідності, при наявності необхідних матеріалів. Запізнення з призначенням експертизи знижує якість розслідування, ускладнює перевірку фактів, відтягує строки розгляду справи.

Проблеми організації судово-бухгалтерської експертизи з одного боку, чітко регламентовані кримінально-процесуальним законодавством, а з іншого - існує ряд малодосліджених задач, які вимагають ретельного вивчення з наукової, спеціальної точки зору. Крім того, необхідно враховувати, що при призначенні судово-економічної експертизи відсутня чітка визначеність в об'єктах експертного дослідження. Це пояснюється тим, що при постановці питань експерту-бухгалтеру неможливо врахувати всі сторони економічного злочину, що представляє собою складні об'єкти діяльності господарюючого суб'єкта.

Важливо, щоб експерту для аналізу надавалися лише ті матеріали, які дійсно мають безпосереднє відношення до справи і необхідні для вірної і аргументованої відповіді на питання експертизи. У разі якщо разом з такими матеріалами експерту будуть надані документи, що не мають справжнього ставлення до справи, термін проведення експертизи може збільшитися, а сил і засобів буде витрачено більше необхідного. У той же час, недолік матеріалів для дослідження теж негативно впливає на результати експертизи, оскільки обмежує можливість експертизи і може стати причиною неповноти її дослідження.

При формулюванні питань, поставлених для вирішення судово-економічною експертизою, необхідно враховувати особливості характеру кожного злочину. Слід зазначити, що зміст питань повинен викликати необхідність в проведенні експертного дослідження, а не носити довідковий характер.

Об'єктивність висновків експерта з поставлених питань передбачає застосування ним в процесі проведення судової експертизи наукових методів дослідження та його неупередженість. Разом з тим, користуючись загальнонауковими методичними прийомами, експерт, конкретизуючи свої висновки, зобов'язаний поєднувати їх з конкретними науково-практичними та методичними прийомами проведення експертизи. Головним критерієм об'єктивності і достовірності висновків експерта є їх обґрунтованість (у судово-економічній експертизі даними первинної облікової документації, яка підтверджує факт здійснення господарської операції, і відповідністю відображення в обліку задокументованих операцій вимогам чинних нормативних актів).

Викладені у висновках факти повинні бути безперечними. При цьому експерт-бухгалтер зобов'язаний не тільки вказувати на певні факти, а й пояснювати їх, щоб висновок був зрозуміло всім учасникам кримінального, цивільного чи арбітражного процесу.

Висновок експерта, підлягає вивченню й оцінці. Оцінка доказів, поданих у висновок експерта, ґрунтується на дотриманні процесуальних норм, в правильності сформульованих питань і наявності інших матеріалів. Однією з процесуальних вимог у оцінці висновку експерта є повнота і об'єктивність, тобто, використання у експертних дослідженнях достовірних матеріалів (первинних документів, облікових реєстрів, документів звітності).

Професіоналізм і стиль висновку експерта мають бути загальнодоступними для розуміння всіх учасників розгляду справи.

Література

1. Дондик Н.Я., Дондик Г.П. Судова бухгалтерія. Навч. посіб. / Н.Я. Дондик, Г.П. Дондик - К.: Центр учбової літератури, 2011. — 208 с.
2. Бандурка А. М. Финансово экономический анализ : учеб. / А. М. Бандурка, И. М. Червяков, О. В. Посыпкина. — Х. : Ун-т внутр. дел, 1999. — С. 9—10.
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Теоретичне дослідження природи судової влади досить давно є предметом вивчення не лише представників юридичної науки, а й практичних працівників судових органів. Робота останніх років із розбудови судової системи та відповідних механізмів правосуддя поки що не дає підстав говорити про наявність в Україні ефективної судової влади, котра б забезпечувала кожному право на справедливий суд. Крім того, дослідження судової влади нерідко ускладнюється її ототожненням із судовою системою. У державному механізмі України судова влада є самостійним інститутом, який реалізовує покладені на нього Конституцією та законами України функції у взаємодії з іншими органами державної влади.

Останнім часом увага служителів Феміди була прикута до питання розробки змін до Основного закону, прийняття яких повинно стати основою для проведення судової реформи в Україні. Метою запропонованих змін є вдосконалення конституційних основ правосуддя задля реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному громадянину права на справедливий судовий розгляд його справи незалежним і неупередженим судом у визначені терміни. Ухвалення закону сприятиме реалізації повномасштабної судової реформи й оновленню суддівського корпусу відповідно до європейських стандартів, відновленню довіри громадян до судової гілки влади, а також забезпеченню належного функціонування прокуратури, адвокатури та системи виконання судових рішень. Цей документ спрямовано на деполітизацію та забезпечення незалежності судової влади, підвищення вимог і професійних стандартів для суддівського корпусу, обмеження імунітету суддів до функціонального, оптимізацію системи судоустрою, забезпечення безперервної та ефективної роботи органів судової влади на перехідний період. Нагадаємо, що Венеціанська комісія дала позитивний висновок щодо проекту змін до Конституції України в частині судової реформи. Сьогодні, на жаль, у чесний суд в Україні мало хто вірить, натомість українцям обіцяють реформи. Зміни в Конституції відносно правосуддя, по суті, тільки відкривають можливості для реформування судової системи, і ефективність судової реформи залежатиме від тих законів, які будуть прийняті вже після імплементації цих конституційних змін. Але навіть сам факт того, що нашими законодавцями розроблено хоч щось суттєве, вже викликає надію. Зокрема, позитивним у законі «Про Вищу раду правосуддя» є зменшення політичних впливів, що дає змогу посилити незалежність судді. Це виявляється в тому, що парламент і президент усуваються від вирішення питань кар'єри судді. Вони вже не зможуть переводити суддів чи то вгору, чи то по горизонталі, або звільняти їх, натомість залишаються тільки повноваження Президента призначати на посаду судді, і те, лише за представленням Вищої ради правосуддя.

Створення Вищої ради правосуддя - колегіального, незалежного конституційного органу суддівського самоврядування є ключовим пунктом судової рефо-

рми, яка стартувала в Україні 30 вересня. Для запуску Вищої ради правосуддя Верховна Рада України ухвалила спеціальний закон, який регламентує діяльність нового органу, визначає його функції, порядок обрання та призначення його членів. Це рішення парламент прийняв на нічному засіданні 21 грудня[1]. Відповідно до Прикінцевих та перехідних положень цього Закону він набрав чинності (крім деяких пунктів) із дня, наступного за днем його опублікування, тобто 5 січня 2017 року.

Згідно з новим законом, Вища рада правосуддя буде приймати рішення про звільнення суддів з посади і давати згоду на затримання чи арешт судді. Раніше затримати чи обрати запобіжний захід для судді можна було лише після схвалення парламенту. Крім цього, ухвалений закон дає Вищій раді правосуддя повноваження вносити подання про призначення судді на посаду, створювати органи для розгляду справ про дисциплінарну відповідальність суддів, приймати рішення про переведення судді з одного суду до іншого, узгоджувати кількість суддів у суді та брати участь у визначенні видатків держбюджету на утримання судів, органів правосуддя. Більшість з цих функцій до сьогодні виконувала Вища рада юстиції.

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятих обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох призначає Президент України, двох обирає Верховна Рада України, двох обирає з'їзд адвокатів України, двох обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

Члени Вищої ради юстиції, призначені або обрані до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», набувають статусу члена Вищої ради правосуддя та здійснюють повноваження членів Вищої ради правосуддя протягом строку, на який вони були призначені чи обрані, але не довше ніж до 30 квітня 2019 року.

Голова Верховного Суду України припиняє свої повноваження як член Вищої ради юстиції після обрання Голови Верховного Суду.

Вища рада правосуддя утворюється шляхом реорганізації Вищої ради юстиції. Вища рада юстиції протягом двадцяти днів з дня набрання чинності цим Законом має утворити Комісію з питань реорганізації Вищої ради юстиції та утворення Вищої ради правосуддя; розробити та затвердити порядок здійснення заходів, пов'язаних із реорганізацією Вищої ради юстиції та утворенням Вищої ради правосуддя.

Таким чином, сьогодні набрали чинності законодавчі зміни, які наділяють Вищу раду правосуддя широкими повноваженнями та функціями, що є визначальними для всієї системи правосуддя. Саме Вища рада правосуддя має стати тим органом, що відіграватиме ключову роль у системі органів судової влади, забезпечуватиме ефективне суддівське врядування, сприятиме якості та незалежності правосуддя, утвердженню авторитету та відновленню довіри до судової влади.

Якісно новими є повноваження Вищої ради правосуддя — вона вносить подання про призначення судді на посаду; приймає рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; розглядає скарги на рішення ві-

дповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; ухвалює рішення про звільнення судді з посади; ухвалює рішення про припинення повноважень судді; надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою; ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення судочинства; вживає заходів щодо забезпечення незалежності судді; здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України.

Окремими науковцями пропонується закріпити на конституційному рівні можливість затримання судді без надання згоди Вищої ради правосуддя за умови вчинення суддею тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя й здоров'я особи [2]. Не можна погодитись із такими пропозиціями з огляду на те, що регламентація на конституційному рівні запропонованих положень створить серйозні перешкоди в притягненні судді до кримінальної відповідальності, адже за статистичними даними Генеральної прокуратури України за 2013-2015 рр. судді в більшості випадків таких злочинів не вчиняють [3].

Окремо варто звернути увагу на положення про те, що згоду на затримання чи обрання запобіжного заходу щодо судді надає не Верховна Рада України, а Вища рада правосуддя, що, безумовно, є позитивним та унеможливить затягування надання такої згоди. Водночас відповідно до запропонованих змін до положень статті 149 Конституції України без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримуваного під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Така позиція, безумовно, надає статусу судді Конституційного Суду України пріоритетне значення порівняно з іншими суддями в сучасній суддівській ієрархії та водночас створює враження, що може підірватись довіра в судовій системі. Такими змінами на законодавчому рівні фактично закріплюється конфлікт інтересів, коли негативну ситуацію, що склалась із суддею Конституційного Суду України, вирішує сам колектив, у якому працює суддя, тоді як щодо інших суддів відповідні питання вирішуватимуться незалежним органом - Вищою радою правосуддя [4]. З огляду на це вважаємо неприпустимим покладати питання надання згоди на затримання й обрання запобіжного заходу на орган, у якому працює особа, оскільки в такому разі порушується принцип об'єктивності та неупередженості розгляду цього питання.

Повноваження ВРП справді досить широкі, за винятком деяких «технічних» моментів. Так, доречно було б закріпити в законі, що ВРП є органом, який координує діяльність органів судової влади, — така координація де-факто відбувається, а її закріплення на законодавчому рівні дозволило б здійснювати її більш ефективно. Крім того, відповідно до закону, велика кількість процедур потребують розгляду всім складом Ради. Зокрема, тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя здійснюється на засіданні ВРП. Кадрові питання, питання щодо несумісності, затвердження відповідних положень також вирішуються всім складом ВРП. І кількість таких питань — досить велика, що також створює труднощі для оперативного розгляду.

Отже, у зв'язку зі зміною статусу Вищої ради юстиції (формування її складу, зміна її повноважень, передача повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів до сфери її відання тощо) постає потреба і приведення назви фактично новостворюваного конституційного органу у відповідність до низки висновків Венеціанської комісії та Консультативної ради європейських суддів — Вища рада правосуддя. Необхідність системного реформування українського правосуддя на теперішній час є однією з найважливіших потреб держави. Розуміння такої необхідності є присутнім на всіх щаблях українського суспільства.

Література

1. Про вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>
2. Конституційна Комісія: пропозиції Володимира Кравчука змін до Конституції щодо правосуддя [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/116340-konstituciyna_komisiya_propoziciivolodimira_kravchuka_zmin_.html.
3. Статистична інформація Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
4. Цимбал І.А. Без громадського обговорення. Зміни до Конституції: критика підходів / І.А. Цимбал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yurgazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/bezhromadskoho-obhovorennya.html>.

С.М. ТОВСТЮК,

старший судовий експерт сектору дактилоскопічних видів досліджень та обліків відділу криміналістичних видів досліджень Рівненського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ СЛІДІВ РУК, ОСНОВНІ УМОВИ УТВОРЕННЯ ТА МЕХАНІЗМ СЛІДОУТВОРЕННЯ. ВАЖЛИВІСТЬ ОЗНАК ТА ВЛАСТИВІСТЬ ВІДОБРАЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ТА ПОЗИТИВНИХ СЛІДІВ

В тезах аналізується важливість умов та ознак механізму слідоутворення негативних слідів, властивість відображення негативних слідів.

На основі аналізу криміналістичної літератури та результатів експериментів запропоновано ряд рекомендацій з дослідження негативних слідів рук.

У експертній практиці поверхневі сліди рук діляться на позитивні та негативні. При утворенні позитивних слідів потожирова речовина нашаровується на виступаючі деталі папілярного узору, тобто папілярні лінії, при утворенні негативних - на заглиблені ділянки рельєфу, або міжпапілярні борозенки (мал.1.)

Слід зазначити, що поняття „негативний слід” має у криміналістиці й більш широке тлумачення. Цим терміном характеризуються сліди, контрастність яких обернена до контрасту відбитків папілярного узору на дактилокарті. У цьому випадку відображення папілярних ліній більш світле, ніж проміжки між ними. Подібне виникає при виявленні потожирових слідів методом термовакуумного напilenня за допомогою рідких барвників [1].

Незалежно від способу виявлення потожирових слідів рук необхідно встановити механізм відображення ознак папілярного узору, тобто диференціювати сліди для вибору методики дослідження. Рішення цього завдання дозволить експерту у подальшому об'єктивно оцінити ідентифікаційні ознаки, які співпадають чи різняться, виключити можливість помилкового висновку про тотожність особи, яка залишила сліди.

Обов'язковою умовою утворення негативного сліду при контакті нігтьової фаланги пальця з слідосприймаючою поверхнею об'єкта є наявність слідоутворюючої речовини у міжпапілярних борозенках та відсутність її (або незначна кількість) на поверхні папілярних ліній.

Експериментально встановлено, що для утворення негативного сліду нігтьової фаланги пальця руки необхідно прикласти зусилля від 3 до 8 кг/см² (для порівняння відмітимо, що при дактилоскопіюванні для отримання якісних відбитків достатньо зусилля 0,1 — 0,2 кг/см²). З цієї причини виявлення негативних слідів при огляді місця події найбільш вірогідно на громіздких, важких предметах (наприклад, холодильник, телевізор, шафа), відносно яких може виникнути підозра у переміщенні їх злочинцем [1].

Особливості механізму слідоутворення негативних слідів, зокрема наявність потожирової речовини на всій поверхні сліду, обумовлює додаткові вимоги до системи пошуку, виявлення та фіксації дактилоскопічних слідів. Ярослав Ю.Ю. запропонував наступну послідовність методів: візуальні, пари йоду та вологе дихання людини, вакуумного напilenня, радіоактивного формальдегіду. Використання порошків, розчинів нінгідрину (алоксану) та азотнокислого срібла не забезпечують якісного виявлення негативних слідів [2].

Посилити контраст між речовиною сліду та слідосприймаючою поверхнею можуть збільшувальні прилади, різноманітні за конструкцією, потужністю та направленості джерела освітлення. Встановлено, що при різному співвідношенні основних компонентів потожирової речовини у сліді промінь світла розсіюється не однаково. При підвищеному вмісті поту краще розсіюються промені з малою довжиною хвилі (синє світло), при більшому вмісті жирової компоненти - з більшою довжиною хвилі (жовте світло). Синьо-голубі, фіолетові та жовті світлофільтри дозволяють посилити контраст, не застосовуючи фізичних методів виявлення [2].

За допомогою візуальних методів дослідження маловидимих потожирових слідів визначаються тільки локалізація та характер нашарування потожирової речовини.

Відмічені вище особливості механізму утворення негативних слідів рук впливають на відображення окремих ознак папілярного узору і папілярних ліній, тому негативні сліди характеризуються наступними ознаками:

- дещо збільшені розміри слідів однойменних пальців;
- у одному і тому ж сліді можливо як негативне, так позитивне відображення папілярних ліній на периферії сліду (мал. 2);

- хибні міжпапілярні лінії, так звані «гребінці», відображаються дуже рідко;
- зменшується контраст між відображенням папілярних ліній та міжпапілярних борозенок, що пояснюється розташуванням на папілярних лініях гирл проток потових залоз, а як наслідок, наявність деякої кількості поту, який нашаровується на слідоприймаючу поверхню об'єкта, підвищуючи її адгезійні якості;
- збільшується ширина відображення папілярних ліній і відповідно, зменшується ширина відображення міжпапілярних борозенок, тобто у негативних слідах ширина ділянок з підвищеними адгезійними якостями, як правило, менше ширини ділянок з низькими адгезійними якостями;
- можливе відображення пор у вигляді крапок, що утворюють ланцюги по центру ділянок, які відповідають розташуванню папілярних ліній [1].

Методика ідентифікації особи за негативними слідами рук визначається загальними положеннями дактилоскопічної експертизи. Разом з тим, існує ряд специфічних прийомів та способів проведення останньої та оформлення її результатів.

До позитивних слідів рук відносяться ті, в яких відображаються виступаючі частини папілярного узору - папілярні лінії, а негативними є сліди в яких відображені між папілярні борозенки. Якщо пори у вигляді білих крапок видимі на темних лініях - слід позитивний. Темні крапки на світлих лініях свідчать про те, що в слідах відобразилися не папілярні лінії, а проміжки між ними, таким чином слід негативний. В такому випадку, щоб отримати зображення сліду, співпадаюче з відбитками зразками, необхідно фотографічним шляхом змінити темні та світлі тони сліду на протилежні. Негативні сліди, частіше всього, утворюються на пильній чи свіжо зафарбованій поверхні, якщо пальці рук забарвлені будь якою рідкою чи напіврідкою рідиною, наприклад кров'ю, фарбою. В першому випадку негативний слід утворюється за рахунок того, що частини пилу, фарби в місцях дотику з папілярними лініями прилипають до останніх та забираються ними (відшаровуються), але залишаються на тих ділянках, яким відповідають між папілярні бороздки. По суті, це об'ємні сліди. В другому випадку негативний слід утворюється за рахунок видавлювання з між папілярних бороздок речовини, яка нашаровується на об'єкт. Це відноситься і до потожирових слідів [3].

Вивчення об'єктів дактилоскопічного дослідження починається з їх огляду.

Візуальне дослідження безпосередньо слідів або відбитків на дактилокарті не завжди дозволяє однозначно вирішити питання про характер відображення (позитивне або негативне).

У складних випадках доцільно проводити дослідження по фотознімках, виготовлених у масштабі 3:1 або 4:1. Враховуючи вищеперераховане, вже на даній стадії можна визначити механізм слідоутворення і характер відображення (мал. 3, 4) [3].

Придатність слідів для ідентифікації визначається згідно методики дактилоскопічної експертизи, розробленої для слідів папілярних узорів з позитивним відображенням.

Для порівняльного дослідження виготовляють фотознімки слідів, на яких папілярні лінії більш темні, що відповідає їх відтискам на дактилокарті. З цією метою проводиться контрастирування негативних слідів (мал. 5). Якщо ж сліди виявлено на об'єктах із світлим (білим) фоном, то доцільно фотографування їх безпосередньо на фотопапір за допомогою спеціальної дзеркальної системи. Іноді кількість потожирової речовини не достатня для заповнення між папілярних борозенок на всю глибину і вона локалізується тільки на схилах. У подібних випадках можливе відображення хибних папілярних ліній, так званих «гребінців».

Кількість, локалізація потожирової речовини на поверхні папілярного узору та ступінь натиску нігтьової фаланги пальця обумовлюють значну варіабельність відображення мікрорельєфу папілярних ліній, що виключає можливість проведення порождеоскопічного дослідження. Для ілюстрації порівняльного дослідження у фототаблицю вміщують фотознімки з однаковими за контрастом відображеннями папілярних ліній, які відповідають відтискам на дактилокарті [3].

Література

1. Нестеров Н.І., Дмитренко В.Ю. Властивості криміналістичного дослідження негативних слідів пальців рук // Криміналістика і судова експертиза. Київ. 1989.
2. Ярослав Ю. Ю., Руднев А. М., Левин Е. М. О Виявлення і фіксація маловидимих і латентних слідів рук методом вакуумної металізації // Криміналістика и судова експертиза. Київ, 1975. Випуск. 11. С. 230—236.
3. Ярослав Ю.Ю. Про систему методів виявлення і фіксації потожирових слідів папілярних узорів Київ. 1979. Випуск 18. С. 94—99.

Т.Б. ТОКАРЕЦЬ,

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних видів досліджень та обліків відділу криміналістичних видів досліджень Рівненського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ДАКТИЛОСКОПІЧНА ЕКСПЕРТИЗА – КАТАЛІЗАТОР ПРОЦЕСУ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Протягом дня ми торкаємося до безлічі різних предметів і навіть не замислюємося, що на кожному з них залишаємо свій унікальний підпис — у вигляді відбитків пальців рук. Але якщо ви законослухняний громадянин, то вам боятися нічого. А якщо зробили який-небудь злочин, то ця необережність може виявитися для вас останньою. Чому на пальцях є малюнки, і хто придумав з їх допомогою зловити злочинців? Складний рельєфний узор, який утворюється з валиків (шириною 0,2 - 0,7 мм) та борозенок (шириною 0,1 - 0,3 мм), які чергуються між собою на внутрішній поверхні долонь, пальців рук, підшвах ступень і пальці вніг людини, з'являється ще під час внутрішньоутробного розвитку плоду, приблизно на вісімнадцятий тиждень і залишається незмінним протягом усього життя. Однак, вчені до цих пір не розуміють, для чого вони нам потрібні. Одна з теорій говорить, що ці візерунки підвищують чутливість пальців. А про те, що кожен відбиток унікальний, здогадалися ще в давнину. Так у Єгипті та Китаї відбитки великого пальця використовували як підпис при укладанні різних договорів та угод. Але тільки недавно люди здогадалися використовувати відбитки пальців з метою виявлення злочинців. У цьому заслуга одного Англійського чиновника Вільяма Гершеля, який у середині 19-го століття служив на будівництві залізниці. У його обов'язки входило виплачувати зарплату індусам, які, власне, цю залізну дорогу і будували. Коли ж індуси здогадалися, що всі вони для європейців виглядають однаково, то почали приходити за зарплатою по кілька разів на день. Однак незабаром знайомий китаєць підказав чиновнику брати у тих, хто вже отримав гроші

відбиток пальця, а потім порівнювати їх. Так шахрайству був покладений край. Пізніше цими візерунками зацікавився доктор Генрі Фолдс. У 1888 році він довів, що немає схожих один на одного відбитків пальців. Крім того доктор створив систему класифікації відбитків і запропонував брати відбитки всіх десяти пальців [4].

Експертам залишалося лише порівняти відбитки з місця злочину з відбитками підозрюваного. Так офіційно з'явилася кримінальна дактилоскопія.

Дактилоскопія (від грец. *daktilos* — палець, *skopeo* — дивлюсь) — галузь криміналістики, що вивчає будову шкірних візерунків людини з метою використання їх відображень (слідів) для ідентифікації людини [2].

Дактилоскопія - це окремий напрямок криміналістики, який призначений для того, щоб за наявними слідами, виявленими на предметах-носіях, встановити особу людини і її причетність до скоєння того чи іншого діяння (не обов'язково протиправного).

Дактилоскопічна експертиза є одним з найважливіших напрямків криміналістики. На сьогоднішній день методика дактилоскопічної експертизи налічує велику кількість накопичених знань, які дозволяють успішно застосовувати її для розслідувань і розкриття злочинів, а також для встановлення осіб, які їх вчинили. Особливо бурхливий розвиток криміналістика в цілому отримала в останньому десятилітті двадцятого століття. Це можна пояснити тим фактом, що практично у всіх розвинених державах почала використовуватися автоматизація реєстрації за відбитками пальців. В Україні з появою цього нововведення кількість перевірок, проведених експертно-криміналістичними установами, збільшилася дуже істотно. Однак найголовніше полягає в тому, що дактилоскопія в Україні дає можливість зрушити розслідування з мертвої точки. Наші фахівці проводять дактилоскопічну експертизу і зняття відбитків пальців на офіційних підставах, тому їх результати мають юридичну силу в інших інстанціях.

Таким чином, встановлені нами докази можуть бути доказовою базою при розслідуванні правоохоронними органами.

Існує три види завдань дактилоскопічної експертизи: ідентифікаційні, ситуаційні та діагностичні. Усі три види нерозривно пов'язані між собою і в основному не можуть вирішуватися одне без інших. *Ідентифікаційне завдання* в дактилоскопічній експертизі — це встановлення тотожності особи за сукупністю загальних та окремих ознак, що відобразилися у сліді. *Ситуаційне завдання* експертизи полягає у встановленні механізму події або її елементів виходячи з результатів дослідження ситуації за слідами. Вирішення ситуаційних завдань пов'язане з дослідженням властивостей і процесів, що визначають механізм та умови взаємодії об'єктів під час події. Об'єктом ситуаційної експертизи є подія злочину, що відобразилася не лише в окремих слідах, а й здебільшого у речовій обстановці місця події в цілому. *Діагностичними дослідженнями* встановлюються фактичні обставини на основі самих матеріальних об'єктів — їх слідів, інших відображень фізичних процесів, що супроводжували вчинення злочину, шляхом дослідження властивостей і стану об'єкта, його відображень, результатів дії (події), співвідношення фактів (подій, дій).

Взаємодія об'єктів на місці події не обмежується відображенням ознак одного об'єкта на іншому, оскільки у слідоутворенні можуть брати участь й інші об'єкти, котрі впливають на механізм взаємодії і надають йому своєрідного характеру. Сукупність конкретних умов відображення рельєфу слідоутворюючого об'єкта характеризує механізм слідоутворення, оскільки в кожному окремому випадку саме він визначає особливості відображення ознак та їх взаємозв'язок.

До питань, які вирішуються в межах діагностичних завдань, можна віднести такі:

- 1) Якою рукою і якими пальцями залишені сліди на певній поверхні?
- 2) Яким є строк збереження слідів рук на склі (дереві, папері, металі тощо) за певних умов?
- 3) Які особливості мають руки людини, яка залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо) у певному місці?
- 4) Людина, яка залишила сліди на певній поверхні, предметі, є шульгою або правшою?
- 5) Якими ділянками поверхні долоні залишено сліди, виявлені на певному предметі?
- 6) Чи є ознаки перенесення вилучених слідів з однієї поверхні на іншу?

Одним із важливих діагностичних завдань є встановлення давності утворення слідів рук на місці їх виявлення, оскільки це дозволяє визначити часові характеристики вчинення злочину. При встановленні відносної давності утворення слідів рук необхідно звертати увагу на ступінь забрудненості слідів, висоту і ширину папілярних гребінців, які з часом зменшуються, чіткість і контрастність папілярних ліній тощо. До того ж необхідно враховувати всі фактори, які впливають на процес старіння сліду.

До питань, які вирішуються в межах ситуаційних завдань, можна віднести такі: 1) Чи утворені сліди на досліджуваному об'єкті при захваті предмета рукою, торканням або іншими діями особи, яка їх залишила? 2) У результаті якої дії залишено слід (захват, торкання тощо) на даному предметі? 3) Чи піддавалися сліди рук, виявлені на місці події, сторонньому впливу після моменту слідоутворення?

Об'єктами дослідження з метою ідентифікації особи за папілярними лініями рук є сліди пальців та (або) долонь. Речові докази, на яких знайдені сліди рук або припускається їх наявність, мають надсилатися експертові в якомога коротші строки. Експертиза може бути проведена також шляхом дослідження копії сліду на слідокопіювальній плівці, зліпка об'ємного сліду або масштабного фотознімка сліду. Як порівняльні зразки надаються експериментальні відбитки нігтьових фаланг пальців або відбитки долонь осіб, які підлягають перевірці.

Методика дактилоскопічної експертизи у загальнонауковому розумінні — це система науково-обґрунтованих методів, прийомів і їх технічної підтримки, які застосовуються у певній послідовності під час дослідження папілярних узорів. Вона не поширюється на дослідження слідів шкірного покриву, який не має папілярної будови. Методи та засоби дослідження розробляють спеціально або запозичують з інших природничих та технічних наук [1].

Експертиза слідів папілярних узорів базується на загальних принципах криміналістичної експертизи і складається з шести стадій: попереднє дослідження, роздільне дослідження, експертний експеримент, порівняльне дослідження, оцінка результатів і формулювання висновків; оформлення результатів проведеного дослідження [1].

Попереднє дослідження починається з ознайомленням експерта з постановою про призначення експертизи. При цьому з'ясовуються наступні запитання: коли і ким винесено постанову про призначення експертизи; за матеріалами якої кримінальної справи її винесено; вивчаються обставини злочину; при цьому з'ясовується коли вилучені сліди і скільки часу пройшло з моменту їх вилучення до надходження на експертизу, яким способом і де, на яких предметах вилучені сліди; вид експертизи (первинна, додаткова і повторна); з'ясовують питання, поставлені перед експертом; встановлюється відповідність об'єктів, що надійшли на дослідження з їх переліком, зазначеним у постанові про призначення експертизи, з'ясовується характер упаковки (сприяла вона збереження слідів) і її збереження, з'ясовується також відповідність пояснювальних написів на упаковці обставинам події. Після цього виконується фотозйомка упаковки об'єктів, що надійшли на дослідження, оглядаються самі об'єкти, виконується фотозйомка їх зовнішнього вигляду, визначається механізм утворення виявлених слідів, яким пальцем який руки залишено дані сліди і виконується фотозйомка слідів, у яких є папілярні лінії. Обов'язковою умовою після фотозйомки є перевірка, порівняння зображення сліду на фотознімку зі слідом на об'єкті, щоб не отримати дзеркального зображення. Одночасно вирішується питання про придатність відбитків в зразках для проведення порівняльного дослідження, при цьому враховується повнота і чіткість відображення папілярних візерунків у відбитках, а також наявність у відбитках та відбитках папілярних візерунків тих ділянок рук, якими залишені сліди [4].

Детальне дослідження об'єктів дактилоскопічної експертизи проводиться в два етапи, які умовно поділяються на: роздільне дослідження (докладне, всебічне дослідження всіх слідів і їх ознак) та порівняльне дослідження (проводиться порівняння слідів між собою і з відбитками (відтисками) рук на дактилокарті (проводиться у разі вирішення ідентифікаційних завдань).

На стадії роздільного дослідження визначається чіткість, повнота і виразність папілярного візерунку в сліді. У тому випадку, коли слід відобразився непевний, папілярні лінії не проглядаються можна зробити висновок про те, що даний слід для ідентифікації особи не придатний. Вивчення чітких і повних слідів починається з визначення загальних ознак папілярного візерунка: тип візерунка, вид візерунка, число ліній між певними точками візерунка, наприклад між центром і дельтою, взаєморозташування частин або елементів візерунка відносно один одного, напрямок та ступінь крутизни потоків папілярних ліній, величина візерунка (відстань між папілярними лініями).

На стадії порівняльного дослідження об'єктів визначається фактичне обґрунтування висновку експерта про наявність чи відсутності тотожності ідентифікованої об'єкта. Порівняльне дослідження проводиться тільки за допомогою без-

посереднього зіставлення ідентифікують ознак шкірного візерунка, відображеного в сліді та візерунка у відтиску зразку за допомогою найпростіших оптичних приладів. Для отримання повних і достовірних даних порівняльне дослідження найкраще робити за фотознімками. Для методично правильного проведення порівняльного дослідження в вимагається дотримуватися трьох найважливіших умов:

1. Порівняльне дослідження має бути повним. Порівнювати необхідно всі деталі візерунка, відображеного в сліді, коли в процесі порівняння не виявляється істотних розходжень.

2. Збіги повинні бути реальними, а не уявними. Співпадаючими слідами визнавати тільки такі деталі, які в обох порівнюваних візерунках дійсно однакові як по положенню у візерунку, яке можна перевірити, так і за особливостями будови з урахуванням їх природно допустимих змін.

3. Порівняльне дослідження має бути двостороннім. Встановлені в процесі порівняння сліди з відбитком співпадаючої деталі будови їх папілярних візерунків свідчать про те, що у відбитку є такі ж деталі, як і в сліді та індивідуальну сукупність вони будуть утворювати лише тоді, коли на зіставляються ділянках не буде виявлено різних ознак.

Виходячи з наведеного вище, можна дійти до висновку, що дактилоскопія є потужним інструментом, який дозволяє спеціалістам оперативно та якісно перевіряти сліди, вилучені з місць нерозкритих злочинів, які становлять оперативний інтерес, з метою розкриття та розслідування злочинів як за «гарячими слідами, так і вчинених у минулі роки».

Можливо саме тому, дактилоскопія — одна із небагатьох видів експертиз, результат якої категоричний.

Література

1. Офіційні документи та нормативні акти.
2. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Учебник для вузов. / Под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р.С. Белкина. — М.: Издательская группа НОРМА—ИНФРА · М, 1999. — 990 с.
3. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. — М., 2001.
4. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти. — Кол. авторів: Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. / За ред. В. Ю. Шепітька. — К: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. — 684 с.
5. Шкіра (будова, функція, загальна патологія і терапія) / Під ред. А.М. Чорнуха, Е.П. Фролова. М.: Медицина, 1982. — 340 відбитки рук та його значення у судовій практиці // Юридична Газета.
6. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монограф. / В.В. Бірюков. — Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2009. — 664 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПОБУДОВА АПАРАТУ МІСЦЕВОГО СУДУ

Ефективність функціонування будь-якої організації багато в чому залежить від впорядкування та організаційної побудови внутрішніх структурних елементів. Місцевий суд загальної юрисдикції не є винятком, оскільки це установа, яка реалізує судову владу. При цьому ефективність роботи місцевих судів пов'язана не лише із станом розгляду справ, розв'язанням правових конфліктів, а ще й з питаннями внутрішнього забезпечення, і, зокрема, забезпеченням суддівського корпусу. Судовий розгляд є лише одним із процесів, які відбуваються в місцевому суді, але беззаперечно ключовим. Хоча слід усвідомлювати, що процес здійснення правосуддя включає в себе набагато більше складових та процедур, окрім безпосереднього судового розгляду, і тому потребує належного організаційного забезпечення, в тому числі через побудову ефективної внутрішньосудової організаційної структури.

Проблеми оптимізації організаційної структури місцевих судів досліджували багато вітчизняних учених, зокрема: Р. М. Куйбіда, І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, О.М. Овчаренко, І.Д. Прошутя, І.В. Шишкін, С. Г. Штогун та ін.

Сучасний етап провадження судової реформи та потреби подальшої інтеграції України до ЄС висувають нові вимоги до організації роботи судових установ, що передбачає пошук більш ефективної внутрішньої побудови їх структурних елементів, і переважно апарату суду.

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення функціонування апарату суду, можна знайти лише загальні вимоги та орієнтири щодо його структурної побудови. Так, відповідно до ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» апарат суду здійснює організаційне забезпечення роботи суду. Зазначається, що в апараті суду можуть створюватися управління та відділи. Крім того, чітко визначається, що в апараті суду має існувати канцелярія, а також ним забезпечується ведення особових справ суддів у порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України за погодженням з Радою суддів України. При цьому структура і штатна чисельність апаратів місцевих судів за погодженням із головою суду затверджуються відповідним територіальним управлінням Державної судової адміністрації України в межах видатків на утримання відповідного суду [4]. Типове положення про апарат місцевого, апеляційного судів, затверджене наказом Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012 р. № 115 [3], також не дає чіткого розуміння стосовно організаційної побудови апарату місцевого суду.

Натомість практичний досвід організації роботи судових установ, який склався протягом тривалого періоду до впровадження судової реформи, демонструє, що апарати місцевих судів загальної юрисдикції, і, зокрема, міських та районних судів, формуються на підставі процесного, рідше із застосуванням окремих елементів, структурного підходу [1]. Тобто, організаційна структура апарату місцевого суду формується, орієнтуючись на процес судового розгляду і його супровід. Оскі-

льки головне призначення апарату суду — це організаційне забезпечення діяльності судів, а основна мета їх діяльності — здійснення правосуддя, то певно логічним, але не ефективним є побудова структури апарату в такий спосіб, який би відповідав процедурам судового розгляду.

Так, у структурі апарату суду класичними виокремлюють такі підрозділи: відділ прийому та реєстрації (здійснює прийом та реєстрацію вхідної кореспонденції, забезпечує організацію призначення справи до розгляду, здійснює інформаційно-довідкове обслуговування відвідувачів); розпорядчий (судовий) відділ (здійснює координацію руху внутрішньосудової інформації та розпорядчі функції); виконавчий відділ (створений для забезпечення здійснення стадії звернення судових рішень до виконання); технічний; кадрового забезпечення; інформаційний; архівний [1]. Залежно від розміру суду та кількості суддів можуть утворюватися також і інші структурні підрозділи. Проте слід зауважити, що подібна практика є неефективною одразу з декількох причин:

— по-перше, функції канцелярії фактично розподіляються одразу між декількома відділами, які забезпечують документообіг, рух матеріалів, доказів в процесі розгляду справи суддями. У такий спосіб збільшується бюрократизація внутрішньосудового руху матеріалів справ. Це суттєво скорочує оперативність підготовки справ до судового розгляду, розсилання відповідних матеріалів сторонам справи, скорочує час на підготовку аналітичних та інших матеріалів, необхідних для розгляду справи;

— по-друге, процесний підхід означає, що внутрішня структура апарату суду орієнтується виключно на сам процес здійснення правосуддя. Тобто фактично структура апарату суду інституційно відтворює рух справи в суді від прийняття документів на розгляд суду до звернення до виконання судового рішення. Однак будь-яка судова інстанція виконує певні функції держави, що накладає особливості на її роботу, зокрема щодо проходження персоналом суду державної служби, його матеріального забезпечення тощо. Відтак, нівелювати необхідність та важливість існування таких структурних підрозділів, які виконують функції з матеріально-технічного, фінансового, кадрового тощо забезпечення є недоцільним та помилковим;

— по-третє, проведення судової реформи та подальше впровадження європейських й міжнародних стандартів до процесу здійснення правосуддя і організації системи судоустрою в державі висувають нові вимоги до судів. Зокрема йдеться про забезпечення доступності до процесу судочинства, створення належних умов для прозорості судового розгляду, доступу інститутів громадянського суспільства до найбільш резонансних та суспільно важливих судових розглядів тощо. Все це підвищує актуальність взаємодії суду із зовнішніми структурами: ЗМІ, громадськими та іншими організаціями, органами державної влади та місцевого самоврядування. Це також потребує відповідного організаційного супроводу, який доцільно виокремити в спеціальний функціональний напрямок.

З огляду на викладене вище, в процесі реформування організаційного забезпечення роботи місцевих судів загальної юрисдикції в Україні, відповідно до вимог судової реформи, слід звернути увагу на організаційну перебудову структури апа-

рату таких судів. Їх структуру пропонується будувати на засадах функціонального підходу, тобто орієнтуючись на основні функції, які виконує апарат суду. Процесний підхід орієнтується на основний процес, забезпечення якого і здійснює апарат, тобто на процес судового розгляду. На відміну від процесного підходу, функціональний враховує всі функції, покладені на суд як орган судової гілки влади, що безпосередньо здійснює правосуддя. Тобто, до складу апарату місцевого суду доцільно включити такі структурні підрозділи, які б забезпечували реалізацію функцій у сфері організаційного, документального, інформаційно-технічного, фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення суду та апарату суду, а також окремо за посадами: секретарів судового засідання, наукових консультантів та помічників суддів. При цьому секретарі судового засідання та помічники суддів повинні прикріплюватися до конкретного судді, але якщо перші залишатимуться незалежними від суддів в питаннях адміністративних повноважень, то помічники цілком підпорядковуватимуться суддям. Важливим елементом побудови організаційної структури місцевого суду є встановлення зв'язків управлінської ієрархії. У цьому контексті доцільно запропонувати запровадження повноцінного управлінського впливу з боку керівника апарату суду на всі структурні підрозділи останнього. Винятком можуть бути лише наукові консультанти. Керівник апарату суду може лише створювати умови для забезпечення виконання ними власних функцій, але за своїми функціональними обов'язками наукові консультанти більше співвідносяться із суддями під час розв'язання тих чи інших правових конфліктів. Тому наукові консультанти мають призначатися за погодженням із головою місцевого суду, так само як і помічники суддів — із суддями. Таким чином, запропоновані напрямки оптимізації роботи апарату місцевого суду дадуть змогу отримати цілісний дієвий організаційний механізм забезпечення роботи останнього. Формально він становитиме структурну побудову апарату місцевого суду, який схематично можна зобразити так (рис. 1.).

Щоб представити повноцінну організаційну структуру місцевого суду загальної юрисдикції в Україні, то до запропонованої організаційної структури апарату місцевого суду слід додати голову місцевого суду, заступника голови місцевого суду та суддів — тобто власне суддівський корпус, який уособлює в собі безпосередньо судову гілку влади, в той час як апарат місцевого суду — організаційний механізм забезпечення роботи місцевого суду як інституційного уособлення судової гілки влади.

Слід наголосити, що запропонована організаційна структура апарату місцевого суду може не дотримуватися в такому вигляді в місцевих судах, які не мають відповідного кадрового забезпечення. Тому організаційна структура місцевих окружних судів, окрім місцевих господарських та адміністративних судів, може формуватися у спрощеному вигляді. Тобто, залишатиметься функціональний розподіл відповідно до запропонованої структури (рис. 1), але реалізація деяких напрямків діяльності забезпечуватиметься структурною одиницею, меншою ніж відділ — сектором. Слід зауважити на тому, що в апараті місцевих судів недоцільно ліквідовувати жоден із наведених структурних елементів, оскільки в такий спосіб втратиться його структурна та функціональна єдність.

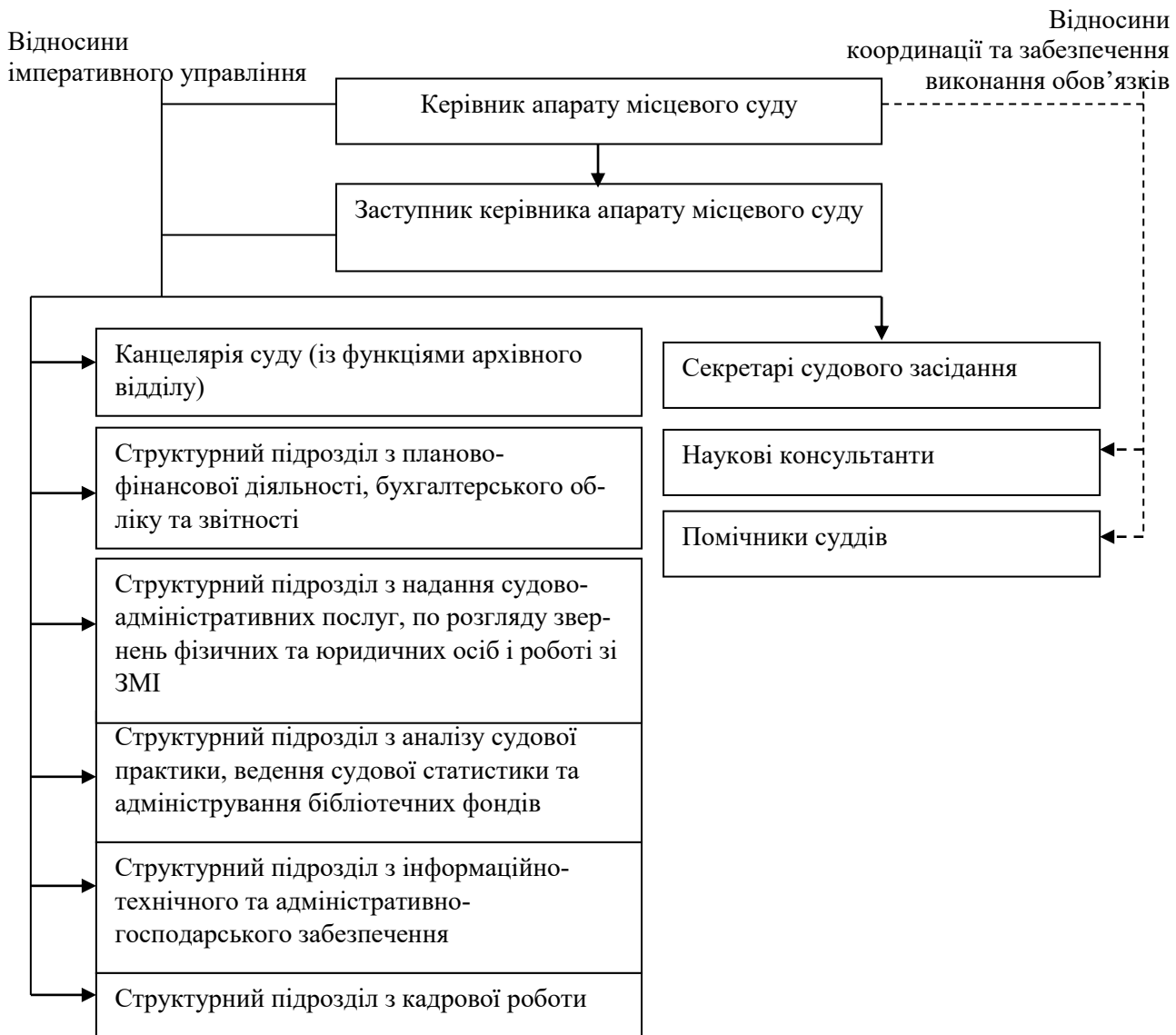

Рис. 1. Запропонована структура організаційного устрою апарату місцевого суду

Найбільш оптимальним рішенням в умовах раціоналізації та оптимізації фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності місцевих судів є збільшення їх територіальної юрисдикції.

Таким чином, запропонована організаційна структура апарату місцевого суду, побудована на засадах функціонального підходу, створить умови для належного організаційного забезпечення виконання всіх без винятку напрямків діяльності суду як органу судової гілки влади. Наведена структура підвищить оперативність процесу документообігу в суді, відокремить за своїм функціональним спрямуванням інформаційне, аналітичне, технологічне та документарно-організаційне забезпечення процесу судового розгляду. Матеріали справ зберігатимуться в межах одного структурного підрозділу, а аналітичне забезпечення здійснюватиметься безпосередньо на етапі підготовки судді до розгляду справи. Крім того, відповідне організаційне забезпечення кадрової складової роботи суду суттєво оптимізує процеси проходження державної служби, а також матеріального забезпечення суддів та персоналу апарату суду. Загалом, подібна організа-

ційна структура підвищує рівень відповідальності працівників апарату за окремими функціональними напрямками забезпечення процесу здійснення правосуддя, а також чітко детермінує процеси розподілу матеріальних та фінансових ресурсів. Останнє розкриває можливості для підвищення ефективності бюджетного планування й фінансового забезпечення роботи суду.

Література

1. Інноваційні методи адміністрування в українських судах. Практичний досвід [упоряд: В.М. Ростопіра]. — Київ, 2010. — 284 с.
2. Організація роботи суду : навч. посіб. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, О. М. Овчаренко та ін. ; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. — Х. : Право, 2012. — 256 с.
3. Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів : Наказ Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012 р. № 115 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1152012>.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI [Електронний документ]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
5. Прошутя І.Д. Щодо загальних принципів організації та забезпечення діяльності місцевих загальних судів в Україні // Науковий вісник Херсонського ДУ. — № 2-5. — 2015.
6. Штогун С.Г. Правові проблеми реформування місцевих загальних судів. Тези доп. та наук. повідомлень. // Наукові записки. Серія «Право» Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Проблеми державотворення, захисту прав людини в Україні» 21-22 травня 2004 року — Острог, НУ «ОА», 2004. — С. 344—353.

УДК.343.13

Л.Г. ШАРАЙ,

кандидат юридичних наук, доцент, радник директора
Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ДО УЧАСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. Проаналізовано зміст поняття спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Сформульовано практичні проблеми залучення судового експерта до участі в кримінальному провадженні.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс, доказування, досудове розслідування, кримінальне провадження, спеціальні знання, обізнана особа, судова експертиза, залучення експерта.

Постановка проблеми. Прийнятий у 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України докорінно змінив систему кримінального судочинства України і став орієнтиром подальшого реформування правової системи в частині процесуального законодавства, системи правоохоронних органів, судів та інших сфер суспільних відносин. У ньому змін також зазнали й підходи до використання спеціальних знань обізнаних осіб як джерела доказу, який надає сторонам кримінального провадження широкі можливості застосування у доказуванні інститу-

ту судової експертизи, яка має пріоритетну роль у застосуванні спеціальних знань в кримінальному процесі, підвищенні культури процесуальної діяльності правоохоронних органів [1, 3].

На думку науковців і практиків, серед питань надійного і максимального наукового забезпечення правосуддя в широкому розумінні цього слова, найперше місце посідає система нормативних приписів і криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання у процесі доказування спеціальних знань [2, 210; 3]. Це цілком зрозуміло, оскільки вирішення більшості ситуацій, які виникають у процесі правового регулювання, вимагає опори на ґрунтовні, досконалі знання, здобуті людством протягом усього його існування. Такого роду знання, які виходять за межі звичних, побутових знань, дають можливість, за всіх інших умов, здійснювати грамотне і справедливе правосуддя. Ці знання одержали у праві офіційне найменування спеціальних і вимогу розмежування їх у науковзнавчому та процесуальному значеннях [4, 23].

Стан дослідження. Питання використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві з певною періодичністю досить активно дискутуються в юридичній літературі. Розгортання цих дискусій прослідковується в працях В.Д. Арсеньєва, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, В.Б. Вехова, Л.М. Головченка, В.Г. Гончаренка, І.В. Гори, Г.І. Грамовича, П.В. Данісявічюса, А.В. Дулова, В.А. Журавля, А.В. Іщенко, П.П. Іщенко, О.О. Ейсмана, Г.Г. Зуйкова, Н.І. Клименко, В.В. Коваленко, І.І. Когутича, В.Я. Колдіна, В.К. Лисиченка, В.М. Махова, В.Я. Радецької, О.М. Моїсеєва, Г.М. Надгорного, А.Я. Паліашвілі, В.О. Попелюшка, І.В. Постіки, В.М. Реваки, О.Р. Росинської, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, М.О. Селіванова, В.В. Семенова, З.М. Соколовського, В.В. Циркаля, В.Ю. Шепітька, А.І. Шиканова, О.Р. Шляхова, М.Г. Щербаковського та багатьох інших вчених.

Виклад основного матеріалу. Зміни, які відбуваються в світовій економіці та соціальній сфері і, зокрема, в Україні, зумовлюють необхідність розробки нових концепцій розвитку, удосконалення нормативного забезпечення регулювання суспільних відносин як однієї з визначальних ланок прогресу. В Україні ці питання постають з особливою гостротою, зважаючи на наявність неординарних політичних протиріч і окремих недоліків нормативної бази та дієвого правосуддя.

Однак попри позитивну роль даних робіт, проблема всебічно не досліджена в теоретичному й практичному плані. Як свідчить слідча практика, працівники правоохоронних органів нерідко стикаються з труднощами під час залучення у кримінальному провадженні «обізнаних» осіб [5, 54], які володіють спеціальними знаннями і мають процесуальний статус спеціалістів та експертів.

Термін «обізнана особа» не передбачений жодним процесуальним законодавством України, хоча і уживається у юридичній доктрині щодо визначення особи, яка володіє спеціальними знаннями. На думку І.В. Гори, використання загального терміна «обізнана особа» у процесуальному законодавстві може спричинити виникнення суперечностей, тому що законодавцем не передбачено загальних положень, які регламентують діяльність і спеціаліста, і експерта як учасників будь-якого процесу в одній нормі закону [2, 210]. Навпаки, у Кримінальному

процесуальному кодексі України акцент зроблено на різних цілях залучення спеціалістів і експертів (ст. 69 та 71 КПК України), відповідно і на розбіжностях у процесуальних правах і обов'язках, а також у процесуальному значенні результатів застосування такими фахівцями своїх спеціальних знань [6, 43–45].

В криміналістичних літературних джерелах спеціальні знання визначаються як систему відомостей, одержаних в результаті наукової та практичної діяльності в певних галузях (медицина, бухгалтерія, автотехніка тощо) і зафіксованих в науковій літературі, методичних посібниках, настановах, інструкціях тощо [7, 4]; результат оволодіння певним рівнем знань і навичок діяльності в конкретній професії та спеціальності [8, 8]; знання із будь-якої сфери людської діяльності, а визначення їх структури та меж відноситься до сфери правотлумачення і в кожному окремому випадку здійснюється правозастосовувачем [9, 73]; такі, що одержані в результаті спеціального навчання або професійного досвіду [10, 8]; професійної підготовки, що створюють для тих, хто ними володіє, можливість вирішення питань у якій-небудь галузі [11, 202] й використовуються для виявлення, закріплення, вилучення, оцінки й дослідження доказів [12, 18].

Доволі широка та різнобічна палітра думок, постійні коригування даного поняття, подання власного визначення майже кожним дослідником, свідчить про складність цього завдання та, як вбачається, неможливість остаточного вирішення. Але, узагальнюючи позицію дослідників щодо змісту поняття «спеціальних знань», вважаємо, що найбільш розповсюдженою є точка зору, за якою спеціальними слід вважати знання, що містяться в основі тих чи інших спеціальностей та спеціалізацій і є професійними знаннями та вміннями в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, необхідними для розв'язання питань, які виникають у ході досудового розслідування кримінальних проваджень та розгляду їх матеріалів у суді [13, 195]. Тобто, за сучасною юридичною доктриною спеціальні знання — це незагальновідомі знання та навички, якими володіє обмежене коло фахівців (фахівець — загальне поняття для позначення особи, яка володіє спеціальним знаннями), тому застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні базується, насамперед, на залученні до процесу розслідування спеціаліста й експерта, а коло питань, які вирішуються кожним із них у кримінальному провадженні, обумовлюється їх процесуальним статусом.

Найефективнішим інструментом для використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів є така процесуальна форма, як експертиза. Судова експертиза — це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства [14].

Важливим з точки зору перевірки достовірності результатів експертиз — висновків експертів, як зазначають науковці, є питання щодо публікації експертних методик та їх обговорення науковою спільнотою. Проведення судових експертиз лише на основі знань в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла без посилання на опубліковані методичні праці в галузі судово-експертного дослідження є серйозною підставою для сумнівів у вірогідності отриманих результатів [2, 213].

Крім того, проаналізувавши положення законодавства та коментарі науковців щодо залучення експерта в кримінальний процес, звертають на себе увагу окремі проблемні питання, зокрема:

1) не визначені конкретні підстави для залучення судового експерта, а загалом обумовлена лише необхідність використання судових експертиз у кримінальному провадженні. Виняток становить передбачення КПК України випадків обов'язкового призначення судової експертизи задля розв'язання певних питань;

2) відсутня детальна регламентація порядку залучення експерта. Зокрема, не названо вид та форму процесуального документа, яким може бути призначено судову експертизу; не визначені права учасників процесу, пов'язаних із призначенням експертного дослідження слідчим самостійно або за клопотанням іншої сторони тощо;

3) наявні суперечності між загальною й спеціальною нормами КПК України. Ідеться про ст. 93 КПК України «Збирання доказів» і ст. 243 КПК України «Залучення експерта», оскільки законодавець не передбачив можливість збирання доказів стороною захисту шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій. У ч. 3 ст. 93 КПК України йдеться про можливість отримання стороною захисту висновків експертів. Водночас залучення експертів для проведення експертних досліджень (ч. 2 ст. 243 КПК України), власне, є нічим іншим, як проведенням слідчої дії стороною захисту, оскільки зазначена стаття міститься в главі 20 «Слідчі (розшукові) дії». Вихід із цієї ситуації можливий шляхом змінення редакції ст. 93 КПК України або виключення ст. 243 КПК України з переліку слідчих (розшукових) дій [13, 16–17];

4) відсутні визначення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз, хоча в тексті статей КПК України йдеться про можливість залучення експерта (-ів) для їх проведення тощо [12, 16–17].

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що сучасне законодавство України все більше наближається до міжнародних стандартів, що передбачає, по-перше, реформування системи судочинства, по-друге, удосконалення законодавчих норм, якими врегульовано питання залучення судового експерта в кримінальне провадження, по-третє, підвищення ролі інституту судових експертиз, без яких не може бути ефективно проведене розслідування кримінального провадження й розкрито кримінальне правопорушення. З огляду на вищезазначене, залучення експерта в кримінальний процес є засобом забезпечення об'єктивності, повноти й всебічності кримінального провадження.

Література

1. Зайцева Е.А. Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Е. А. Зайцева. — М., 2008. — 52 с.
2. Гора І.В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України / І.В. Гора // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ № 1, 2013. — С. 209–214.

3. Курдюков В.В., Легких К.В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/law/00294244_0.html.
4. Гончаренко В.Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні / В. Г. Гончаренко, В. В. Курдюков, К. В. Легких // Вісник Академії адвокатури. – Вип. 9, 2007. – С. 22–32.
5. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений / Махов В. Н. – М. : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2000. – 296 с
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами і доповненнями станом на 1 вересня 2013 р. : (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 328 с.
7. Арсеньев В.Д., Заблоцкий В.Г. Использование специальных знаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела. – Красноярск: Изд-во Красн. ун-та, 1986. – 152 с.
8. Гончаренко В. Г. Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики / В. Г. Гончаренко // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 верес. 2003 р.) / редкол.: М. І. Панов (голов. ред.), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – Х. : Гриф, 2003. – С. 11–13.
9. Попелюшко В.О. Спеціальні знання в кримінальному процесі та захист // Вісник Академії адвокатури України. – К., 2006. – Вип. 3(7). – С. 71–81.
10. Галкин В.М. Средства доказывания в советском уголовном процессе. – Ч. 2. – М.: ВНИИСЭ, 1968. – 160 с.
11. Соколовский З.М. Понятие специальных знаний // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1969. – Вып. 6. – С. 201–209.
12. Моїсєєв О.М. Проблеми, пов'язані із залученням судового експерта до участі в кримінальному провадженні / О. М. Моїсєєв // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 27 (66). 2014. № 3. – С. 194–203.
13. Журавель В. А. Залучення експерта: процесуальні та організаційні проблеми / В. А. Журавель // Вісник Луганського державного університету ім. Е. О. Дідоренка. – 2014. – Спецвип. № 1. – С. 16–20.
14. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-XII. Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/law2/main.cgi?nreg=4038-12>.

В.П. ЮЗИК,

завідувач сектору дактилоскопічних видів досліджень та обліків
відділу криміналістичних видів досліджень

Рівненського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

АВТОМАТИЗОВАНІ ДАКТИЛОСКОПІЧНІ СИСТЕМИ ТА ЇХ МОЖЛИВОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На даному етапі розвитку новітніх технологій та науки криміналістики для покращення ведення криміналістичного дактилоскопічного обліку в світі стало впровадження автоматизованих ідентифікаційних систем (далі АДІС), які використовуються на державному рівні та в міжнародних організаціях.

В Україні також досить актуальним стало питання ведення криміналістичних обліків за допомогою автоматизованих ідентифікаційних систем (далі АДІС).

Особливість організації в Україні полягає в тому, що дактилоскопічний облік наразі функціонує одночасно у двох галузевих службах органів внутрішніх справ: у Департаменті інформаційних технологій МВС України та у Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України.

Автоматизація дактилоскопічних обліків — це створення автоматизованої бази даних, яка містить дактилокарти осіб, які перебувають на обліку, сліди пальців і долонь рук, вилучених при оглядах місць скоєння злочинів, і проведення автоматичних перехресних перевірок всіх вступників на облік дактилокарт і слідів. Застосування сучасних Автоматизованих дактилоскопічних інформаційних систем (АДІС) — одна з необхідних умов для організації високоефективної роботи правоохоронних органів¹.

Застосування АДІС дозволяє вирішувати безліч завдань і забезпечує:

- скорочення трудовитрат і підвищення ефективності розкриття та розслідування злочинів за рахунок більш точної та своєчасної інформації, що надається оперативним службам;
- можливість встановлення особистості як живих осіб, так і невідомих трупів за кількома відбитками пальців рук, по невеликому фрагменту тільки одного відбитка (навіть при значних змінах);
- автоматичну перевірку дактилоскопічної інформації по базі даних АДІС при постановці на дактилоскопічний облік і при виконанні оперативних запитів;
- прискорення обробки дактилоскопічної інформації при постановці на облік і зменшення часу відповіді на запити;
- підвищення результативності дактилоскопічних обліків;
- поліпшення якості надходження дактилоскопічної інформації за рахунок впровадження оптоелектронних пристроїв бескраскового дактилокопіювання — «живих» сканерів;
- можливість об'єднання обліків у єдину автоматизовану систему;
- реалізацію міжрегіональної взаємодії автоматизованих дактилоскопічних обліків.

АДІС з високою точністю і надійністю ідентифікує:

- сліди пальців і долонь рук, виявлені на місці злочину;
- відбитки пальців невідомих трупів;
- встановлює особу затриманого.

Сучасні АДІС побудовані як модульні системи, масштабованість архітектури дозволяє поетапно нарощувати як обсяг бази даних (від 10-20 тисяч до 150 мільйонів дактилокарт), так і пропускну здатність².

У можливості сучасних АДІС входить:

- введення та зберігання в базу даних дактилокарт, фотозображень осіб і особливих прикмет, словесного опису людей;

¹ Черетаев М.В. Новые достижения науки и техники в расследовании преступлений / М.В. Черетаев — М., 1999 — С. 16.

² Бар Р. Язык в проектировании систем / Р. Бар — М.: Мир, 1988 — С. 96.

- введення та зберігання в базу даних слідів пальців рук і долонь, вилучених з місць злочинів;
- проведення автоматичних пошуків типів «карта-карта», «карта-слід», «слід-карта», «слід-слід»;
- пошук за словесним описом;
- проведення пошуків і ідентифікація слідів і відбитків долонь;
- автоматизоване визначення дактилоформули;
- автоматизований дактилооблік : проведення різноманітних вибірок, сортування списків бази даних, видалення і редагування записів і т.д.;
- висновок графічних зображень (дактилокарти, фотозображення, сліди) на монітор і на принтер, друк документів, списків, довідок, статистичної інформації;
- віддалене введення дактилоскопічної інформації, віддалений доступ до Центральної бази даних, побудова розподілених систем;
- багаторівневе розмежування доступу і закриття інформації, що передається по каналах зв'язку і зберігається в базі даних;
- взаємодія з іншими видами автоматизованих обліків;
- імпорт/експорт дактилокарт і слідів у форматі Інтерпол, ФБР, МВС України.

У АДІС максимально автоматизовані всі технологічні процеси обробки дактилоскопічної інформації. Найвищі характеристики надійності та вибіркості системи забезпечують мінімальний розмір рекомендаційних списків. Тому, навіть дуже великі бази даних обслуговуються невеликим штатом співробітників. Користувачі відзначають «дружність» інтерфейсу всіх програмних модулів і простоту експлуатації системи.

Найвищі характеристики надійності і точності пошуків гарантовані в АДІС способом опису папілярного узору. При описі візерунка крім напрямків потоків, розташування інтегральних та дрібних особливостей, використовуються топологічні характеристики гребінкової структури — гребінковий рахунок і зв'язність, які є найпотужнішим інструментом при порівнянні. Топологічний підхід і ієрархічний спосіб порівняння візерунків забезпечують високу вибіркості пошуку, переважаючи вибіркості систем, що описують тільки положення і напрямки особливостей. Результат — короткі рекомендаційні списки, в яких «потрібний» кандидат, як правило, на першому місці. Одночасно топологічний підхід висуває підвищені вимоги до точності автоматичного кодування візерунків³.

АДІС застосовує дуже детальний ієрархічний опис структури папілярних узорів відбитку. На самому верхньому рівні ієрархії знаходиться тип візерунка, потім слід положення дельт і центрів, гребінковий рахунок дельта-дельта і дельта-центр, потім масив напрямків потоку папілярних ліній і маска не використовуваних місць, потім розташування й напрямки дрібних особливостей, і, нарешті — гребінковий рахунок і зв'язність між дрібними особливостями.

³ Косаревич Р.Я. Виділення папілярних ліній на багатоградаційних зображеннях дактилоскопічних об'єктів за допомогою профілів / Р.Я. Косаревич, Б.П. Русин. — 2000. — Вип. 14 — С. 56.

Ієрархічна структура опису гарантує дуже високу ефективність системи. Значна частина порівнянь між відбитками завершується на верхніх рівнях піраміди і на кінцевий, що споживає велику частину часу, рівень припадає лише невелика частина порівнянь.

У АДІС реалізована можливість складання дактилоформули. Система автоматично обчислює формулу і пропонує оператору її варіант. Після затвердження або коригування дактилоформули заноситься в базу даних.

АДІС йде шляхом накопичення в системі якомога більш повних даних на кожну зареєстровану особу. В системі зберігаються не тільки відбитки пальців, долонь і установчі дані, а й фотографії зовнішності, фотографії та опис особливих прикмет, інші текстові дані⁴.

Крім того, функціонує в складі системи модуль «словесний опис», який дозволяє складати словесні портрети власників дактилокарт, зберігати їх в базі даних АДІС і організовувати за ним пошуки. Словесні портрети та запити на пошук складаються з використанням єдиних довідників — глосаріїв, чим забезпечується єдність термінології і точність у опис зовнішності. Результати пошуку виводяться у вигляді альбому з підбіркою фотографій.

Робота з додатковою інформацією та словесними описами не вимагає додаткових технічних засобів, використовуються ті ж робочі станції, ті ж лінії передачі даних і засоби віддаленого доступу.

У даний момент здійснюється активне впровадження цих систем у діяльність органів внутрішніх справ. Отриманий в ході цього досвід, а також досвід впровадження АДІС в інших державах дозволив виявити, що при всіх позитивних моментах використання цих систем все ж існують деякі складнощі і проблеми.

Безумовно на мою думку попрацювавши багато років по напрямку дактилоскопічної експертизи основним недоліком бачу неможливість в Україні прийняття Закону України «Про ідентифікацію людини шляхом дактилоскопії»,

Звичайно дактилоскопічні дані людини вважаються конфіденційною інформацією, яка охороняється законом.

Так як дактилоскопічні обліки є важливим каталізатором процесу розкриття злочину, тому н а сьогоднішній день необхідно розширити список осіб, які б мали б бути в категорії обов'язкового дактилоскопіювання, а це:

- іноземці, які проживають на території України;
- особи без громадянства;
- біженці;
- державних службовців;
- військових, поліцейських
- призовники
- осіб без постійного місця проживання

➤ осіб, які отримують закордонні паспорти (така міра полегшить ідентифікацію громадян, постраждалих або загиблих в авіакатастрофах і інших непередбачених ситуаціях, і допоможе заощадити не лише час, але і бюджетні кошти на

⁴ Системы «Папиллон» (руководство пользователя) — Минск, 1998 — С. 6.

проведення дорогих генетичних експертиз. Йдеться, передусім, про міжнародні рейси, оскільки ризик терористичної загрози на них вищий, ніж на внутрішніх;

➤ уболівальників, які приймали участь в масових безладах при проведенні спортивних заходів;

➤ хворі люди, які втрачають пам'ять

Взагалі процес дактилоскопіювання дуже добре запустити для населення при здобутті паспорта, який слід виробляти, починаючи з чоловічого населення країни, оскільки саме чоловіки складають її незаконопокірну (приблизно 80% - 85%) частину [2].

Треба не забувати і про добровільну дактилоскопічну реєстрацію.

Пропоновані заходи не треба сприймати в якості поліцейської міри, що порушує право громадян на таємницю особистого життя і свободу пересування.

Це засіб, який спрямований на забезпечення і підтримку безпеки в суспільстві, а також впізнання особи.

В світовій практиці дана дактилоскопічна реєстрація використовується не лише в роботі правоохоронних органів, але і в діяльності візових служб.

Виходячи з наведеного вище, можна дійти висновку, що на сьогодні АДІС є потужним інструментом, який дозволяє органам і підрозділам внутрішніх справ оперативно та якісно перевіряти сліди, вилучені з місць вчинення нерозкритих злочинів, і дактилокарти осіб, які становлять оперативний інтерес, з метою розкриття та розслідування злочинів як «за гарячими слідами», так і вчинених у минулі роки.

Література

1. Офіційні документи та нормативні акти.
2. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Учебник для вузов. / Под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р.С. Белкина. — М.: Издательская группа НОРМА—ИНФРА · М, 1999. — 990 с.
3. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. — М., 2001.
4. Черетаев М.В. Новые достижения науки и техники в расследовании преступлений / М.В. Черетаев — М., 1999 — С. 16.
5. Бар Р. Язык в проектировании систем / Р. Бар — М.: Мир, 1988. — 320 с.
6. Косаревич Р.Я. Виділення папілярних ліній на багатоградаційних зображеннях дактилоскопічних об'єктів за допомогою профілів / Р.Я. Косаревич, Б.П. — Русин Відбір і обробка інформації. — 2000. — Вип. 14 — 90 с.
7. Системы «Папиллон» (руководство пользователя) — Минск, 1998.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

П.М. ГОНСЕВИЧ,

студент юридичного факультету

Навчально-наукового інституту права, психології та економіки,
Львівського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Актуальність теми. З виникненням перших державних утворень створились необхідні умови і потреба у відносинах між такими першодержавами. Серед них основну роль займали питання геополітичного та торговельного характеру. Відповідно, щодо таких питань постійно виникали суперечки між державами. З плином часу такі спори набували все більш широкого та складного характеру. Це призвело до того що, як і окремі країни, так і міжнародне співтовариство в цілому побачили потребу у створенні та напрацюванні певних механізмів для однакового вирішення конфліктів торговельного та територіального характеру. Від найпростіших форм до сучасного вигляду таким механізмом став інститут міжнародного комерційного арбітражу. Саме такий спосіб вирішення зовнішньоторговельних конфліктів, ускладнених іноземним елементом досить часто застосовується в міжнародній правовій практиці. Століттями укладались різного роду конвенції, протоколи, регламенти, договори дво- чи багатостороннього характеру, які в своїй еволюції удосконалювали даний інститут та покращували процес вирішення міжнародних торговельних суперечок.

Не варто упускати той факт, що арбітражні органи (постійно діючі чи тимчасового характеру) взяли на себе великий обсяг категорій справ (торговельного характеру) , з яких виникають спори. Це означає, що таким чином даний обсяг спорів невідсудний державним національним судам, що значно зменшує навантаження останніх та дає змогу краще зосередитись на інших видах справ.

Питання, що стосуються міжнародного комерційного арбітражу протягом тривалого часу були предметом багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед них такі: Г.А. Цірат, Г.К. Дмітрієва, В.В. Комаров, І.Г. Побірченко, М.Г. Розенберг, А.М. Мінаков, Д. Кордеро Мос та багато ін.

Особливості правової природи міжнародного комерційного арбітражу найкраще можна охарактеризувати на доктринальних вченнях щодо цього інституту. Серед багатьох напрацювань науковців протягом століть сформувались такі тео-

рії правової природи даного поняття: договірна, процесуальна, змішана, автономна.

Договірна теорія визначає арбітражний розгляд як звичайні цивільно-правові відносини, в рамках яких існують цивільно-правові зобов'язання [1].

Процесуальна теорія розглядає арбітраж (третейський суд) як особливу форму державного правосуддя, а всі елементи і стадії арбітражного розгляду, включно з арбітражною угодою - предметом процесуального права. Винесення арбітражного рішення повністю ототожнюється з рішенням державного суду. Представники цієї теорії посиляються на закріплення положень про арбітраж у процесуальному законодавстві, використання процесуальної термінології, та на те, що функції обох судів збігаються [2].

Змішана теорія базується на тому, що в ній поєднуються як матеріальні, так і процесуальні ознаки. Відповідно, можна говорити про етапи діяльності арбітражу, де проявляється договірна чи процесуальна сторона діяння. Спочатку виникають питання, що стосуються арбітражної угоди, її дійсності, форми, правосуб'єктності сторін спору, можливості в даному спорі застосувати арбітраж та ін. У випадку, коли всі вищезазначені необхідні ознаки вирішені на договірній основі, можна говорити про наступний етап, що здебільшого поєднується з процесуальним характером даного явища. Тут йдеться про позовні вимоги, процес подання доказів, сам порядок вирішення і розгляду спору, винесення рішення, а також питання, пов'язані з його оскарженням. Звідси випливає ще одна дуже яскрава ознака, яку можна застосувати для порівняння арбітражу та державного суду. Однак, слід зазначити, що не можна ці поняття назвати ідентичними чи тотожними.

Особливістю *автономної теорії* є те, що вона відкидає і договірний, і процесуальний характер розгляду в арбітражі, і виникла ця теорія відносно недавно. Назва самої теорії і вказує на те, що арбітраж повинен розглядатись виключно як явище автономне. Це означає, що його правова природа може визначатись лише через призму кола повноважень, користі, мети, правових гарантій, які потребують сторони спору для того, щоб не звертатись за вирішенням спору до державних судів. Прихильники даної теорії сформуливали думку, що арбітраж за своєю юридичною природою є унікальним явищем, яке дозволяє встановити коло необхідних гарантій для сторін спору, а також необхідну швидкість розгляду спорів.

Для кращого розуміння правової природи міжнародного комерційного арбітражу слід зрозуміти критерії, за якими вони поділяються на певні категорії. Основною і найістотнішою класифікацією міжнародних комерційних арбітражів є поділ за терміном їх дії. Так, за даним критерієм визначають *інституційні (постійно діючі) арбітражі і арбітражі «ad hoc» (разові суди, випадкові, ізольовані)*. З огляду на це слід виокремити ряд відмінностей між цими видами для повного розуміння їхньої правової природи. Інституційні суди створюються при недержавних установах (палатах, торгово-промислових палатах) та діють на основі регламенту. Під постійно діючими міжнародними комерційними третейськими судами розуміються арбітражні організації чи установи, метою створення

та функціонування яких є надання суб'єктам міжнародних комерційних відносин специфічного виду послуг у сфері третейського вирішення спорів, що виникають між ними. Такі установи утворюються відповідно до законодавства країни, де вони створюються і відповідно за рішенням компетентних в даному питанні органів. Такими органами, як правило, є торговельні та торговельно-промислові палати різних країн. В Україні функціонує Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України.

Арбітражі «ad hoc» створюються тільки для вирішення певного окремого спору. Їхні процесуальні права визначаються сторонами і після вирішення спору такий арбітраж припиняє своє існування. Організаційно арбітраж ad hoc становить собою певний склад третейських суддів (одноособовий або інша непарна кількість) які належним чином призначені сторонами спору або певним компетентним органом на підставі арбітражної угоди, яку між собою уклали сторони, що сперечаються. Арбітраж ad hoc є класичною формою третейського судочинства і втілює в собі всі атрибути притаманні йому як позасудовому (альтернативному) засобу вирішення спорів. Питання про арбітражну угоду в частині, що стосується арбітражу ad hoc вирішуються таким чином, що в цій угоді сторони можуть передбачити кількість арбітрів, місце проведення розгляду спору, строки та порядок подання письмових заяв та доказів, а також багато інших процесуальних питань. На жаль, як правило, сторони в угодах зазначають тільки основні положення (кількість арбітрів, місце проведення) і приділяють мало уваги іншим процесуальним питанням, що завдає в майбутньому додаткові труднощі у вирішенні спору. Проте, такі «тимчасові» суди можуть взаємодіяти з постійно діючими арбітражами, наприклад, щодо вибору і призначення арбітрів, щодо сплати арбітражних зборів і ін. Для прикладу такої взаємодії можна назвати Правила сприяння арбітражу з боку Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України відповідно до Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ [3]. В коментарі до цих Правил зазначено положення, яке підтверджує факт взаємодії інституційних та тимчасових арбітражів, а саме: *«Згідно цих правил МКАС при ТПП України має право діяти як компетентний орган з призначення арбітра, прийняття рішення про відвід або припинення повноважень арбітра відповідно до Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ, а також надавати організаційне сприяння арбітражному розгляду на підставі зазначеного регламенту»* [4].

Таким чином, варто зробити висновок, що поняття та правова природа міжнародного комерційного арбітражу є досить складним явищем, що століттями удосконалювалось разом з потребами тогочасного міжнародного суспільства. На сьогоднішній день даний інститут займає важливе місце у міжнародному вирішенні зовнішньоторговельних конфліктів між сторонами, що уклали арбітражну угоду.

Література

1. Міжнародний комерційний арбітраж. Навчальні матеріали онлайн. — 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/1728092456831/pravo/mizhnarodniy_komertsiniy_arbitrazh
2. Лебедев С.Н. Международный торговый арбитраж / С.Н. Лебедев. - М.: Междунар. отношения, 1965. - 219 с.
3. Правила сприяння арбітражу з боку Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України відповідно до Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ: Правила від 27.10.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://arb.ucci.org.ua/icac/ua/unrules.html>
4. Коментар до Правил сприяння арбітражу з боку Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України відповідно до Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ. — 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://arb.ucci.org.ua/icac/ua/unrules_.html

Є.В. КОЛЕСНИК,

студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

Л.І. ЛЕТНЯНЧИН,

науковий керівник, кандидат юридичних наук, доцент,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Створення міжнародних механізмів гарантій основних прав і свобод людини є одним із найбільших досягнень світового співтовариства у XX столітті. Ці гарантії знайшли своє вираження та закріплення через загальносвітове визнання міжнародних договорів з прав людини, а також спеціальних органів, уповноважених здійснювати контроль дотримання основних прав і свобод людини. Одним із найбільш ефективних серед таких органів є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Саме ця судова інституція забезпечує реалізацію основоположних прав людини, є доволі довершеним контрольним механізмом дотримання державами-учасниками положень Конвенції, упровадженням її норм і принципів у рамках національних правових систем.

На відміну від більшості європейських країн, в Україні процедура виконання рішень Європейського суду детально регламентована законодавством.

Але слід зазначити, що незважаючи на достатньо детальну урегульованість на законодавчому рівні порядку виконання Україною рішень Європейського суду, в нашій країні має місце ситуація, коли рішення Суду або не виконуються, або виконуються протягом досить тривалого часу. І таким чином, проблема захисту прав людини залишається для України однією з найбільш гострих.

Однією з причин наявності великої кількості заяв громадян України до Європейського суду з прав людини була відсутність інституту конституційної скарги в Україні. Конституційна скарга - це право громадян звертатися до Конституційного Суду України з проханням про перевірку конституційності законів, якими

порушуються їхні права і свободи. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Дане нововведення ніяким чином не обмежить доступ осіб до Європейського суду з прав людини, оскільки скаржник може сам вирішувати, який засіб захисту обрати. Це підтверджується судовою практикою ЄСПЛ, що тільки в деяких типах справ необхідним є зложення конституційної скарги перед внесенням заяви до ЄСПЛ. Запровадження відповідного інституту сприятиме підвищенню рівня довіри до Конституційного Суду України та зменшенню кількості скарг від нашої держави до Європейського суду з прав людини.

Серед основних категорій заяв, які надійшли від громадян України і були визнані Судом як потенційно прийнятні до розгляду, є заяви про надмірну тривалість проваджень у суді, застосування до обвинувачених незаконних методів ведення слідства, порушення прав під час затримання та взяття під варту, неможливість виконання рішень судів, неефективність розслідування прокуратурою скарг на катування.

Однак, слід зазначити, що проблеми виникають також і на стадії виконання рішень Суду. Так, незважаючи на те, що Конвенція була ратифікована нею ще 1997 році, у нашій державі і досі не відпрацьовано на належному рівні механізм ефективного виконання рішень Суду.

Щоб адекватно виконувати рішення Європейського суду та зменшити кількість скарг, необхідно змінити або законодавство, або практику його застосування. Із цим як в Україні, так і в інших державах дійсно є проблеми. Хоча б тому, що Комітет міністрів Ради Європи зазвичай вимагає таких змін у національному законодавстві, які б збільшили його ефективність. Проте до них не завжди готові національні органи влади.

Взагалі, для України прогресивним є визнання й виконання рішень Європейського суду, так як ці рішення можуть бути використані для прийняття рішень іншими судами. Хоча Європейський суд є гарантом дотримання Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, проте є проблема як виконання рішень на території України, так і використання їх як джерела права у вітчизняній правозастосовній практиці.

Існують певні недоліки української системи і в контролі за виконанням рішень Європейського суду. Як вже зазначалося, відповідні функції з контролю за виконанням рішень Європейського суду виконує Міністерство юстиції (Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини) під наглядом Комітету Міністрів Ради Європи. Але існує думка, що більш ефективною могла б бути діяльність окремої незалежної структури.

В цілому в Україні на законодавчому рівні створена така система виконання, за якої кожне рішення Європейського суду з прав людини має бути обов'язково виконано. Проте, слід відмітити, що ця система потребує вдосконалення, зокрема, шляхом внесення змін до законодавства.

НОВІ ВИКЛИКИ КИТАЙСЬКО-ЯПОНСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

В субрегіоні Південно-Східної Азії Пекін оточив себе мережею парадоксальних зв'язків. Російсько-китайські та північнокорейсько-китайські відносини хоча й визнаються світовим суспільством партнерськими, все ж не мають відповідного економічного підґрунтя. Головними економічними партнерами Пекіну, як в субрегіоні, так і в усьому АТР, є традиційні союзники США — Японія та Південна Корея.

Японо-китайські відносини уявляють собою певну цікаву комбінацію холодних політичних відносин та гарячих економічних взаємозв'язків. Історично Японія була важливим партнером Китаю. У післявоєнні десятиліття саме імпорту КНР японських товарів промисловості допоміг країні відродити її виробничу інфраструктуру. Сьогодні ж Японія — найбільший торговий партнер Пекіну після США із загальним об'ємом товарообміну більш \$300 млрд. щорічно [1]. Станом на 2014 р. Китай також займав першу позицію у списку торгових партнерів Японії. Обсяг товарообігу досяг \$309,1 млрд., що на \$107,9 млрд. перевищує обсяг американо-японської торгівлі [1]. У 2012 р. обсяг накопичених інвестицій КНР в японській економіці склав \$1,620 млн., а обсяг накопичених ПИИ Японії в китайській економіці склав \$87,247 млн. станом на 2012 р., що робить Японію найбільшим інвестором в КНР, обігнавши навіть США [2]. Усі вище вказані числа вказують на високий рівень взаємопроникнення економік двох країн.

Китай та Японія мають багато причин для того, щоб підтримувати інтенсивні відносини в економічній сфері. Так, для Японії Китай уявляє собою надзвичайно великий та географічно близький до неї ринок збуту, адже населення КНР майже в 11 разів перевищує населення самої Японії. Також треба відмітити, що ієна залишається міцною валютою у порівнянні з іншими валютами в регіоні [3]. Це робить японські товари більш дорогими на ринках збуту. Для того, щоб обійти ці труднощі, Японія виробляє машини та товари електроніки закордоном. Японські фірми виробників для розвитку власних продуктивних потужностей будують заводи в Китаї, так як продуктивні потужності в Японії не забезпечують попит на їхню продукцію. Японські найкрупніші автовиробники, такі як Honda, Toyota, Nissan зацікавлені у будівництві власних заводів в КНР. Три найбільших автовиробника Японії збільшили закордонне виробництво в 2007 р. на фоні зростаючого попиту в Китаї, Росії та Індії при падінні попиту в Японії і США. Тим не менш треба зауважити, що такий важливий фактор привабливості Китаю як площадки для виробництва іноземної продукції, а саме дешева робоча сила, у наступні десятиліття може втратити свою актуальність через демографічну політику Пекіну, що може негативно вплинути на динаміку розвитку китайсько-японських економічних зв'язків.

Для Китаю ж важливо підтримувати інтерес Японії як інвестора у наукомісткі та ІТ галузі, а також експортера її виробництва в Китай для забезпечення китайських трудових ресурсів робочими місцями.

У більшості випадків економічний фактор утримує країни від ескалації конфліктів. Та чи здатно це вберегти Токіо та Пекін від антагонізму? У пошуках відповіді можна роздивитися зміни економічних показників двосторонніх відносин скрізь призму погіршення загального політичного фону.

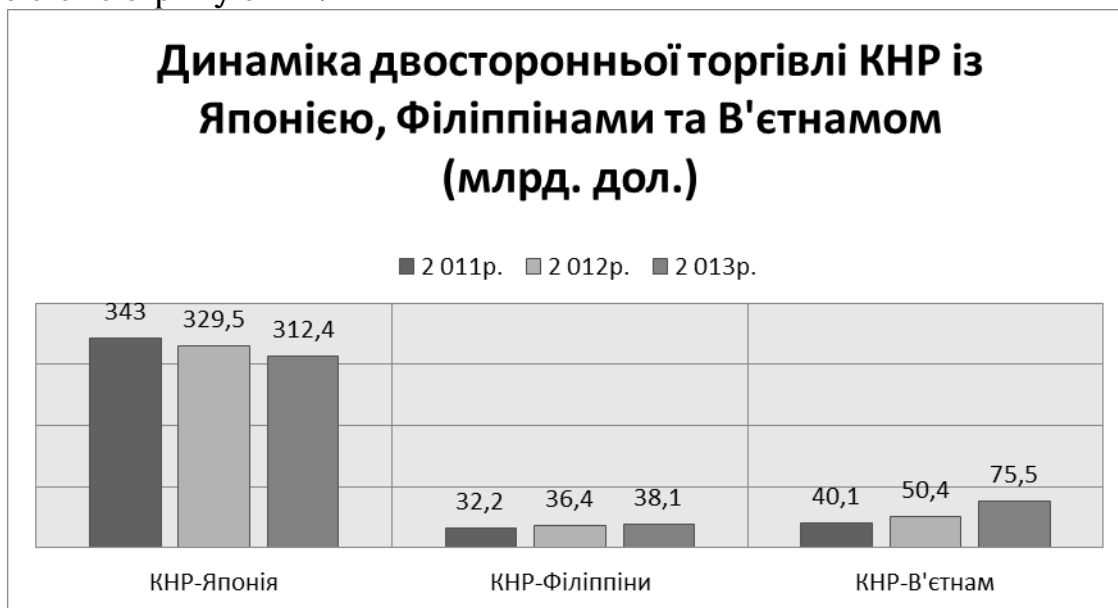
У 2012 р. спостерігався ріст активності КНР у Східно-Китайському морі в районі спірних островів архіпелагу Дяоюйдао (Сенкаку). У вересні того ж року Японія викупає острови архіпелагу у приватних власників, у відповідь на що Пекін направляє до островів китайські бойові кораблі. Криза відносин стає очевидною. Об'єм товарообміну впав на \$13,5 млрд. у 2012 р. Статистика двосторонньої торгівлі у період з 2009 р. по 2015 р. показує, що найвищий показник її обсягу було зафіксовано у 2011 р. — \$343 млрд. Найнижчий показник у той самий період — \$229 млрд. у 2009 р. [1]. Тому загальний об'єм товарообміну \$329,5 млрд. у 2012 р. у статистичному розрізі не демонструє катастрофічний спад та повний розрив відносин [1]. Більш того, спостерігалось збільшення об'єму інвестиційного потоку із Японії в КНР. 2012 р. він оцінювався в \$7,352 млрд., що на мільярд перевищує показники 2011 р. при загальному обсязі накопичених ПІІ Японії в економіці КНР \$87,247 млн [2]. Позитивні тенденції були зафіксовані й в китайському інвестиційному середовищі щодо японської економіки: обсяг експорту китайських ПІІ в Японію зріс у 1,4 р. в 2012 р. у порівнянні із 2011 р. [2].

Таким чином, можна резюмувати, що економічні інтереси в системі Пекін-Токіо превалюють над політичними непорозуміннями, тому останніми можна знехтувати. Та цей фактор, як і будь-який інший, необхідно розглядати в певній системі, порівнюючи зі схожими міжнародними процесами.

2012 рік — надконфліктогенний рік для КНР. Погіршення зазнали не тільки китайсько-японські відносини, але й стосунки КНР із Філіппінами та В'єтнамом. Територіальний конфлікт між країнами у Південно-Китайському морі прийняв міжнародного окрасу після того, як в січні 2013 р. Філіппіни подали позов на Китай до Постійної палати Третейського суду в Гаазі. Конфлікт досяг високого градусу напруги. Тим не менш, обсяг товарообігу зріс на \$4,2 млрд. у 2012 р. по відношенню до 2011 р. та на \$1,6 млрд. у 2013 р. по відношенню до 2012 р. Ще більш показовим прикладом є китайсько-в'єтнамські торгові відносини. В'єтнам також є активно залученою стороною до територіального спору з КНР у Південно-Китайському морі, але ж з 2011 р. до 2012 р. об'єм товарообміну зріс на \$10,2 млрд., а з 2012 р. по 2013 р. — на \$15,1 млрд. [1].

Таким чином, можна побачити, що політичні спори таки мають негативний вплив на японо-китайські відносини. Якщо Філіппіни та В'єтнам не готові жертвувати співробітництвом із Китаєм як фактором позитивного впливу на власні економіки, Японія, більш сильна та незалежна в економічному вимірі держава, може дозволити собі підкріплювати політично-ідеологічну конфронтацію економічним антагонізмом. Сьогоднішній стан економічної взаємозалежності не піддає сумнівам партнерські відносини країн, але ж їх поведінка під час конфлікту 2012

р. демонструє, що в разі серйозного конфлікту є ризик того, що економічний фактор не стане стримуючим.

Тим не менш, ряд причин, що впливають із вказаних економічних інтересів країн, знижують градус напруги між країнами.

По-перше, двосторонній конфлікт має негативний вплив на внутрішній стан економік країн. Як вже було вказано, КНР ставить розвиток країни понад усе. Японія також не може оминати проблем у разі різького погіршення відносин із Китаєм, зокрема економічних. У якості основної причини називалось погіршення відносин з Китаєм, що викликало спад продаж на цьому важливому для Японії ринку [4]. Так, наприклад, після масових антияпонських мітингів та бойкоту японських товарів, що відбулися в КНР в 2012 р., припинили роботу ряд заводів Toyota, Honda, Nissan, Panasonic та Canon [5]. Фінансові втрати змусили концерни відновити роботу деяких заводів у тому ж році, не дивлячись на конфронтацію урядів. Як результат розуміння цього керуючими елітами держав у 2012 р. Японія і КНР оголосили про перехід в двосторонній торгівлі на використання системи «юань-ієна» без «доларового посередництва» [6].

По-друге, неминучі інтеграційні субрегіональні процеси гальмують ескалацію міждержавного конфлікту. У 2015 р. в ході зустрічі в Сеулі лідери КНР, Японії та Південної Кореї погодились щодо співробітництва по завершенню створення зони вільної торгівлі — Всеосяжного регіонального економічного партнерства [7]. В ході зустрічі керівники країн обговорили питання безпеки і торгівлі та наголошили на повному відродженні співробітництва між трьома державами [7].

По-третє, слід враховувати й зацікавленість зовнішніх сил, а саме США, в балансі між Токіо та Пекіном, адже основним інтересом США є підтримка вічного балансу між двома ключовими державами в Азії на тому рівні, щоб жодна з них не була в змозі ставити під сумнів лідерство Вашингтону в Тихому океані. Отже, відносини між Китаєм та Японією в економічній сфері розвиваються в партнерському дусі. Країни в значній мірі залежать одна від одної. Та чи стане економічний розвиток пріоритетним над стратегічними та ідеологічними непорозуміннями залишається відкритим питанням.

Література

1. UN Comtrade Database // <https://comtrade.un.org/data/>
2. UNCTAD Bilateral FDI Statistics // <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx/>
3. Fuhrmann R. C. The Relationship Between Japanese And Chinese Economies // <http://www.investopedia.com/financial-edge/1112/the-relationship-between-japanese-and-chinese-economies.aspx#ixzz4H6lD8RxT/>
4. Лукин А. Спорные острова поссорили азиатских экономических гигантов // <http://old.mgimo.ru/news/experts/document228182.phtml/>
5. Cheung J. Japanese Factories Halt Production In China As Island Dispute Escalates // <http://www.forbes.com/sites/jennifercheung/2012/09/20/japanese-factories-halt-production-in-china-as-island-dispute-escalates/#2f230e6052ee/>
6. Лузянин С. Китай — Япония: логика отношений // <http://old.mgimo.ru/news/experts/document240246.phtml/>
7. Tiezzi Sh. With Trilateral Summit, China-Japan-Korea Cooperation ‘Completely Restored’ // <http://thediplomat.com/2015/11/with-trilateral-summit-china-japan-korea-cooperation-complately-restored/>

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

А.В. ГЕРАСИМЕНКО,

студент Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

ЗМІСТ ПРАВА НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

Враховуючи реалії нашого сьогодення важливим питанням для дослідження постає поняття комерційної таємниці та визначення її основних ознак у співвідношенні з іншими схожими за ознаками поняттями. Потреба у чіткому визначенні поняття комерційної таємниці та меж правового захисту обумовлюється посилення економічної конкуренції в умовах розвитку ринкових відносин в Україні і як наслідок пріоритетне значення для суб'єктів господарювання є захист комерційної таємниці за допомогою правових засобів. Серед вітчизняних вчених праці яких присвячено дослідженню комерційної таємниці вирізняються роботи Т.В. Васильченко, Ю.В. Носіка, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, Л.Д. Топалової, Р.Б. Шишки та інших. Проте незважаючи на високий науковий рівень досліджень стосовно цього об'єкту інтелектуальної власності єдності в визначенні поняття комерційної таємниці так і не було досягнуто.

Головне визначення дефініції комерційної таємниці міститься в статті нашого нормативно-правового акту - Цивільного кодексу України (далі — ЦК України). Саме він визначає, що інформація є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легко доступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації до якого вона належить у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [1].

Особа, яка володіє таким видом інформації повинна розуміти, що правова охорона комерційної таємниці повинна відповідати всім визначеним критеріям, становити комерційну цінність та зберігатися у секретності

Як вже зазначалося вище, ЦК України визначає, що комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Але на законодавчому рівні визначено відповідний перелік відомостей, що не можуть становити зміст комерційної таємниці, а саме охоронятися як комерційна таємниця, Такий перелік даних закріплено в Постанові Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 «Про

перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці». Розглянувши відповідну Постанову було встановлено, що до змісту комерційної таємниці не можна віднести:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також про інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Але інформація технічного, організаційного, виробничого чи іншого характеру, що становить собою комерційну цінність, вважається комерційною таємницею [2].

В Цивільному кодексі комерційна таємниця визначена, як один із видів об'єктів інтелектуальної власності (ст. 420). Саме на нього поширюються загальні положення щодо охорони результатів інтелектуальної чи творчої діяльності. Однак слід підкреслити, що інформація, яка становить комерційну таємницю, може і не бути результатом творчої діяльності особи. Вона може стосуватися господарської або фінансової діяльності відповідного суб'єкта господарювання. Для прикладу можна навести умови конкретних договорів з постачальниками або споживачами його продукції, також пункти внутрішніх положень про організацію виробництва та праці на підприємстві тощо). Потрібно розуміти, що на такі відомості буде поширюватися правовий режим виключних прав, як найбільш надійної системи їх правової охорони. Уповноважена особа може використовувати комерційно цінну таємну інформацію, також надати таке право на її використання іншими суб'єктами або заборонити вчиняти дії або бездіяльність щодо розповсюдження цих відомостей без згоди власника. Відповідно до чинного законодавства комерційна таємниця прирівнюється за режимом своєї правової охорони до механізму права інтелектуальної власності, хоча вона може і не стати результатом творчої діяльності володільця такої інформації [3].

Думки авторів Цивільного і Господарського кодексу України щодо того, що комерційна таємниця відноситься до числа об'єктів прав інтелектуальної власності

сті пояснюється, зокрема, наслідуюванням досвіду міжнародно-правового забезпечення прав та законних інтересів пов'язаних з конфіденційною інформацією.

Такі науковці, як А. Сергеева, В. Дозорцева вважають, що комерційна таємниця — благо нематеріальне, результат інтелектуальної діяльності і об'єкт виключного права володільця такої інформації, тобто наявні всі ознаки об'єкта інтелектуальної діяльності.

Отже, робимо висновки, що комерційна таємниця як сукупність відомостей технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру являє собою значну зацікавленість для її власника, який здійснює господарську діяльність в умовах добросовісної конкуренції. Комерційна таємниця здійснює важливу функцію в забезпеченні конкурентоспроможності товарів і наданні послуг.

Література

1. Цивільний кодекс України від м. Київ, 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 2. — Ст. 272.
2. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів № 611 від 09.08.93 р. // Збірник постанов Уряду України. — 1993. — № 12. — Ст. 269.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 2. — Ст. 275.

І.О. ПАНЧУК,

студентка Вінницького відділення Ірпінського державного коледжу економіки та права

О.В. ГАВРИЛЮК,

викладач Вінницького відділення Ірпінського державного коледжу економіки та права

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Культура, науково-технічний рівень виробництва, ефективність економіки, соціально-економічний прогрес в цілому і добробут суспільства значною мірою залежать від рівня та ефективності творчої діяльності в цьому суспільстві. Не буде перебільшенням твердження, що однією з найпотужніших рушійних сил розвитку цивілізації є творча діяльність людей.

Людина за своєю природою схильна до будь-якої творчості, вона завжди перебуває у процесі пошуку кращих умов життя, засобів його поліпшення. Але в силу тих чи інших причин рівень інтелектуальної діяльності в різних країнах неоднаковий. Він у першу чергу визначається рівнем усвідомлення значення цієї діяльності для розвитку суспільства, створенням сприятливих умов для цього виду творчості та іншими чинниками, які певною мірою їй сприяють.

У сучасних умовах будь-який вид діяльності людини - виробництво, оборона, охорона здоров'я - просто неможливий без належного науково-технічного забезпечення, так само, як неможливий соціально-економічний прогрес суспільства взагалі без духовного розвитку.

Неважко помітити, що всі країни з високорозвинутою ринковою економікою вирізняються високим рівнем освіти, науки і культури. Саме це зумовлює та визначає рівень цивілізованості того чи іншого суспільства. Вони ж є у переважній більшості саме результатом творчої діяльності людини, оскільки стан і освіти, і культури зумовлюється рівнем розвитку науки.

Результати творчої інтелектуальної діяльності, що мають об'єктивну новизну, є інтелектуальною власністю як такою. Але для того, щоб ці результати були визнані суспільством як об'єкти права інтелектуальної власності, необхідна їх формалізація в будь-який спосіб [4, с. 149].

Виникнення терміна «інтелектуальна власність» приходиться на кінець XVII ст. Він уперше з'явився у французькому законодавстві на ґрунті теорії природного права, яке одержало свій найбільш послідовний розвиток саме в працях французьких філософів-просвітителів (Вольтер, Дідро, Гольбах, Руссо). Відповідно до цієї теорії право творця будь-якого творчого результату (чи то літературного твору, чи винаходу) є його невід'ємним природним правом, що виникає із самої сутності творчої діяльності та існує незалежно від визнання цього права державною владою.

Отже, інтелектуальна власність — це умовне поняття, яке використовують для позначення сукупності виключних прав на результати інтелектуальної (насамперед творчої) діяльності, а також прирівняних до них за правовим режимом засобів індивідуалізації учасників цивільних правовідносин [2, с. 201].

Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом.

Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом [1, с. 418].

Юридичним терміном “інтелектуальна власність” позначають низку правових інструментів захисту інформації від її незаконного розповсюдження та використання.

Всесвітня організація інтелектуальної власності рекомендує такий розподіл об'єктів інтелектуальної власності:

- об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки);
- об'єкти авторського та суміжного права (друковані літературні твори, усні твори — виступи, лекції, комп'ютерні програми, бази даних, музичні, аудіовізуальні, сценічні твори;
- драматичні та хореографічні, твори образотворчого мистецтва, архітектури, фотографічні, твори ужиткового мистецтва, графічні твори, збірники фольклору, енциклопедії та антології, тексти перекладів, твори в електронному вигляді, Інтернет — твори.

Окремо слід виділити нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. Це — наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, комерційні таємниці, інжи-

ніринг, топографії інтегральних схем, сорти рослин, породи тварин, технічна документація, технологічні регламенти, результати наукових досліджень, електронні версії комп'ютерних файлів тощо [8, с. 400].

Інтелектуальна власність поєднує в собі чотири основні інструменти. Це — авторські та суміжні права, патенти, торговельні марки, а також правовий захист комерційної інформації. Найпроблемнішим та таким, що викликає найбільший спектр думок, є авторське право [6, с. 13].

Важливо звернути увагу на форми та способи захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності. Вони повинні містити:

- прийняття законів, що передбачають використання сильних стримувальних кримінальних санкцій;
- надання правоохоронним органам повноважень на проведення необхідних заходів з виявлення порушень і конфіскації незаконної продукції, а також обладнання, на якому вона виготовлена;
- представлення суду повноважень на спрощення підтвердження авторських та суміжних прав для прискорення судочинства, заборону незаконної діяльності;
- прийняття рішень про конфіскацію та знищення цих товарів або передачу їх правовласнику.

Сьогодні в Україні розрізняють дві форми захисту прав на інтелектуальні продукти:

1) передбачає застосування цивільно-правового, кримінально-правового та адміністративно-правового заходів відповідними державними органами (судовий і адміністративний порядки);

2) здійснюється особами самостійно без звертання до державних органів (наприклад, за відмови виконати певні дії, передбачені ліцензійною угодою). Існуюче законодавство дає потерпілим можливість обрати спосіб захисту на свій розсуд і вимагати від порушника компенсації нанесених збитків [5, с. 47].

За порушення авторських та суміжних прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні передбачені покарання: штрафи від 200 до 2000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, виправні роботи або позбавлення волі до 5 років [3, с. 388].

Сучасна Україна будує незалежну правову державу, засновану на системі ринкових економічних відносин. Незалежність, як складне суспільне явище, серед інших необхідних умов, передбачає постійний розвиток інтелектуального потенціалу держави. Без переходу до загальноприйнятих правових засобів забезпечення прав створювачів об'єктів права інтелектуальної власності неможливі вихід на ринки сучасних технологій та участь у міжнародних інтелектуальних проектах. Гарантування прав кожної окремої особи щодо створених нею результатів є необхідною умовою інтеграції України до системи світових досягнень, участі у міжнародному розподілі праці, торгівлі.

Невід'ємною частиною становлення в Україні цивілізованих відносин у всіх сферах суспільного життя є становлення і всебічний розвиток нормативно-правової бази, зокрема інститутів права інтелектуальної власності.

Нормативна база правового регулювання у сфері права інтелектуальної власності потребує значного розвитку і вдосконалення, бо містить прогалини з питань визначення правового статусу авторів об'єктів права інтелектуальної власності.

Однак система забезпечення захисту права інтелектуальної власності в Україні має розрізнений та неузгоджений характер через інколи суперечливий між собою зміст правових норм, які містяться в чинних законах України про інтелектуальну власність. Переважна більшість законодавчих актів у сфері права інтелектуальної власності формувалася більше ніж десятиліття, тому, в зв'язку з цим, чинне законодавство України, без сумнівів, потребує оновлення та доопрацювання.

Від створення дієвої системи забезпечення прав на об'єкти права інтелектуальної власності залежить міцність фундаменту для інноваційної моделі розвитку України, її модернізації та підвищення конкурентоспроможності у світовій соціально-економічній системі. Створення додаткового та вагомого механізму боротьби з порушеннями законних прав та інтересів осіб, яким належать права на об'єкти права інтелектуальної власності, сприятиме виконанню Україною своїх міжнародних зобов'язань, забезпеченню ефективного захисту прав інтелектуальної власності на національному та міжнародному рівнях. [8, с. 1104].

Література

1. Цивільний кодекс України : станом на 19 червня 2003 року / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40—44. — Ст. 418.
2. Запорожець І.Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Запорожець Ірина Григорівна. — Харків, 2006. — 201 с.
3. Жаров ВО. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: Навч. посібник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: ЗАТ "Інститут інтелектуальної власності", 2002. — 388 с.
4. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / А.І. Кубах. — Харків : ХНАМГ, 2008. — 149 с
5. Марцин В.С. Інтелектуальна власність, її економічний зміст та соціальна спрямованість // Економіка та держава. — 2007. — №8. — С. 4—7.
7. Ніколаєв Є.Б. Економічний аналіз специфікації авторського права як форми інтелектуальної власності // Економічна теорія. — 2006. — №6. — С. 13—20.
8. Охорона промислової власності в Україні: Монографія / За ред. О.Д. Святоцького, В.Л. Петрова. — К : Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. — 400 с.
9. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавства України / За редакцією Ю. М. Капіци : кол. авторів : Ю. М. Капіца, С. К. Ступак, В. П. Воробйов та ін. — К. : Видавничий дім «Слово», 2006. — 1104 с.

ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА – УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО

Творчість як процес діяльності людини, у результаті якого створюються якісно нові матеріальні та духовні цінності, знайшла своє місце у всіх сферах людського життя. У результаті створюються літературні та художні твори, комп'ютерні програми, винаходи, промислові зразки, торгівельні марки тощо. Різновидом творчої діяльності є рукоділля (хендмейд, від англ. — робити руками). Історики вважають, що 32 тис. років тому чоловіки носили одяг із хутра та шкіри тварин, зшитий кістяною голкою, тобто вже тоді було започатковано шиття [1]. Коли люди навчилися в'язати достеменно не відомо, проте знайдено пасок, зплетений ще у III ст. н.е. А перші відомості про бісер в одязі русичів датовано IX-XII ст. Навіть такий сучасний вид рукоділля як квіллінг (скручування паперу) вигадали наприкінці XIVст. монахи у середземноморській Європі. З давніх давен людина прагнула прикрасити свою оселю, одяг тощо. Хоча головною рушійною силою створення перших рукотворних об'єктів була потреба в одязі та побутових речах, які створювалися з найпростіших матеріалів, таких як дерево, камінь, глина, шкіра тварин. Лише з появою механічних, а згодом і автоматичних, способів виготовлення речей почала виокремлюватися специфіка, ексклюзивність, цінність об'єктів, створених людиною власноруч.

Люди займаються рукоділлям та створюють твори ужиткового мистецтва з різних причин:

- 1) Рукоділля — це спосіб втілення естетичних потреб людини, це покликання душі, це спосіб самовираження та самореалізації людини.
- 2) Задля зміни виду діяльності та відпочинку від основної роботи.
- 3) Рукоділля — це спосіб розслабитися, цьому сприяє механічна дія рук.
- 4) Це засіб заощадити кошти або навіть заробити, створюючи об'єкти, які згодом можна продати.
- 5) Це можливість зробити власноруч те, чого не можна купити.

У законодавчій базі України такий вид діяльності як рукоділля закріплено як об'єкт авторського права — ужиткове мистецтво. Хоча довгий час використовувалося визначення «декоративно-прикладне мистецтво» (від лат. — прикрашаю). Так, згідно ст.1 ЗУ «Про авторське та суміжні права» твір ужиткового мистецтва — це твір мистецтва, в тому числі твір художнього промислу, створений ручним або промисловим способом для користування у побуті або перенесений на предмети такого користування [2]. Стаття 8 цього ж закону та ст. 433 Цивільного кодексу України [3] відносить твори ужиткового мистецтва до об'єктів, що охороняються авторським правом у пункті 11, в тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо. Проаналізувавши даний перелік та існуючі на сьогоднішній день види рукоділля, можна виділити види творів ужиткового мистецтва, які зображено на малюнку. Проте даний перелік не є вичерпним, оскільки творчість і шляхи вті-

лення ідей людини не мають меж, а тому, можуть з'явитися і нові способи вираження та види творів ужиткового мистецтва.

Види творів ужиткового мистецтва	
Шиття: а) печворк; б) аплікація; в) квілтінг	Художнє різблення
В'язання	Плетіння: а) з бісеру; б) з лози; в) макраме; г) з бамбуку тощо
Вишивка: а) нитками; б) бісером; в) гобелени	Мозаїка
Художня обробка шкіри	Вітражі
Ткацтво	Ліпка
Миловаріння	Розпис: а) кераміки; б) тканин/батік
Скрапбукінг	Квіллінг
Ливарство	Ювелірні вироби

Рисунок. Види творів ужиткового мистецтва

Варто зазначити, що відповідно до Бернської конвенції твори декоративно-прикладного мистецтва можуть охоронятися або як художні твори (об'єкт авторського права), або як промислові зразки і корисні моделі (об'єкт промислової власності), оскільки вона не передбачає охорони «творів дизайну» (п. 7 ст. 2) [4]. Відповідно до цієї норми будь-яка країна Бернського Союзу сама визначає застосовність своїх «законів до творів ужиткового мистецтва і до промислових зразків і корисних моделей», а також умови охорони творів ужиткового мистецтва, промислових зразків і корисних моделей. Бернська конвенція допускає, що твори декоративно-прикладного мистецтва можуть охоронятися в країні походження як промислові зразки і корисні моделі. При охороні цих самих творів в інших країнах Бернського Союзу можливі два випадки, в залежності від того, яким чином охороняються твори декоративно-прикладного мистецтва в цій країні:

а) якщо ці твори охороняються як промислові зразки і корисні моделі, то й зарубіжні твори декоративно-прикладного мистецтва будуть охоронятися у цій країні як промислові зразки і корисні моделі;

б) якщо ці твори не охороняються як промислові зразки і корисні моделі, то закордонні твори ужиткового мистецтва будуть охоронятися у цій країні як об'єкти авторського права.

Розкриваючи умови правової охорони творів як об'єктів авторського права, необхідно зазначити, що твір признається об'єктом авторського права якщо він виражений в об'єктивній формі (ст. 8, п.3 ЗУ) незалежно від: завершеності чи незавершеності, оприлюдненості чи неоприлюдненості, жанру, призначення, обсягу, мети, цінності, способу чи форми вираження.

Передбачена законодавством України (ст.8, п.3 [2]) правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Оскільки у нормативно-правових актах немає визначення поняття «твір», то найчастіше у літературі використовується визначення В.І. Серебрянського: твір — це сукупність ідей, думок та образів, що отримали в результаті творчої діяльності автора своє вираження у доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, що допускає можливість відтворення [5]. Усі види творів ужиткового мистецтва мають признаки твору авторського права, такі як творчий характер, об'єктивна форма вираження, яка допускає відтворення.

Таким чином, в Україні правовідносини, які виникають стосовно творів ужиткового мистецтва, регулюються нормами авторського права, на них розповсюджуються критерії охороноздатності, строки чинності та факт виникнення майнових прав на твір.

Література

1. Богомоллова В. Из истории рукоделия // В. Богомоллова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.perunica.ru/vsako/6096-iz-istorii-rukodeliya.html>
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 11.07.2001 року № 2627-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 43. — Ст. 214. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV: станом на 19.01.2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page9>.
4. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів від 09.09.1886 року, ратифікована Верховною радою України 25.10.1995 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_051
5. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права. / В. И. Серебровский. — М. : Академия наук СССР, 1956. — 283 с.

ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Г.С. ОРЕЛ,

студентка Одеського державного університету внутрішніх справ

РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З КЕРІВНИКОМ ПІДПРИЄМСТВА ПРИ ОДНОРАЗОВОМУ ГРУБОМУ ПОРУШЕННІ УМОВ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Наявність додаткових підстав розірвання трудових відносин, які виділені в окрему статтю КЗпП України — ст. 41 — свідчить про те, що вітчизняний законодавець усвідомлює можливості виникнення ситуацій в процесі здійснення трудових відносин, які не завжди доцільно і головне можливо врегулювати у так би мовити класичний спосіб. Існування загальних і додаткових підстав свідчить про ніби то виключність або особливість останніх. Насправді ж законодавець в такий спосіб намагається в більшій мірі реалізувати гарантії дотримання трудових прав різних сторін трудових відносин.

При цьому наявність в якості додаткових підстав розірвання трудового договору з керівником підприємства при одноразовому грубому порушенні умов трудового договору свідчить не лише виключність його статусу, але і той факт, що робітник в незалежності від свого статусу повинен відповідати вимогам до посади, а також має підвищений рівень відповідальності, що проявляється не лише в контексті прийняття рішення, але і в сфері дисциплінарних стягнень.

Проблематика застосування такої додаткової підстави як розірвання трудового договору з керівником підприємства при одноразовому грубому порушенні умов трудового договору досліджувалася в працях таких вчених як Ісаєв Ю. В., Беліков О. В., Селезень С. В., Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О. Є. та ін.

Метою статті є розкриття особливостей та обов'язкових умов при розірванні трудового договору з керівником підприємства при одноразовому грубому порушенні умов трудового договору.

На думку С. В. Селезня законодавець передбачив відповідну диференціацію підстав розірвання трудових договорів на загальні та додаткові з наступних причин. По-перше, існують специфічні за своїм складом трудові відносини. По-друге, в таких відносинах завжди існує спеціальний суб'єкт, який власне і перебуває і відносинах найму, тобто підпорядковується роботодавцю. По-третє, виникають специфічні умови виконання трудового договору що і обумовлює необхідність виділення додаткових, окремих, спеціальних підстав припинення трудо-

вих відносин і розірвання трудового договору. Тобто якщо розглядати додаткові та основні умови розірвання трудового договору через призму соціально-економічних умов реалізації права громадян на працю, то слід зауважити що об'єктивні обставини (основні) виникають в повсякденному житті і є соціальною нормою або навпаки порушенням таких норм. Натомість додаткові підстави — це специфічні непритаманні більшості випадків реалізації права особи на працю обставини трудових відносин, які випливають із змісту таких відносин та впливають на настання специфічних правових наслідків. Що ж до законодавчого закріплення додаткових підстав розірвання трудового договору, викладених в ст. 41 КЗпП, то слід акцентувати увагу на виключності їх законодавчого регулювання, що є наслідком усвідомлення важливості, специфіки або унікальності тієї сфери трудових відносин в якій ці додаткові підстави застосовні [4, с. 18–20].

На нашу ж думку, така увага з боку законодавця щодо виокремлення саме тих підстав, які передбачені в ст. 41 КЗпП, в якості додаткових свідчить про наступне. По-перше, законодавець усвідомлює специфічний характер роботи працівників до яких такі підстави можуть застосовуватися. Не просто специфічний в сенсі виняткових трудових обов'язків, а з точки зору суспільної значущості чи особливості наслідків, які тягнуть за собою дії, що є підставами для розірвання трудового договору. По-друге, додаткові підстави обумовлюють, а інколи і обумовлені (у випадку розірвання трудового договору з посадовою особою у випадку закінчення строку перебування на посаді тощо) спеціальними процедурами припинення трудових відносин і як наслідок специфічним правовим режимом регулювання такого припинення. По третє, викликає увагу і перелік осіб щодо яких застосовуються додаткові підстави. Само собою, що цей перелік отриманий емпірично, тобто з урахуванням практичних аспектів та тривалого історичного досвіду, в ому числі і судового розгляду справ щодо припинення трудових відносин. Однак крім самих осіб, тобто посад щодо яких застосовуються додаткові підстави викликає увагу ще й особливість їх функціональних обов'язків.

Це пояснюється тим, що детермінація трудових функцій в будь-який спосіб вимагає їх класифікацію з метою виокремлення загальних методологічних засад нормативно-правового регулювання в силу множинності та розгалуженості сфер і форм трудової діяльності. Включення в ст. 41 КЗпП України саме тих функцій, які закріплені пояснюється їх винятковістю на тлі самої трудової діяльності. Мова йде про специфіку виконання трудових обов'язків, дотримання трудової дисципліни або специфіки результату від таких реалізації таких трудових функцій.

Перелік працівників, наведений у п. 1 ст. 41 КЗпП України, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. На це звертає увагу Пленум Верховного Суду України у постанові «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 06.11.1992 р. № 9. Тому правомірним звільнення на підставі п. 1 ст. 41 КЗпП України може вважатися виключно щодо категорії працівників, перелічених у вказаній статті, якими є [2].

Таким чином, для визначення правомірності звільнення на підставі п. 1 ч. 1 ст. 41 КЗпП України насамперед необхідно з'ясувати, чи належить працівник, який підлягає звільненню, до категорії працівників, перелічених у цій статті, та

чи було правопорушення грубим. При цьому необхідна наявність наступних умов [1, с. 252-253]:

- порушення є грубим. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» не містить прямих роз'яснень, які саме порушення слід вважати грубими, залишаючи право їх оцінки за судами, котрі розглядають трудові спори. Відповідно до п. 27 даної Постанови, суд при вирішенні питання, чи є порушення трудових обов'язків грубим, враховує характер проступку, обставини, за яких його вчинено, шкоду, яку ним завдано (або могло бути завдано);

- порушення є результатом неналежного виконання трудових обов'язків особи або порушення виконавчої дисципліни, що прямо передбачено в умовах трудового договору укладеного з такою особою. Важливість такої обставини пояснюється особливістю захисту особою своїх трудових прав, оскільки у випадку наявності порушення трудової дисципліни, яке не витікає з специфіки функціонального навантаження та характеру трудової функції особи застосування додаткових підстав є некоректним, що може призвести до поновлення особи на посаді у випадку застосування роботодавцем умов ст. 41 КЗпП України;

- порушення є одноразовим. Виходячи зі змісту п. 1 ч. 1 ст. 41 КЗпП України, підставою для звільнення керівника за цією нормою є вчинення ним одноразового грубого порушення трудових обов'язків, а не тривале, зокрема, неналежне керівництво роботою установи, ослаблення контролю за роботою підлеглих тощо.

Таким чином, на нашу думку особливими рисами у застосуванні п. 1 та п. 11 ст. 41 КЗпП України є наступні:

- ці підстави застосовуються при звільненні виключно конкретного кола осіб;

- ці підстави можуть бути застосовані у випадку навіть одноразового порушення трудових обов'язків;

- особливою вимогою є наявність «грубого порушення», при чому критерії «грубості» відсутні і не визначаються законодавством;

- обов'язкова наявність причинно-наслідкового зв'язку між діями керівників та осіб від яких залежить виплата заробітної плати працівникам та затримки у такій виплаті;

- звільнення за підставами вказаними у цих нормах є різновидом дисциплінарної відповідальності.

При цьому необхідно зауважити на тому, що застосування підстав вказаних у аналізованій статті передбачає і особливий порядок звільнення. По-перше, необхідним є встановлення самого факту одноразового грубого порушення службових обов'язків або вчинення винних дій керівником. По-друге, процедура самого звільнення, включаючи розрахунок зі звільнюваним працівником та видачу йому трудової книжки. По третє, повинна відбутися передача справ під час звільнення працівників за пунктом 1 статті 41 КЗпП України. По-четверте, обов'язковим є повідомлення державних органів і банківських установ про зміну керівника.

Література

1. Ісаєв Ю. В. До питання суб'єктів розірвання трудового договору у випадку одноразового грубого порушення трудових обов'язків [Текст] / Ю. В. Ісаєв // Актуальні проблеми права: теорія і практика: зб. наук. пр. - Луганськ : Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2011. — № 21. — С. 250—255.
2. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О. Є. Науково-практичний коментар до Кодексу законів про працю України: 12-те вид., перероб. і доп. — Х.: Фактор, 2010. — 816 с.
3. Селезень С. В. Особливості припинення трудового договору за п. 2 ст. 41 Кодексу законів про працю України : дис. к.ю.н. ; спеціальність 12.00.05 — трудове право; право соціального забезпечення. — Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2009. — 212 с
4. Селезень С. В. Щодо підстав розірвання трудового договору / С. В. Селезень // Науковий вісник Херсонського державного університету. — № 5. — Т. 2. — 2015. — С. 14—22.
5. Беліков О. В. Припинення трудових відносин з найманим керівником / О. В. Беліков // Юрид. журн. — 2007. — № 5. — С. 122—125.
6. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/>

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.168

Д.І.БОДЯГІНА,

студентка економіко-правового факультету Маріупольського державного університету

ПОРТРЕТ НОТАРІУСА СЬОГОДЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності нотаріальної діяльності у теперішньому часі та її сприйняття у суспільстві. Окреслюються головні риси професії нотаріуса на підставі виконуваних ним функцій. Доведено, що нотаріат - складна та одночасно цікава робота.

Ключові слова: нотаріус, право, нотаріат України, суспільна думка, нотаріальна діяльність, нотаріальна справа.

Постановка проблеми. Актуальність поданої теми зумовлена помилковим, вузьким, поверховим сприйняттям професії нотаріуса у теперішньому часі серед громадян незалежної України, що зумовлює спад інтересу до цієї категорії юриста-професіонала та небажання випускників вищих навчальних закладів зв'язати своє життя з нею.

Останнім часом більшість студентів юридичних факультетів бажають йти працювати після закінчення навчання в органи Міністерства внутрішніх справ, адвокатуру, судові органи. Студенти не бачать інтересу в професії нотаріуса, пов'язуючи це з тим, що вона пов'язана з великою кількістю паперової роботи та не потребує логічного мислення, що є помилковою думкою. Такої думки дотримуються не лише студенти, а й звичайні громадяни та юристи іншого профілю.

Стан дослідження. Окремі аспекти роботи нотаріуса у теперішньому часі знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних вчених, як В.В. Баранкова, Н.В. Васирина, Л.К. Радзівська, С.Г. Пасічник, О.І. Нелін, М.М. Дякович.

Мета статті спростувати суспільну думку щодо професії нотаріуса, як вузькопрофільного юриста та вказівка на цікаві риси нотаріальної практики.

Виклад основного матеріалу. «Нотаріус - це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значен-

ня, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності» [1].

Не всі можуть надати вищезгадане визначення такій професії як нотаріус. Більшість людей по-іншому сприймають її. Деякі вважають, що нотаріус це обов'язково людина вчена, порядна, яка знає всі відповіді на юридичні питання з різних сфер права та користується у своїй діяльності чинним законодавством України. Інші ж навпаки, вважають нотаріуса людиною, що перебільшує своє значення у суспільстві, має багато грошей та мало що розуміє з інших галузей права, окрім нотаріату. Можливо на щастя, а може й на жаль, частина з цих думок має місце бути. Не всі нотаріуси ведуть порядну та чесну діяльність, чим на думку автора зневажають та принижують своє звання та порушують присягу: "Урочисто присягаю виконувати обов'язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права і законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса" [1].

Але автор не має наміру вставати на чийсь бік, а навпаки, бажає висловити свою, окрему думку.

Нотаріус сьогодні це не тільки професіонал свої справи, що поважає права і законні інтереси громадян, це ще цілий ряд людей, як то кажуть «5 в 1», «3 в 1» та інше. Надалі буде перелічено як нові, так й існуючі додаткові риси професії нотаріуса.

По-перше, нотаріус — хранитель таємниці. Відповідно до ст.8 Закону України «Про нотаріат»: «Нотаріальна таємниця - сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо». Кожен день він стикається з великою кількістю інформації, отриманої від громадян, які звертаються за вчиненням певної дії (оформлення договору купівлі-продажу, спадкового договору, консультації з питань спадщини та спадкування та інше). За кожною нотаріальною дією стоїть велика кількість документації, що містить приватну інформацію про особу, її майно, стан, які відомі лише їй або тим, хто працює з поданими документами. Нотаріус не має права розголошувати ці дані. Він — це гарант конфіденційності.

По-друге, нотаріус — державний реєстратор прав на нерухоме майно. З 2013 року було внесено зміни до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» відповідно до яких нотаріуси отримали, у якості додатку, професію реєстратора прав на нерухоме майно. Стаття 10 Закону «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» зазначає, що: «Державним реєстратором є: 1) громадянин України, який має вищу освіту за спеціальністю правознавство, відповідає кваліфікаційним вимогам, встановленим Міністерством юстиції України, та перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації прав;

2) нотаріус;

3) державний виконавець, приватний виконавець — у раз державної реєстрації обтяжень, накладених під час примусового виконання рішень відповідно до

закону, а також у разі державної реєстрації припинення іпотеки у зв'язку з придбанням (передачею) за результатом прилюдних торгів (аукціонів) нерухомого майна, що є предметом іпотеки» [2]. Відтепер громадяни після оформлення договору купівлі-продажу, наприклад, житлового будинку, не повинні йти з новими документами до реєстратора. Після оформлення договору купівлі-продажу, дарування, оренди, свідоцтва про право на спадщину за законом/заповітом або іншого договору про перехід майна у власність іншої особи, громадяни одночасно отримують у нотаріуса витяг про реєстрацію права власності (ст.19 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»). Нотаріус самостійно реєструє право власності за громадянами у ДРРП (Державний реєстр речових прав), формує електронну форму заявки на реєстрацію та рішення щодо реєстрації та робить перехід права від однієї особи до іншої. Окрім права власності у ДРРП нотаріус, також, працює з іншими речовими правами, такими як оренда, іпотека та реєструє обтяження і іпотеки у зв'язку з вчиненням нотаріальної дії. Також, нотаріус не тільки реєстратор права власності, а й реєстратор фізичних та юридичних осіб підприємців. З 2016 року нотаріус має право зареєструвати, наприклад, ФОП чи ТОВ. На додачу, нотаріус ще й має право надавати витяги з ДЗК (Державний земельний кадастр), якщо необхідно оформити права на земельну ділянку. Доступ до реєстру ДЗК нотаріуси отримали також у 2016 році. Якщо дивитись на ті ресурси з якими працює нотаріус, то можна дійти висновку, що нотаріус це людина - реєстр. Окрім вищезгаданих реєстрів нотаріус також користується у своїй діяльності такими реєстрами як: Єдиний реєстр довіреностей, Спадковий реєстр, Реєстр нотаріальних бланків, Реєстр обтяжень, Єдиний реєстр боржників, та на додачу, 10 січня 2017 року набув чинності відповідний наказ Міністерства юстиції України, згідно якого нотаріуси не пізніше 01 лютого 2017 року повинні отримати доступ до Державного реєстру актів цивільного стану громадян. На думку автора жоден юрист не працює одночасно в такій кількості реєстрів, як це робить кожен день нотаріус.

По-третє, нотаріус це людина з великим серцем. Велика кількість нотаріусів виділяють власні кошти на допомогу хворим дітям, дитячим будинкам, а також всиновлюють дітей. Деякі з нотаріусів навіть самі є членами благодійних організацій та займаються зборами коштів. Через проведення бойових дій на Сході України нотаріуси й тут не залишились осторонь. Вони безоплатно надають військовим різних підрозділів правову допомогу, виділяють як волонтери кошти на матеріально-технічне забезпечення підрозділів Національної гвардії України та Збройних сил України, які знаходяться у зоні проведення АТО. Окрім цього, нотаріуси допомагають не тільки нужденним, а й власній нотаріальній спільноті. 16 серпня 2011 року було створено Фонд допомоги нотаріусам, що надає соціальний захист працівникам органів нотаріату. Тому що не завжди нотаріус виступає в ролі благодійника, іноді йому самому необхідна чиясь допомога [4, с. 66–67].

По четверте, нотаріус це на 50 % психолог. Іноді, до нотаріусів приходять не завжди свідомі люди у здорову глузді. Для того, щоб визначити чи дійсно людина розуміє що вона робить, чи дійсно вона має намір здійснити певну нотаріальну дію, чи не перебуває людина під впливом іншої особи, будь-якому юристу

доводиться проводити ряд дій для перевірки цивільної дієздатності особи. Нотаріус не може вимагати у кожного громадянина довідку від лікаря про його психічний стан. Задля перевірки нотаріус проводить бесіду з людиною, спостерігає за її поведінкою, ставить питання згідно з проведеною нотаріальною дією, наприклад: «Чи продаєте Ви цій людині квартиру?», «У шлюбі не перебуваєте?» та інші. Враховуючи те, що нотаріус не має нічого спільного з лікарем, доводиться використовувати інтуїтивний метод визначити: здорова ця людина чи ні, розуміє вона значення своїх дій, які стосунки у родині, тощо. На відміну від лікарів, які мають можливість аналізувати стан людини та мають більше часу для цього, нотаріус має швидко просканувати особу, що має намір вчинити нотаріальну дію.

По-н'яте, нотаріус професіонал не тільки своєї справи. Іноді, задля надання правової допомоги громадянам, нотаріус звертається не тільки до норм Цивільного кодексу чи Закону України «Про нотаріат», необхідними також є: знання Кримінального, Сімейного, Адміністративного, Аграрного, Житлового права, Права інтелектуальної власності та інших галузей права. З кожним з них так чи інакше нотаріус стикається при оформленні договорів, спадщини, відповідаючи на питання, що цікавлять клієнтів нотаріальної контори.

По-шосте, нотаріус, також, у процесі своєї нотаріальної діяльності освоює професію бухгалтера. Наприклад, приватний нотаріус, так само як і адвокат, є особою що здійснює незалежну професійну діяльність. Тому нотаріус у фінансовому аспекті залежить від себе сам, тобто він, відповідно до податкового законодавства — самозайнята особа. П.65.1., ст.65 Податкового Кодексу України зазначає, що: «Приватні нотаріуси та інші фізичні особи, умовою ведення незалежної професійної діяльності яких згідно із законом є державна реєстрація такої діяльності у відповідному уповноваженому органі та отримання свідоцтва про реєстрацію чи іншого документа (дозволу, сертифіката тощо), що підтверджує право фізичної особи на ведення незалежної професійної діяльності, протягом 10 календарних днів після такої реєстрації зобов'язані стати на облік у контролюючому органі за місцем свого постійного проживання» [3]. Нотаріус повинен сплачувати не тільки величезні податки, що безпосередньо стосуються нотаріальної діяльності, але й також податки за найманих працівників (тобто: секретарів, помічників), які допомагають нотаріусу в його праці. Ця сторона діяльності нотаріуса пов'язана із складанням різних форм звітів та дотримання вимог їх складання та строків подання. Тобто, на практиці нотаріус не тільки роз'яснює про види податків клієнтам нотаріальної контори, але й розраховує їх самостійно та надає допомогу у їх заповненні відповідних банківських квитанцій з метою сплати цих податків. Вищезгадане визначає нотаріуса, як особу, яка має знання у фінансовій та банківській сфері, володіє бухгалтерськими навичками.

Оплата вчинюваних нотаріальних дій регламентується ст. 19 та ст.31 Закону України «Про нотаріат», відповідно до яких витрати в нотаріальному процесі складають:

- державне мито, що стягується за вчинення нотаріальних дій нотаріальними конторами, а також за видачу дублікатів нотаріально засвідчених документів;

- плата за надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, не пов'язаних із вчинюваними нотаріальними діями, а також технічного характеру, що встановлюється управліннями юстиції;

- оплата здійснюються приватними нотаріусами нотаріальних дій відповідно до ст. 31 Закону України «Про нотаріат», що стягується за домовленістю між нотаріусом та громадянином або юридичною особою, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій;

- оплата додаткових послуг правового характеру, наданих приватними нотаріусами, що стягується за договором (ст. 31 Закону України «Про нотаріат»);

- оплата фактичних витрат, пов'язаних з виїздом державного нотаріуса (посадової особи виконкому) за межі нотаріальної контори (виконкому) для здійснення нотаріальних дій і ін. Витрати [5, с. 125].

По-сьоме, нотаріус виконує функції архіваріуса відносно вчинених ним нотаріальних дій. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про нотаріат» нотаріус зобов'язаний:

- вести нотаріальне діловодство та архів нотаріуса відповідно до встановлених правил;

- дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, не допускати їх пошкодження чи знищення [1].

Роками державні та приватні нотаріуси накопичують за час своєї діяльності архів, що належить державі. У житті нотаріуса архів займає особливе місце та займає великий проміжок часу задля його опрацювання. Зберігається такий архів в окремих приміщеннях нотаріальної контори у вигляді різноманітних папок, журналів, картонажів з документами. Всі шафи, стелажі, полиці нагромаджені товстими томами за кожен рік роботи. За кожною нотаріальною дією ведеться облік, формуються справи за певними індексним номером, прошиваються. Оформлення справ (нарядів) повинно бути зроблено у згідно вимог чинного законодавства. На зберігання до архіву переходять справи, що належно оформлені для архівного зберігання. При цьому перевіряється:

- правильність формування документів у справи;

- наявність та відповідність вимогам законодавства документів, долучених до примірника нотаріально оформленого документа, а в передбачених законодавством випадках — копій документів, які необхідні для вчинення нотаріальних дій;

- наявність проставлених печаток, підписів, номерів тощо;

- оформлення справ (нарядів) та відповідність їх номенклатурі.

Приватний нотаріус проводить звірку наявності нотаріальних документів відповідно до Реєстру для реєстрації нотаріальних дій та Номенклатури. У разі виявлення недоліків у формуванні та оформленні справ (нарядів) приватний нотаріус зобов'язаний їх усунути. Крім того, приватний нотаріус зобов'язаний провести звірку наявності кожної справи (наряду) відповідно до затверджених описів [6, с. 277–278].

Тобто, архів це ніби дитина нотаріуса, за станом якої необхідний пильний догляд. Окрім того як оформити правильно справу (наряд), нотаріус повинен забезпечити архів надійним приміщенням, де будуть зберігатись документи держа-

вного значення (оскільки нотаріус діє від імені держави). Діюче законодавство України має певні вимоги щодо того, як має виглядати архів приватного нотаріуса. Так, згідно з п.8.4 Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 23.03.2011 № 88/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28.03.2011 за №406/19144, встановлено такі правила:

- архів приватного нотаріуса та документи нотаріального діловодства мають зберігатися у металевій (их) шафі (ах) у робочому кабінеті приватного нотаріуса (в окремій кімнаті) або у відповідно обладнаній для цього кімнаті. Забороняється розміщувати шафи для зберігання архіву у місцях, де відвідувачі можуть безперешкодно до них підійти. У разі зберігання архіву приватного нотаріуса та документів нотаріального діловодства в окремій кімнаті на дверях такої кімнати має бути встановлений дверний замок;

- приміщення, в якому розташоване робоче місце (контора) приватного нотаріуса, має бути придатним для зберігання документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса протягом усього строку здійснення ним нотаріальної діяльності;

- якщо у приміщенні працюють двоє чи більше приватних нотаріусів, їх архіви повинні зберігатися в окремих металевих шафах або окремих кімнатах для зберігання архівних документів;

- у кожного приватного нотаріуса повинен бути окремий вогнестійкий сейф для зберігання печаток, штампів та спеціальних бланків нотаріальних документів [6, с.278]. Також у приміщенні призначеному для архіву у наявності повинні бути функціонуючі засоби охоронної, пожежної сигналізації.

По-восьме, нотаріус знавець як рідної мови, так і іноземної. Більша частина документів, з якими працює нотаріус ведуться українською мовою. Але, іноді необхідно перекласти документи на іншу мову, задля чого нотаріусом робиться окремий переклад з іноземної або російської мови на українську. Переклад з української мови на російську може зробити кожен український нотаріус, це є нескладною справою. Що стосується іноземної мови, такої як, наприклад, англійська, йому доводиться звертатись до перекладача, що має диплом перекладача з англійської мови. Але, останнім часом у нотаріальній спільноті все більше зростає кількість нотаріусів із знанням англійської, німецької, італійської тощо. Завдяки таким додатковим знанням, нотаріус економить свій час та час клієнта задля перекладу, наприклад, свідоцтва про смерть спадкоємця, або апостилю. Знання іноземної мови додає нотаріусу престижу та каже про його ерудованість.

Висновки. Таким чином, для того, щоб бути професіоналом у нотаріальній сфері одного бажання буде мало, необхідно мати не аби яке терпіння, жагу до нових знань та енергії. Перелічені вище ознаки доводять, що нотаріус, він як конструктор «8 в 1», має безліч рис та професійних навичок. Нотаріус сьогодні — це не просто юрист з вищою освітою, що дав присягу працювати задля захисту прав та законних інтересів людей. Нотаріус — уповноважена державою особа, багатопрофільний спеціаліст права, що здійснює нотаріальну діяльність, вико-

ристовуючи електронно-цифрове забезпечення, самостійно забезпечуючи собі фінансове становище та створює робочі місця. На думку автора, нотаріус є шанованою та інтелектуальною професією, що роками буде викликати інтерес у науковців в усіх її проявах.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження у сфері нотаріальної діяльності дозволять продемонструвати студентам вищих навчальних закладів та громадянам значення та складність нотаріальної професії у сучасних умовах швидкої зміни законодавства.

Література

1. Про нотаріат: закон України від 02.09.1993 № 3425-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1993, N 39, 383, із змінами № 1666-VIII від 06.10.2016
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: закон України від 01.07.2004 № 1952-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, №51, 553, із змінами №1791-VIII від 20.12.2016
3. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 N 2755-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2011, №13-14, №15-16, №17, 112, із змінами №1797-VIII від 21.12.2016
4. «Нотаріат України» Випуск №1-2 (1-2). Науково-практичний журнал. — К. : «Логос», 2014. - 83 с.
5. Комаров В. В. Нотаріат в Україні: підруч. / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. — Х. : Право, 2011. — 384 с.
6. Нотаріальне діловодство. Статистична звітність. Архівна справа : практичний посібник / А. М. Єрух, Г. І. Ожегова, К. І. Чижмарь. — Х. : Страйд, 2011. — 304 с.

Л.К. ЖДАНКІНА,

аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України

ОЗНАКИ ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАРАХУВАННЯМ ЗУСТРІЧНИХ ОДНОРІДНИХ ВИМОГ

Постановка проблеми. Відносини зобов'язання являють собою надзвичайно складний цивільно-правовий інститут але поряд із цим є досить важкими і з точки зору їх практичної реалізації. Виконання зобов'язання є логічним завершенням таких відносин, однак інколи складність механізму відносин, вплив зовнішніх факторів та різна природа юридичного зв'язку сторін таких відносин із їх предметом породжують ситуацію за якої зобов'язання припиняються в інший ніж виконання спосіб. Особливу актуальність викликає інститут припинення зобов'язання зарахуванням оскільки його реалізація на практиці досить часто наближає сторони до стану, який міг бути досягнутий при повноцінному виконанні самого зобов'язання.

Стан дослідження. Теоретичні та практичні аспекти реалізації інституту припинення цивільного зобов'язання зарахуванням знайшли своє висвітлення в працях таких вчених як Довгерт А. С. Кривцов А. С., Підопригора О. А., Продаєвич І. С. Харитонов Є. О., Шершеневич Г. Ф. та ін.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 601 ЦК України зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги [6]. Тобто відбувається розрив юридично значущих зв'язків зобов'язання між боржником і кредитором та поява нової форми відносин — відносин зарахування. З точки зору теоретико-методологічного забезпечення аналізованого цивільно-правового інституту та його використання в практиці цивільних відносин із максимальним ефектом для обох сторін важливим є дослідження ознак припинення цивільного зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог.

Так, звертаючи увагу на норму ч. 2 ст. 601 ЦК України відповідно до якої: «Зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї із сторін», можна прийти до висновку, що спосіб припинення який регламентується нормами статті 601 відноситься до консенсуальних, тобто таких що мають суб'єктивно-вольовий характер. Підпригора О. А. та Харитонов Є. О. вважають що консенсуальними, можуть бути угоди, для укладення яких достатньо досягти згоди сторін [2]. При цьому ініціатива укладення угоди не має значення, оскільки важливим є момент в якому настає досягнення балансу інтересів і забезпечується подальша стабільність цивільно-правових відносин.

Натомість В.В. Копейчиков вважає, що консенсуальні договори вважаються укладеними і набувають юридичного значення з моменту досягнення угоди з основних умов договору [3]. Подібна теза дещо розкриває сам механізм відносин припинення, оскільки їм повинен передувати період протягом якого сторони будуть шукати компроміс. На нашу думку, досягнення компромісу в умовах відносин припинення зарахуванням є важливим елементом подальших відносин з реалізації такого зарахування. Отже до початку таких відносин, а з точки зору зобов'язального права, то до моменту припинення зобов'язання (ще в процесі його виконання) сторони вже повинні перебувати у відносинах узгодження всіх аспектів припинення зобов'язання.

При цьому слід зауважити на тому, що консенсуальний характер відносин припинення зобов'язання зарахуванням не означає що такі відносин можуть вважатися окремим видом правочину, про що слушно зауважує і Суханов Є. О. [5]. Але вказівка на консенсуальність важлива оскільки дає зрозуміти, що припинення зобов'язання відбувається за волевиявленням сторін, а не внаслідок дії непереборної сили чи об'єктивних обставин і зовнішніх факторів. Подібне посилення на вольовий характер відносин припинення в свою чергу дає змогу окреслити правовий статус і можливості поведінки сторін правовідносин.

Разом з тим, аналіз ч. 2 ст. 601 ЦК України звертає увагу на те, що законодавець задекларував заяву однієї із сторін лише як одну з можливостей зарахування зустрічних вимог. Сама конструкція «...може здійснюватися за заявою однієї із сторін» свідчить про наявність інших підстав, але вони не визначаються цивільним законодавством. Натомість сам механізм реалізації відносин припинення — зарахування саме зустрічних вимог — вказує на те, що дії обох суб'єктів

зобов'язальних відносин повинні мати вольовий характер, оскільки від них вимагається здійснення низки дій, що найменше — зарахувати вимоги.

Відтак доцільно норму ч. 2 ст. 601 ЦК України конкретизувати та викласти в такій редакції:

«2. Зарахування зустрічних вимог здійснюється за заявою однієї із сторін».

На нашу думку, це суттєво підвищить однозначність регулювання відносин з приводу припинення цивільних зобов'язань зарахуванням та надасть їм більш консенсуальний характер.

Аналізуючи норм ч. 1 ст. 601 ЦК України приходимо до висновку, що припинення зарахуванням відноситься до так званих загальних законних способів (тобто таких, що мають пряме закріплення в цивільному законодавстві). По-перше, існує пряма норма — ст. 601 ЦК України — в якій подібні відносини відображені та якою вони регулюються. По-друге, і це надзвичайно важливо, подібний спосіб припинення зобов'язання не може передбачатися в договорах, оскільки він би означав наявність декількох альтернативних шляхів виконання зобов'язання як такого. Це в свою чергу зовсім по іншому детермінувало б сам інститут припинення зарахуванням, переводячи його в площину договірних відносин.

З точки зору принципу законності має значення дотримання тієї формули відносин, яка задекларована в законодавстві, з урахуванням всіх обставин і умов. Але аналіз статті 601 ЦК України, а також ст.ст. 602 та 603 ЦК України свідчить про те, що інститут припинення за своєю структурою є неоднорідним та містить певні елементи (зокрема строк виконання зобов'язання який дає право припинити його зарахуванням), що надає ознак альтернативності реалізації відносин припинення. Подібну варіативність неможна назвати недоліком, скоріше її слід розглядати як розширення можливостей для суб'єктів відносин зобов'язання більш широко використовувати наявні ресурси та інструменти для максимізації корисного ефекту від таких відносин враховуючи негативні наслідки припинення самого зобов'язання (його неналежного виконання).

Окремо слід зауважити, що припинення зарахуванням однорідних зустрічних вимог відноситься до таких способів, що характеризуються як припинення зобов'язання внаслідок їх здійснення. Якщо розглядати саме зобов'язання, то важливим є вчинення боржником та кредитором певних дій, заздалегідь визначених та відомих їм обом, внаслідок чого таке зобов'язання і буде виконано. При цьому припинення зобов'язання, як правова категорія, означає втрату юридично значимих зв'язків між сторонами відносин або їх трансформацію в іншу модель відносин. При цьому предмет зобов'язання, у випадку припинення зобов'язання зарахуванням, залишається в предметному нових відносин між сторонами того ж самого зобов'язання.

Сторони не вчиняють дій передбачених первинною угодою, але спрямовують свої зусилля на досягнення результату максимального близького до того, який би вони досягли у випадку повноцінної реалізації відносин зобов'язання. Іншими словами в процесі припинення зобов'язання зарахуванням сторона, яка у відносинах зобов'язання була боржником так чи інакше але вчиняє певні дії на

користь тієї особи, що була у первинних відносинах зобов'язання кредитором, але отримує (набуває) за це вигоду в іншій формі, відмінній від тієї, щодо якою існувала домовленість.

Кривцов А. С., досліджуючи відносин з приводу припинення зобов'язання, приходять до висновку, що важливою підставою при характеристиці відносин припинення зарахуванням є рівень задоволення інтересів первинного кредитора. Оскільки при припинення зобов'язання зарахуванням сторони, втрачаючи свій першочерговий статус, набувають ознаки одночасно і боржника і кредитора надзвичайно важливим є досягнення між ними такого балансу, за яких можна стверджувати про тотожність результатів відносин як при зобов'язанні, так і внаслідок його неналежного але виконання способом зарахування однорідних вимог [1].

З цього приводу Продаєвич І. С. звертає увагу на те, що критерії класифікації способів припинення зобов'язання мають значення не лише в теоретичному вимірі, але і в практичній площині відносин між суб'єктами, оскільки накладають нові зобов'язання та розширюють коло можливостей, реалізація яких обумовлює нову якість цивільно-правових відносин та їх [суб'єктів] цивільно-правового становища їх суб'єктів [4].

Висновки. Таким чином, ми приходимо до висновку, що припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог має консенсуальний характер і відноситься до способів припинення, що чітко детермінуються в законі, а за своєю правовою природою відносяться до припинення зобов'язання внаслідок їх здійснення. І якщо саме зобов'язання припиняється і зв'язок між суб'єктами втрачається, але нова форма і модель їх взаємовідносин — відносини припинення, — мають на меті такий обсяг повноважень і обов'язків, який наближений до первинного зобов'язання, а дії що вчиняються максимально наближені до цілей первинного зобов'язального зв'язку між суб'єктами.

Література

1. Кривцов А.С. Абстрактные и материальные обязательства в римском и в современном гражданском праве / А.С. Кривцов. — М.: Статут, 2003. — 314 с.
2. Підпригора О.А., Харитонов, Є.О. Римське право: підруч. / О.А.Підпригора, Є.О.Харитонов. — 2-ге вид. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 528 с.
3. Правознавство [Текст]: підручник / ред. В. В. Коpecьчикoв. - 7-ме вид., стер. - К.: Юрінком Інтер, 2003. — 736 с.
4. Продаєвич, І.С. Систематизація підстав припинення зобов'язань // Південноукраїнський правничий часопис. — 2008. — № 4. — С. 109—111.
5. Суханов Е. А.. Цивільне право: У 2 т. Том I Підручник / Відп. ред. проф. Е. А. Суханов. - 2-е вид., Перераб. і доп. - М.: Видавництво БЕК, 1998. — 816с
6. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/43515/paran3014#n3014>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Договір довічного утримання — усталена договірна конструкція в цивільному праві України. З прийняттям Цивільного кодексу України договір довічного утримання (догляду) зазнав значного оновлення в правовому полі. Однак практика застосування чинного законодавства породжує низку питань, які потребують свого наукового дослідження, обґрунтування та законодавчого вирішення.

Беручи за основу вихідний критерій, а саме юридичні наслідки укладення договору, цей договір не можна однозначно віднести до конкретної групи договорів: чи то до групи договорів про надання послуг, чи до групи договорів про передання майна у власність. Вникаючи в суть договірних відносин сторін, вважаємо, що основна мета укладення і виконання договору не зводиться лише до передання майна у власність набувачеві. Відчужувач за договором має основну мету — одержати догляд, утримання від особи, яка може їх надати як за матеріальними, так і за моральними критеріями (такі критерії є важливими саме для відчужувача). З позицій набувача його прагнення отримати майно у власність не може бути реалізоване без вияву волі, ініціативи відчужувача. Мета набувача в такому разі не є визначальним, спонукальним мотивом до укладення договору. В договорі довічного утримання (догляду) головним чином саме відчужувач і його прагнення є визначальними, саме він обирає набувача. Якщо у договорі купівлі-продажу передання майна у власність веде до припинення договору шляхом його виконання, то в договорі довічного утримання навпаки, передання майна у власність набувачеві не веде до припинення договору. Це тільки початкова стадія формування взаємовідносин сторін. Отримавши майно у власність, набувач виконує свої обов'язки щодо надання утримання та догляду відчужувачу. Тобто з переданням майна у власність набувачеві ще не досягнута основна мета договору. Вона досягається в часі, впродовж якого відчужувач виконує свої зустрічні зобов'язання.

Саме під таким кутом зору розглядає природу договору довічного утримання (догляду) Ю. Космін [1, с. 70]. І.В. Нестерова, наприклад, характеризує договір довічного утримання (догляду) як комплексний договір, оскільки, на її думку, його юридичним наслідком, з одного боку, є перехід права власності від відчужувача до набувача, а з іншого - виникнення у набувача обов'язку утримувати та (або) доглядати відчужувача довічно. Договір довічного утримання (догляду), на думку автора, слід розглядати як комплексний також тому, що він об'єднує утримання та догляд, які за своїм змістом не є тотожними зобов'язаннями та поняттями [2, с. 158]. На складний (комплексний) характер мети договору довічного утримання звертає увагу і Р.А. Майданик. Він стверджує, що мета договору передбачає надання майнового утримання в обмін на передачу титулу власника зобов'язаній особі. За своєю спрямованістю договір довічного утримання має дві

взаємопов'язані цілі, які передбачають зміну власника майна і надання послуг з майнового утримання [3, с. 336].

Питання про реальну чи консенсуальну природу договору довічного утримання в науковій літературі залишається спірним. У свій час консенсуальний характер договору довічного утримання обґрунтовував О.С.Іоффе [6, с. 300]. З ним погоджується М.В.Скаржинський [4, с. 15]. В.С. Єма висловлює думку, що договір довічного утримання є реальним договором у разі відчуження рухомого майна і консенсуальним - у разі відчуження нерухомого майна. Такої ж думки дотримується і Р.А. Майданик [3, с. 348]. Однак, поділ договорів на реальні та консенсуальні не може залежати ні від виду майна, ні від способів його передання. О.М. Великорода вважає, що більш аргументованою є точка зору вчених, які вважають договір довічного утримання реальним. На його думку, цей договір є реальним, одностороннім, оплатним і алеаторним [8, с. 13, 20]. А.Б. Гриняк погоджується з позицією представників концепції консенсуального характеру договору довічного утримання, однак застерігає, що цей договір може бути і реальним [9, с. 14]. Керуючись принципом свободи договору, сторони можуть на власний розсуд визначити його природу.

Договір довічного утримання є односторонньо зобов'язуючим, оскільки набувач за цим договором наділений лише обов'язками з утримання відчужувача, а відчужувач має право вимагати надання такого утримання і не несе жодних обов'язків за договором. В юридичній літературі висловлена позиція, що цей договір слід вважати взаємним, оскільки набувач має право вимагати його розірвання [7, с. 157]. Однак, право вимагати розірвання договору надане будь-якій його стороні (ст. 651 ЦК України). Для договору довічного утримання право сторін на його розірвання визначене прямою вказівкою ст. 755 ЦК України. Тому не зовсім справедливо розцінювати право набувача на розірвання договору як таке, що впливає із самого договору. Законодавче закріплення такого права не впливає на характеристику договору довічного утримання як односторонньо зобов'язуючого.

Договір довічного утримання є відплатним. За цим договором набувач отримує у власність майно, вартість якого на момент укладення договору відома. Натомість вартісний вираз утримання, що буде надаватися набувачем відчужувачу за договором, не може бути точно відомий, визначений. Адже неможливо визначити строк дії договору. Існування договірних відносин за нормального перебігу обумовлене моментом смерті відчужувача (довічне утримання!). Тому з огляду на цю обставину договір довічного утримання відносять до алеаторних (ризикових) договорів. Аналізуючи природу названого договору, О.С. Іоффе вказував на такі його юридичні особливості, як тривалість і алеаторність. Така характеристика договору підтримується багатьма науковцями. Договір довічного утримання є абсолютно або імперативно алеаторним (ризиковим), оскільки закон не допускає укладення на визначений строк чи визначеного вимогою відчужувача договору довічного утримання [3, с. 340]. Також цей договір має притаманні йому ознаки фідучіарності — особливий довірчий характер відносин сторін.

Цей договір триваючий, оскільки зберігає силу до моменту смерті відчужувача і вимагає систематичного виконання набувачем своїх обов'язків (надання матеріального забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, необхідної допомоги тощо). Велике значення, мають також і моральні взаємовідносини, адже поняття «утримання», очевидно, охоплює не тільки натуральний його вираз. Тому законодавець повинен надати право відчужувачу розірвати договір у разі недотримання моральних норм набувачем.

Момент виникнення права власності на майно, передане за договором довічного утримання (догляду), визначається за правилами ст. 334 ЦК України, про що прямо зазначено у відсилочній нормі ст. 748 ЦК України. Оскільки договір довічного утримання (догляду) є реальним, то передання майна здійснюється на стадії його укладення. Підхід до вирішення питання про момент виникнення права власності за нотаріально посвідченими договорами чи договорами, які підлягають державній реєстрації, свідчить про те, що законодавець не надає жодного правового значення факту передання майна. Такий підхід є невірним, хоча зручним для практичного застосування. Момент виникнення права власності формалізовано. Незалежно від фактичних дій сторін, набуття права власності за всіма договорами, що підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації, пов'язується з моментами публічного засвідчення своїх намірів.

Враховуючи специфіку договірних відносин, законодавець встановлює певні обмеження щодо здійснення права власності набувачем. Набувач не має права до смерті відчужувача продавати, дарувати, міняти майно, укладати щодо нього договір застави, передавати його у власність іншій особі на підставі інших правочинів. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України встановлює, що при посвідченні договору довічного утримання (догляду) накладається заборона відчуження майна в установленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору (п. 85). Але передання майна у заставу не є способом його відчуження, оскільки застава не веде до зміни власника. Тому заборона повинна поширюватися не тільки на випадки відчуження майна, а й на передання його у заставу. Положення Інструкції в цій частині мають бути уточненими.

Майно, передане за договором довічного утримання, не може бути предметом стягнення за боргами набувача. Таке правило встановлене в інтересах відчужувача майна, оскільки при розірванні договору у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням набувачем обов'язків за договором, відчужувач згідно з нормою ст. 756 ЦКУ набуває право власності на майно, яке було ним передане і має право вимагати його повернення. Тому важливо, щоб таке майно зберігалось в натурі впродовж усього строку дії договору. В контексті аналізу особливостей видів забезпечення виконання зобов'язань набувача за цим договором можливим є врахування тих підходів, що стосуються договору ренти. Зокрема, можливість встановлення неустойки на випадок невиконання чи неналежного виконання набувачем своїх обов'язків за договором.

У ст. 755 ЦК України наводяться підстави припинення договору довічного утримання, що зумовлює зміни правового режиму майна. Отже, договір довічно-

го утримання може бути розірваний за рішенням суду на вимогу відчужувача або третьої особи, на користь якої він був укладений, у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків незалежно від його вини; на вимогу набувача договір може бути розірваним з будь-яких підстав. При розірванні договору довічного утримання (догляду) з підстав і в порядку, встановленому ст. 755 ЦК України, може бути змінений і правовий режим майна, переданого згідно з договором у власність набувачеві. У разі розірвання договору у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням набувачем обов'язків за договором, відчужувач набуває права власності на майно, яке було ним передане, і може вимагати його повернення (ч. 1 ст. 756 ЦК України). Тобто, право власності поновлюється у відчужувача, а тому має пройти державна реєстрація поновленого права.

У ч. 1 ст. 756 ЦК України передбачено, що витрати, зроблені набувачем на утримання та (або) догляд відчужувача, не підлягають поверненню. Такий досить суворий правовий підхід додатково стимулюватиме набувача добросовісно виконувати свої обов'язки за договором.

Таким чином, правове регулювання договірних відносин з довічного утримання (догляду) зазнало значного оновлення. Договір довічного утримання (догляду) є реальним, односторонньо зобов'язуючим, відплатним, алеаторним, триваючим, з особливо довірчим характером. Цей договір спрямований на передання майна у власність і разом з тим поєднує в собі й інші інтереси сторін, пов'язані з доглядом.

Література

1. Космін Ю. Договір довічного утримання / Ю. Космін // Право України. — 2000. — № 2. — С. 69—71.
2. Нестерова І.В. Договір довічного утримання (догляду) за цивільним законодавством України / І.В. Нестерова // Держава та регіони. Серія: Право. — 2005. — № 2. — С. 158—159.
3. Майданик Р.А. Аномалії в цивільному праві України: навч.-практ. посіб. / Р. А. Майданик, С. М. Бервено, Н. І. Майданик, І. С. Тімуш, І. В. Волосенко // Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К. : Юстініан. — 2007. — 912 с.
4. Скаржинський М.В. Житло як об'єкт цивільно-правових відносин: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / М. В. Скаржинський; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К. — 2006. — 21 с.
5. Галянтич М.К. Житлове право України: навч. посібник / М.К. Галянтич. — К.: Юрінком Інтер. — 2007. — 498 с.
6. Иоффе О.С. Обязательственное право / О.С.Иоффе. — М.:Юрид. лит., —1975.
7. Цивільне право України: підручник: у 2-х кн. / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. — К.: Юрінком Інтер. —1999. — Кн. 2. — 320 с.
8. Великорода О.М. Договір довічного утримання: Автореф. дис. канд. юрид. наук / О. М.Великорода; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. — К., — 2006. — 24 с.
10. Гриняк А.Б. Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права спільної власності фізичних осіб: автореф. дис. канд. юрид. наук / А. Б. Гриняк; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. — К. — 2007. — 20 с.

ЗМІСТ

Розділ 1

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

<i>К.В. Агафонов,</i> ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ.....	3
<i>М.В. Белан,</i> ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТУ ПРАВОВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	6
<i>С.В. Дзюба, В.А. Бабич,</i> АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ.....	9
<i>Т.В. Мотрук,</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: ГЕНЕЗА І СУЧАСНІСТЬ.....	12
<i>Д.О. Награ, О.Є. Куш,</i> КОРУПЦІЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	16
<i>О.С. Савалюк,</i> ЗАГРОЗИ ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	19
<i>Ю.О. Стасишин, Т.Ю. Ткачук,</i> ВПЛИВ НЕДОСКОНАЛОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА НА СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	22
<i>А.В. Суходола,</i> ОСНОВИ КЛАСИФІКАЦІЇ СКЛАДУ ТА НАПРЯМІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ....	24
<i>О.С. Чирвон,</i> РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ ЄС.....	26
<i>Т.В. Яменко,</i> ПОНЯТТЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ.....	29

Розділ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

<i>А.В. Лакіс, Л.А. Князька,</i> ПЕНСІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕНСІЙНОГО ВІКУ	32
---	----

Розділ 3
ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО ТА ЗАХИСТ
КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

К.В. Підченко, СПІВВІДНОШЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ І КАБІНЕТОМ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ.....	35
---	----

Розділ 4
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА.
ІСТОРІЯ ПРАВОВИХ НАВЧАНЬ

Р.М. Білостегнюк, ПРИНЦИПИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ЗАКОННОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	38
---	----

А.Ю. Бойчук, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УСРР 1927 р.	40
--	----

В.В. Грабовий, ПРАВОВА ОХОРОНА СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПЕРІОД ГОЛОДОМОРУ.....	44
---	----

Розділ 5
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

А.Г. Буханова, ЩОДО ПОНЯТЬ «МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ» ТА «МІСЦЕВА ВИКОНАВЧА ВЛАДА».....	47
--	----

С.І. Крушельницька, ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	49
--	----

Розділ 6
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ

З.Ф. Дільна, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ.....	51
---	----

М.Є. Єжижанський, КОНТРАБАНДА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ СУЧАСНИЙ СТАН.....	54
--	----

А.С. Калиниченко, А.А. Житний, НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ СОСТОЯНИЯ АФФЕКТА НА УГОЛОВНУЮ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ.....	60
А.О. Косевич, ЗЛОЧИННІСТЬ В ОДЕСІ: СТАН, ДИНАМІКА, ТЕНДЕНЦІЇ.....	63
К.О. Островська, АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА: ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ.....	66
О.М. Парфенюк, КОЛІЗІЇ У ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАНЬ ЗА СУКУПНІСТЬЮ ЗЛОЧИНІВ ТА ВИРОКІВ.....	69
Н.М. Присяжна, В.М. Федоров, СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ.....	73
Ю.А. Шепелевич, ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ.....	77

Розділ 7

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

В.В. Алексейчук, СУБ'ЄКТИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ.....	79
А.О. Бондаренко, ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІЗ НЕДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБАМИ БЕЗПЕКИ.....	84
А.І. Бордюк, АКРЕДИТАЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ВИМОГ СТАНДАРТУ ISO 17025.....	86
А.В. Ватраль, ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАННЯ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	90
П.М. Печорін, ВИМОГИ ДО МИСЛИВСЬКОЇ ЗБРОЇ.....	94
В.О. Сироватка, СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	101

З.П. Стецюкевич, ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	103
А.В. Сухарко, ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	106
С.М. Товстюк, ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ СЛІДІВ РУК, ОСНОВНІ УМОВИ УТВОРЕННЯ ТА МЕХАНІЗМ СЛІДОУТВОРЕННЯ. ВАЖЛИВІСТЬ ОЗНАК ТА ВЛАСТИВІСТЬ ВІДОБРАЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ТА ПОЗИТИВНИХ СЛІДІВ.....	109
Т.Б. Токарець, ДАКТИЛОСКОПІЧНА ЕКСПЕРТИЗА – КАТАЛІЗАТОР ПРОЦЕСУ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ.....	113
М.І. Чичерська, ОРГАНІЗАЦІЙНА ПОБУДОВА АПАРАТУ МІСЦЕВОГО СУДУ.....	118
Л.Г. Шарай, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ДО УЧАСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	122
В.П. Юзик, АВТОМАТИЗОВАНІ ДАКТИЛОСКОПІЧНІ СИСТЕМИ ТА ЇХ МОЖЛИВОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	126

Розділ 8 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

П.М. Гонсевич, ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ.....	131
Є.В. Колеснік, Л.І. Летнянчин, ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	134
Є.О. Левитська-Доба, НОВІ ВИКЛИКИ КИТАЙСЬКО-ЯПОНСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ.....	136

Розділ 9 ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

А.В. Герасименко, ЗМІСТ ПРАВА НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ.....	140
І.О. Панчук, О.В. Гаврилюк, ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	142

<i>І.В. Шуба,</i> ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА – УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО.....	146
---	-----

Розділ 10
ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

<i>Г.С. Орел,</i> РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З КЕРІВНИКОМ ПІДПРИЄМСТВА ПРИ ОДНОРАЗОВОМУ ГРУБОМУ ПОРУШЕННІ УМОВ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ.....	149
--	-----

Розділ 11
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО.
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

<i>Д.І.Бодягіна,</i> ПОРТРЕТ НОТАРІУСА СЬОГОДЕННЯ.....	153
<i>Л.К. Жданкіна,</i> ОЗНАКИ ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗАРАХУВАННЯМ ЗУСТРІЧНИХ ОДНОРІДНИХ ВИМОГ.....	159
<i>Л.А. Рудик,</i> ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ.....	163

Підписано до друку 15.02.2017. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturnaya». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 10.
Зам. № 1502-2. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (067) 259-11-89

Інститут інноваційної освіти. Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-учбового центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**